

Heidi Mäntysalo

**LASTENSUOJELUN SYSTEEMINEN
TOIMINTAMALLI LASTENSUOJELUN
PERHEIDEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN
KUVAAMANA**

”Kaikki on mahdollista. Mahdottoman toteuttaminen vain vie hieman enemmän aikaa.” (Tuntematon kirjoittaja)

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu-tutkielma

Lokakuu 2020

TIIVISTELMÄ

Heidi Mäntysalo: Lastensuojelun systeeminen toimintamalli lastensuojelun perheiden ja työntekijöiden kuvaamana – *”Kaikki on mahdollista. Mahdottoman toteuttaminen vain vie hieman enemmän aikaa.”*

Pro gradu-tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Ohjaajat: Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen

Lokakuu 2020

Tutkielmani tarkoituksena on tuottaa tietoa lastensuojelun systeemisestä työskentelystä asiakastyön käytäntöjen tueksi. Tutkielmassani kysyn *”Mitä systeeminen työskentely pitää sisällään ja miten lastensuojelun asiakasperheen aikuiset ja moniammatillisen tiimin työntekijät kuvaavat työskentelyä?”* Kiinnostukseni aiheeseen heräsi kuullessani pilotoinnissa jo mukana olevien lastensuojelun työntekijöiden vaihtelevia ajatuksia systeemisen toimintamallin käyttöönotosta lastensuojelussa. Tutkimusaineistoni keräsin erään Etelä-Suomen kaupungin lastensuojelussa keväällä 2019. Aineistonkeruuvaiheen toteutin systeemiin palaveriinhin havainnoijana osallistuen. Lisäksi haastattelin perheen aikuisia ja työntekijöitä yksilöhaastattelun keinoin. Tutkimusaineistoni muodostui kolmen asiakasperheen systeemisen palaverin (4 kpl) tallenteista ja havaintomuistiinpanoista, kahden asiakasperheen aikuisten haastattelutallenteesta ja neljän työntekijän haastattelutallenteesta. Lisäksi pohdin systeemistä työskentelyä oman kokemukseni kautta tiimin jäsenen näkökulmasta. Laadullisen aineistoni analyysivaihe toteutui aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä.

Lastensuojelun tehtävä on vaikuttaa myönteisesti lasten kasvuoloihin, edistää suotuisaa kehitystä ja suojella lapsia terveyttä vaarantavilta olosuhteilta ja kohtelulta. Systeeminen työskentely pohjautuu ajatukseen intensiivisestä työskentelystä lapsen ja hänen perheensä kanssa huolta aiheuttavassa tilanteessa. Työskentelyn taustalla vallitsee systeemiteoreettinen näkemys perhesysteemistä, jossa jokaisella jäsenellä on oma tehtävänsä perhesysteemin tasapainon ja vakauden palauttamisessa ja säilyttämisessä. Perhesysteemiin syötetty palaute muuttaa vähitellen perheen toimintaa ja todellisuutta. Systeemisen työskentelyn tarkoituksena on paneutua lapsen huolta aiheuttavan tilanteen juurisyihin ja tavoittaa myönteinen muutos, joka kantaa pitkälle tulevaisuuteen.

Haastatellut asiakasperheen aikuiset kertoivat kuulluksi, autetuksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemuksesta, mutta myös vaikeudesta uskoa muutokseen ja sitoutua systeemiseen työskentelyyn. Haastattelemani työntekijät näkivät juurisyihin paneutumisen merkityksellisenä myönteisen muutoksen aikaansaamiseksi lapsen ja perheen huolta aiheuttavassa tilanteessa. Työntekijöiden kokemuksista välittyi kuitenkin hankaluus soveltaa systeemistä työskentelyä osana perustehtävää vaikeasti hallittavilla asiakasmäärillä. Tutkielmani perusteella voidaan todeta, että systeemisellä työskentelyllä on mahdollista saavuttaa muutosmyönteisyyttä lapsen ja perheen tilanteessa. Muutoksen aikaansaaminen edellyttää kuitenkin tilanteen tarkastelua moninäkökulmaisesti ja suhdeperustaisesti osana laajempia sosiaalisia verkostoja ja ympäristöjä. Systeemisen työskentelyn integroiminen osaksi lastensuojelun perustehtävää vaatii myös asiakasmäärien kohtuullistamista.

Tutkielmani avainsanat: lastensuojelu, systeemisyytys, suhdeperustaisuus, moninäkökulmainen työskentely

ABSTRACT

Heidi Mäntysalo: A Systemic Approach to Child Protection as described by Families and Workers in Child Protection – *“Anything is possible. It only takes a little more time to accomplish the impossible.”*

Master’s Thesis

Tampere University

Faculty of Social Sciences, Social work degree programme

Supervisors: Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen

October 2020

The purpose of my thesis is to produce information about the systemic work of child protection in support of customer work practices. In my thesis, I ask *“What does systemic working hold inside and how do adults in the child protection client family and employees in the multi-professional team describe working?”* My interest in the subject was awakened when I heard the varying ideas of child protection workers already involved in the piloting on the introduction of a systemic approach in child protection. My research data was collected at the child protection of a city in southern Finland in the spring of 2019. The material collection phase I took part in systemic palavers as an observer. In addition, I interviewed the adults and employees of the family by means of individual interview. My research material was formed from recordings and observation notes of four systemic palavers, an adult interview recording of two client families, and an interview recording of four employees. In addition, I reflect on systemic working through my own experience from the perspective of a team member. The phase of analysis of my qualitative data came to fruition as a data-driven content analysis.

The role of child protection is to positively influence the growing conditions of children, promote favourable development and protect children from conditions and treatment that endanger health. Systemic working is based on the idea of working intensively with a child and his family in a situation of concern. Underlying the work is a system-theoretical view of the family system, where each member has a role to play in restoring and preserving the balance and stability of the family system. Feedback fed into the family system gradually changes how the family works and reality of the family. The purpose of systemic work is to dwell on the root causes of a situation of child concern and to reach positive change that carries a long way into the future.

Adults in the client family interviewed told of the experience of becoming heard, helped and understood, but also the difficulty of believing change and committing to systemic working. Employees I interviewed saw the importance of pandering to root causes as a positive change in a situation of concern for the child and family. However, the experience of employees was conveyed by the awkwardness of applying systemic working as part of the basic task with hard-to-manage customer numbers. Based on my thesis, it is possible to achieve positive change in the situation of the child and family by systemic working. However, making change requires looking at the situation on a multifaceted and relationship-based basis as part of wider social networks and environments. Integrating systemic working as part of the basic function of child protection also requires a moderation of customer numbers.

Keywords of my thesis: Child Protection, Systemic, Relationship-based, multifaceted work

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	6
2 LASTENSUOJELU SOSIAALITYÖN KONTEKSTINA.....	9
2.1 Lastensuojelun taustalla vaikuttava lainsäädäntö.....	9
2.2 Lastensuojelun asiakkuuden prosessi.....	10
2.3 Lapsen oikeudet, etu ja hyvinvointi lastensuojelun kontekstissa.....	12
3 SYSTEEMINEN TOIMINTAMALLI OSANA LASTENSUOJELUN SUUNNITELMALLISTA TYÖSKENTELYÄ.....	14
3.1 Systemiteoreettinen ajattelu – lapsi osana ympäristöään.....	14
3.2 Lastensuojelun systeminen toimintamalli suomalaisen työskentelyn perustana.....	17
3.3 Lastensuojelun työotteena moninäkökulmainen systeminen työskentely.....	19
4 TUTKIMUSASETELMA.....	24
4.1 Tutkimusaineiston keruu ja käsittely.....	24
4.2 Osallistuva havainnointi ja havaintomuistiinpanojen kirjoittaminen.....	25
4.3 Yksilöhaastattelut.....	27
4.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja temaattinen luenta.....	29
4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	31
5 SYSTEEMISEN TOIMINTAMALLIN MUKAINEN TYÖSKENTELY LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA.....	34
5.1 Systemisen toimintamallin mukainen työskentely prosessina ja työskentelymenetelmät.....	34
5.2 Havaintoja systemisen palaverityöskentelyn toimintaympäristöstä.....	40
5.3 Systemisten palaverien sisältö aineisto-otteiden muodossa.....	46
5.4 Asiakasperheiden aikuisten kuvausta systemisestä työskentelystä.....	63
5.5 Työntekijöiden kuvausta systemisestä työskentelystä.....	67
5.6 Tutkijaksi, havainnoijaksi ja haastattelijaksi aseoitumisen haasteet.....	75
6 JOHTOPÄÄTÖKSET – SYSTEEMINEN TYÖSKENTELY LASTENSUOJELUN TOIMINTAMALLINA.....	77
7 MUUTTUVA LASTENSUOJELU JA SYSTEEMINEN TYÖSKENTELY.....	80
LÄHTEET.....	83
DIGITAALISET TIETOLÄHTEET - EI HENKILÖITYÄ TEKIJÄÄ.....	87

Liite 1. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAN INFORMAATIOLOMAKE (ASIAKASPERHEEN AIKUISET).....	89
Liite 2. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAN INFORMAATIOLOMAKE (MONIAMMATILLINEN TIIMI)	90
Liite 3. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAN SUOSTUMUSLOMAKE.....	91
Liite 4. HAASTATTELULOMAKE LASTENSUOJELUN ASIAKASPERHEEN AIKUISELLE	92
Liite 5. HAASTATTELULOMAKE MONIAMMATILLISEN TIIMIN JÄSENELLE.....	93
Liite 6. HAVAINNOINNIN APULOMAKE.....	94
LIITE 7. LITTEROINTIMERKIT TUTKIMUSTIE OY.....	97

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten suojeleminen koskettaa yhä useampia perheitä Suomessa. Vuonna 2019 lastensuojeluilmoituksia vastaanotettiin yli 85 000 lapsesta (noin 156 000 kpl). Lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli liki 53 000 lasta ja nuorta. Kiireellisesti sijoitettuna oli noin 4500 lasta¹ ja huostaanotettuina lähes 11 000 lasta. Lastensuojeluilmoitusten, kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen määrä kasvoi edellisvuoteen nähden 2-7 %. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli lähes 19 000 lasta ja nuorta. Sijoitetuista lapsista ja nuorista hieman yli puolet oli poikia. (THL 2020.) Lastensuojelu on vanhempien ja huoltajien tukena silloin, kun lapsi tai perhe tarvitsee apua. Lastensuojelu määrittellään erityisen tuen tarpeiden kautta julkisoikeudelliseksi palveluksi, jonka tavoitteena on turvata lasten ja nuorten huolenpito ja perhettä tukevat palvelut. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan huolenpito käsittää turvallisen kasvuympäristön, tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun varmistamisen. Erityisen tuen tarpeessa ovat lapset ja nuoret, joiden kasvu ja kehitys on vaarantunut joko omasta käyttäytymisestä tai kasvuoloista johtuen. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun todetaan lastensuojelun tai lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tuen tarve. Työskentely lastensuojelussa painottuu lapsen edun, oikeuksien ja hyvinvoinnin varmistamiseen.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan yhteistyössä sosiaalitoimen, vanhempien/huoltajien, lapsen huolenpidosta vastaavien aikuisten ja lapsen välillä. Lastensuojelu sisältää avohuollon, sijaishuollon sekä jälkihuollon palveluita ja tukea tarvittavien yhteistyötahojen kanssa verkostoituen. (Heikkilä & Rantaeskola & Suikkanen-Malin 2018, 50-62.) Lastensuojelun toimenpiteet voivat olla ennalta ehkäiseviä, esimerkiksi peruspalveluna saatavia neuvolapalveluja, lastensuojelussa toteutettavaa erityistä tukea, kuten tehostettua perhetyötä, tai merkittäväällä tavalla perheen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumista esimerkiksi huostaanoton keinoin. Lapsen kasvuolosuhteiden ja riskitekijöiden arviointi on lastensuojelussa usein tasapainottelua kahden mahdollisesti haitallisen lopputuloksen välillä. (Hakalehto & Toivonen 2016, 23-27.)

Tutkielmani tarkoituksena on tuottaa tietoa lastensuojelun systemisestä työskentelystä asiakastyön käytäntöjen tueksi. Kiinnostukseni aiheeseen heräsi kuullessani pilotoinnissa jo mukana olleiden lastensuojelun työntekijöiden moninaisia ajatuksia systeemisen toimintamallin

¹ Lastensuojelulain (417/2007) 6§:n mukaan lapsi on alle 18-vuotias ja nuori 18-20-vuotias.

käyttöön otosta ja kehittämisestä lastensuojelussa. Tutkielmassani pohdin *”Mitä systeeminen työskentely pitää sisällään ja miten lastensuojelun asiakasperheen aikuiset ja moniammatillisen tiimin työntekijät kuvaavat työskentelyä?”*. Tutkimusaineistoni keräsin maisterivaiheen syventäviin opintoihin kuuluvan harjoittelujakson yhteydessä lastensuojelussa keväällä 2019. Aineistonkeruuvaiheen toteutin osallistuen systeemisiin palavereihin ja haastatellen asiakasperheen aikuisia ja moniammatillisen tiimin työntekijöitä. Tutkimusaineistoni muodostui kolmen asiakasperheen systeemisen palaverin (4 kpl) havaintotallenteesta ja havaintomuistiinpanoista sekä kahden asiakasperheen aikuisen ja neljän tiimin työntekijän haastattelutallenteesta. Lisäksi pohdin systeemistä työskentelyä oman kokemukseni kautta tiimin jäsenen näkökulmasta. Laadullisen aineistoni analyysin toteutin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä.

Lastensuojelun systeemisestä toimintamallista on julkaistu kansallista arviointi- ja tutkimustietoa muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toimesta ². Kansallisella tasolla systeemisen toimintamallin käyttöön otosta on ilmestynyt lisäksi jo useampi pro gradu-tutkielma. Aaltio & Isokuortti (2019) ovat THL:n arviointiraportissaan selvittäneet systeemisen mallin pilotointiin ja implementointiin liittyviä onnistumisia. Raportin mukaan systeemisen toimintamallin käyttöönottoon liittyvistä haasteista ja työntekijöiden kokemasta kuormituksesta huolimatta malli on otettu lastensuojelussa hyvin vastaan. Suurin este systeemisen toimintamallin soveltamiselle omassa työssä liittyi suureksi koettuihin asiakasmääriin ja työssä vallitseviin olosuhteisiin, jotka eivät tukeneet systeemisen mallin mukaista työskentelyä. Johdon tuki nähtiin merkitykselliseksi toimintamallin käyttöön otossa. Kyselyyn vastanneet kokivat, ettei toimintamallin käyttöönottoon valmistauduttu riittävän perusteellisesti organisaatiossa. (Ks. Aaltio & Isokuortti 2019a.) Aaltio & Isokuortti (2019) ovat kansallisella tasolla syventyneet systeemisen työtteen ja toimintamallin käyttöönoton ja juurruttamisen vaiheeseen lastensuojelussa. Toimintamallin vaikuttavuuden arviointiin soveltuvia menetelmiä ja mittareita on testattu tarkoituksena yhdenmukaistaa valtakunnallisesti vaikuttavuuden arviointia. Lisäksi toimintamallin taustalle on luotu niin sanottu

² Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019) Systeemisen lastensuojelun toimintamalli - Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Helsinki: THL.

Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit - Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Helsinki: THL.

ohjelmateoria, jonka ajatuksena on ollut tuottaa laadukasta asiakastyötä lastensuojeluun sekä laajemminkin lasten ja perheiden sosiaalipalveluihin. (Ks. Aaltio & Isokuortti 2019b.)

Tutkielmassani esittelen lastensuojelun systemisen toimintamallin ”*Hackneyn malliin*”³ pohjautuvana suomalaisena työotteena, joka perustuu ajatukseen intensiivisestä työskentelystä lapsen ja hänen perheensä kanssa lastensuojelullista huolta aiheuttavassa tilanteessa⁴. Työskentelyn taustalla vallitsee systeemiteoreettinen näkemys perhesysteemistä, jossa jokaisella perheenjäsenellä on oma tehtävänsä perhesysteemin tasapainon palauttamisessa ja säilyttämisessä. Systemisen työskentelyn tarkoituksena on lapsen huolta aiheuttavan tilanteen juurisyihin paneutuminen ja myönteisen muutoksen vahvistaminen sekä nykyhetkessä, että tulevaisuudessa. Tutkielmani on ajankohtainen lapsi- ja perhepalveluissa meneillään olevien perus- ja erityistason palveluja integroivien uudistusten näkökulmasta. Tutkielmani avulla on mahdollista tarkastella lastensuojelun uudistumassa olevia käytäntöjä ja työmenetelmiä sisältäpäin organisaation omasta toiminnasta käsin sekä tuottaa tietoa perus- ja erityispalveluverkoston toimijoiden tueksi. Tutkielmani tarjoaa lisäksi lastensuojelun asiakasperheille ja lastensuojelun työntekijöille tilaisuuden saada äänensä kuuluviin asiakastyön käytänteisiin liittyen. Tutkielmani sivutuotteena saattaa muodostua arviointitietoa siitä, kuinka ”*Hackneyn malli*” ja kansallisesti sovellettava systeminen toimintamalli toimii paikallisesti suomalaiseen lastensuojeluun sovellettuna ja integroituna.

Tutkielmani rakenne on seuraava. Aluksi johdetaan lukijan lastensuojelun kontekstiin avaamalla lastensuojelun taustalla vaikuttavaa lainsäädäntöä, lastensuojelun prosessia ja olennaisia käsitteitä. Kolmannessa luvussa paneudun systemisen toimintamallin taustalla vaikuttavaan systeemiteoreettiseen ajatteluun ja käsittelen lyhyesti ”*Hackneyn mallia*”, johon suomalainen systeminen toimintamalli pohjautuu. Tämän jälkeen kuvaan systemisen toimintamallin mukaista työskentelyä käytännössä. Luvussa neljä esittelen aineistonkeruun vaiheen sekä tutkimukseni teon ja analyysin menetelmät. Viides luku sisältää aineistolähtöisen sisällönanalyysin tulokset ja kuudennessa luvussa käyn läpi tutkielmani johtopäätökset. Tutkielmani päättää luku, jossa pohdin lyhyesti muuttuvaa lastensuojelua ja systeemistä työskentelyä.

³ Systemisestä toimintamallista käytetään myös nimitystä ”*Hackneyn malli*”.

Lisää aiheesta: Forrester & Glynn & Killian & McCann & Shefer & Thurnham & Westlake (2013) ”*Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children’s Services. Final report of a comparative study of practice and the factors shaping it in three local authorities*”.

⁴ Lisää aiheesta: Katarina Fagerström (2016) ”*Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu: Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä*”.

2 LASTENSUOJELU SOSIAALITYÖN KONTEKSTINA

2.1 Lastensuojelun taustalla vaikuttava lainsäädäntö

Suomalaisen yhteiskunnan teollistuesssa ja koululaitoksen kehittyessä lapsuuteen alettiin kiinnittää huomiota omana kehitysvaiheenaan. Lapsityövoiman käytön rajaaminen lainsäädännöllä, vapaaehtoistoimijoiden suojelukasvatus, neuvolatyö, Kansaneläkelaitoksen toiminta sekä lastenkotien rakentaminen aloittivat lastensuojelun institutionalisoitumisen. Ensimmäinen lastensuojelulaki (52/1936) painottui huostaanottosäännösten luomiseen vahvistaen lasten asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa. Lastensuojelulakia uudistettiin vuonna 1983 lapsilähtöisemmäksi ja uudessa laissa (683/1983) korostuivat lapsen autonomian ja edun käsitteet sekä normaalisuuden periaate eli perheiden tukeminen peruspalveluin. Lapsi- ja perhekeskeisiä tukitoimia alettiin toteuttaa avohuoltona, huostaanottoina ja jälkihuoltona lasten mielipiteitä kuullen ja osallisuutta tukien. Lastensuojelu alkoi hiljalleen muotoutua palveluksi, mutta pitkään perheitä kohdeltiin ikään kuin lastensuojelullisten toimenpiteiden ”kohteina”, vailla osallisuutta ja toimijuutta omissa asioissaan. (Ks. Pätäri & Ylikännö 2018, 15-29.)

Lastensuojelua alettiin kehittää lapsen oikeuksien yleissopimuksen ratifioimisen, kansallisten kehittämissuunnitelmien (Kaste I ja Kaste II⁵), perhekeskusten perustamisen sekä lapsiperhepalveluiden muutosohjelman (LAPE⁶) avulla lapsi- ja perhelähtöisemmäksi. Vuonna 2007 lastensuojelulakia (417/2007) uudistettiin painottaen varhaista puuttumista sekä viranomaisten välistä yhteistyötä. Lastensuojelussa alkoi korostua perheen oikeusturva, ennalta ehkäisevä näkökulma, perheenjäsenten kanssa työskentely sekä perheen jälleenyhdistämisen periaate. Palveluilla haluttiin parantaa lasten ja nuorten kasvuoloja, vahvistaa vanhemmuutta ja tukea kasvatusta sekä varmistaa lasten oikeuksien ja edun toteutuminen. (Ks. Pätäri & Ylikännö 2018, 15-29.)

⁵ Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma Kasteen ensimmäinen vaihe toteutui vuosina 2008-2011 ja toinen vaihe vuosina 2012-2015.

Ensimmäisen vaiheen loppuraportti:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73326/URN%3ANBN%3Afi-fe201504224195.pdf?sequence=1>

Toisen vaiheen loppuraportti:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74895/Rap%20ja%20mui_2016_16_PDF.pdf

⁶ LAPE-muutosohjelmaa 2016-2018 jatkettiin vielä vuosi 2019. Hankkeen viimeisin loppuraportti:

https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf.pdf

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) kokonaisuudistuksen myötä voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki selkiytti entisestään lastensuojelun asiakkaan määritelmää. Lain mukaan lastensuojelun asiakkuus alkaa, mikäli palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä todetaan suojelun tarve. Ennen lakiuudistusta asiakkuus lastensuojelussa alkoi siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta ryhdyttiin selvittämään. Lakiuudistuksen tavoitteena oli tarjota lapsiperheille tukea ja palveluja ”*matalan kynnyksen periaatteella*” ilman lastensuojelun asiakkuutta. Matalan kynnyksen lapsiperheiden sosiaalipalveluiden avulla voidaan tukea perheitä muun muassa keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa ja tarjota konkreettista apua arjen askareisiin, kasvatukseen sekä huolenpidosta vastaavien aikuisten jaksamiseen. Oikea-aikaisilla ja riittävän intensiivisillä tukitoimilla on mahdollista vähentää kalliimpien, korjaavien ja kuntouttavien palveluiden, kuten sijaishuollon, kustannuksia. (Ks. Pätäri & Ylikännö 2018, 15-29.)

Lastensuojelussa lainsäädännölliset velvoitteet, vastuut ja valvonta lisääntyvät kaiken aikaa. Esimerkiksi vuoden 2020 alusta voimaan tullut lakimuutos Lastensuojelulakiin (417/2007) tuotti muutoksia liittyen sijoitettujen lasten itsemääräämisoikeuteen. Tarkoituksena on selkiyttää kasvatuksellisen rajaamisen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä eroa sekä täsmentää rajoitusten käytön perusteita. Tavoitteena on vahvistaa sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa sekä varmistaa rajoitusten käytön viimesijaisuus. Lastensuojelun on turvattava kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvä kohtelu, huolenpito ja kasvatusta, mikä tarkoittaa lisääntyvässä määrin sijaishuollon toimijoiden valvontavastuuta. Lakimuutoksen myötä myös lastensuojelun jälkihuollon ikäraja on noussut 21 vuodesta 25 ikävuoteen niillä, jotka eivät vuoden 2020 alussa olleet vielä täyttäneet 21 ikävuotta. Pidennetty oikeus saada jälkihuollon tukea edesauttaa nuoria itsenäistymisen, opiskelun ja työllistymisen tavoitteissa (Valiokunnan mietintö StVM42/2018 vp; [HE 237/2018 vp](#); [LA 86/2018 vp](#).)

2.2 Lastensuojelun asiakkuuden prosessi

Lapsen asiakkuus lastensuojelussa käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta, vanhemman tai huoltajan hakemuksesta, viranomaisen yhteydenotosta tai kun lastensuojelun työntekijä saa tietää lapsen suojelun tarpeesta. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa lapsen ja perheen tilanteesta huolestunut kansalainen. Lastensuojeluasian vireille tulo käynnistää palvelutarpeen selvityksen,

jonka perusteella tehdään ratkaisu asiakkuuden alkamisesta sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa tai lastensuojelussa tai todetaan, ettei asiakkuutta synny. Palveluiden ja tuen tarpeita selvitettyä arvioidaan välittömästi myös kiireellisten lastensuojelutoimenpiteiden tarve. Mikäli lapsi on välittömässä vaarassa, lapselle on järjestettävä kiireellisesti huolenpito sijaishuoltona (Lastensuojelulaki 417/2007; Pätäri & Ylikännö 2018, 15-29.)

Lastensuojelun asiakkuuden alkaessa laaditaan asiakassuunnitelma, jossa määritellään tarvittavat toimenpiteet yhteistyössä lapsen huolenpidosta vastaavien aikuisten kanssa. Lastensuojelun avohuollon toimenpiteiden tarkoituksena on mahdollistaa lapsen asuminen kotona varmistamalla lapselle turvalliset kodin olosuhteet ja edistämällä lapselle suotuisaa kasvua ja kehitystä. Suotuisan kasvun ja kehityksen tukeminen voi sisältää esimerkiksi perheen toimeentulon varmistamista ja lapsen koulunkäynnin sekä harrastustoiminnan tukemista. Ohjaamalla, kuntouttamalla ja tukemalla perheen aikuisia, pyritään vahvistamaan heidän kykyjään vastata lapsen huolenpidosta. Mikäli lapsen hyvinvointia ei voida muilla keinoin turvata ja avohuollon tukitoimet on todettu riittämättömiksi, sopimattomiksi tai mahdottomiksi huolenpidon toteuttamiseksi, voidaan julkista valtaa käyttää lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. (Ks. Hakalehto & Toivonen 2016, 23-27.) Sijaishuollon on kuitenkin oltava lapsen edun mukaista ja huostaanoton tai sijaishuollon järjestämisen viimesijainen keino lapsen terveen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi (Heikkilä & Rantaeskola & Suikkanen-Malin 2018, 50-62).

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi on otettava huostaan ja hänelle on järjestettävä tarpeellinen sijaishuolto tilanteessa, jossa lapsi vaarantaa omalla toiminnallaan terveyttään ja kehitystään tai lapsen huolenpidossa tai kasvuoloissa esiintyy puutteita, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Sijoittamisesta tai huostaanotosta voidaan tehdä päätös tarvittaessa ilman lapsen ja vanhempien suostumusta. Lapsen ollessa huostassa, sosiaalihuollosta vastaava toimielin ottaa vastuulleen päätäntävällän lapsen asumisesta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Tilanteessa, jossa lapsi otetaan huostaan, hänelle etsitään koti läheisten luota, sijaisperheestä, ammatillisesta perhekodista tai lastensuojelulaitoksesta. Sijaishuoltopaikan aikuiset vastaavat lapsen kasvusta, hyvinvoinnista, koulutuksesta ja terveydestä arjessa. Sijaishuoltoa ja sijaishuoltopaikan arkea ohjaa ja säätelee lastensuojelulaki sekä muut viralliset periaatteet. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä on varmistaa lapsen oikeuksien ja edun toteutuminen. Lastensuojelulaki velvoittaa lisäksi tukemaan lapsen suhdetta vanhempiin, sisaruksiin ja muihin tärkeisiin läheisiin. (Forsberg & Ritala-

Koskinen 2018, 103-106; Lastensuojelulaki 417/2007.) Lapseen yksin kohdistuneen lastensuojelun avohuollon tukitoimena tapahtuneen vähintään puoli vuotta kestäneen sijoituksen tai sijaishuollon päättymisen jälkeen tulee lapselle tai nuorelle järjestää yksilöllisten tarpeiden mukainen jälkihuolto. Jälkihuoltoa voidaan harkinnanvaraisesti myöntää myös määrärahaperusteisesti kunnassa. Jälkihuoltoa nykylainsäädännön mukaan on mahdollista jatkaa siihen saakka, kunnes nuori täyttää 25 vuotta. Jälkihuolto sisältää lapsen tai nuoren koulunkäynnin, harrastusten, toimeentulon ja asumisen tukemisen sekä mahdolliset erityisen tuen palvelut. (Heikkilä & Rantaeskola & Suikkanen-Malin 2018, 50-62; Lastensuojelun käsikirja 2020.)

2.3 Lapsen oikeudet, etu ja hyvinvointi lastensuojelun kontekstissa

H.L.A Hartin mukaan on olemassa sekä *luonnollisia*, että *erityisiä oikeuksia*. Luonnolliset oikeudet suojaavat lapsen tärkeimpiä intressejä, kuten henkeä, terveyttä tai vapautta, ja erityiset oikeudet syntyvät ihmisten tekemien valintojen ja sopimusten kautta. Luonnollinen ja luovuttamaton oikeus voi olla esimerkiksi lapsen oikeus hoivaan ja huolenpitoon. Erityinen oikeus voi liittyä esimerkiksi oikeuskelpoisuuteen valvoa lapsen etua. (Toivonen 2017, 68-74.) Lapsen oikeuksista puhuttaessa lastensuojelun kontekstissa, viitataan usein YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsen oikeuksissa korostuu lapselle läheisten ihmissuhteiden ja yhteisöjen merkitys, mutta myös lapsen osallisuus, itsemäärääminen, valinnanvapaus ja valta (Hakalehto & Toivonen 2016, 265-270). Virve-Maria Toivonen (2017) on selventänyt lapsen oikeuksia ja oikeusturvaa *lapsen edun* näkökulmasta. Lapsen etu ymmärretään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa lapsen suojelun tarpeena tai aikuisesta riippuvaisen aseman kautta. Aikuisen tehtävä on turvata lapsen edun mukainen päätöksenteko lapsen hyvinvointi huomioiden. Lapselle tulee tarjota tilaisuus olla myös aktiivisesti itse mukana oman asiansa käsittelyssä ja päätöksenteossa. (Emt. 82-100.)

Lapsen etu ohjaa tärkeimpänä periaatteena kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa lastensuojelussa. Lastensuojelussa arvioidaan lapsen edun toteutumista, vaikka lapsen oikeuksien turvaaminen onkin ensisijaisesti vanhempien vastuulla. Mitä lapsen edulla tarkoitetaan, määritellään lapsikohtaisesti. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen edun toteutumista on arvioitava yksilöllisesti, kokonaisvaltaisesti ja laaja-alaisesti. Lapsen etua arvioitaessa kiinnitetään huomiota lapsen kasvuolosuhteisiin ja lapsen kehitystään vaarantavaan käyttäytymiseen. Vanhempien ja lapsen

huolenpidosta vastaavien aikuisten tehtävänä on tarjota lapselle ymmärrystä, hellyyttä, tukea, turvaa ja huolenpitoa. Kasvaessaan lapsi tarvitsee myös ohjausta ja valvontaa. Lapselle on taattava mahdollisuus kouluttautua, itsenäistyä, osallistua ja vaikuttaa asioissaan. Lapselle tulee turvata lisäksi läheisten ihmissuhteiden jatkuvuus. Lastensuojelun työskentelyssä tulee huomioida lievimmän puuttumisen periaate ja toimia hienovaraisesti sekä ensisijaisesti avohuollon toimenpitein, ellei lapsen etu muuta vaadi. Lapsen etua arvioitaessa on kuitenkin varmistettava lapsen koskemattomuus, turvallinen kasvuympäristö, tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lopullinen arvio syntyy siitä, toteutuuko lapsen etu lapsen asuessa kotona vai onko tarpeen miettiä toisenlaista asumisratkaisua. (Lastensuojelulaki 417/2007; Pätäri & Ylikännö 2018, 15-29.)

Hannele Forsberg ja Aino Ritala-Koskinen (2018) ovat taustoittaneet hyvinvoinnin ulottuvuuksia Erik Allardtin hyvinvoinnin kolmijaon – *having* (elintaso), *loving* (läheis- ja ystävyysuhteet) ja *being* (itsensä toteuttaminen) kautta. Lapsen hyvinvointia voidaan tarkastella kontekstissaan sekä tilan ja paikan yhteytenä ympäristöön ja vuorovaikutukseen. Lapsen sosiaalisen, emotionaalisen ja kognitiivisen kehityksen näkökulmasta vakaus ja pysyvyys vahvistavat lapselle suotuisaa kehitystä. Pysyvyyden ja vakauden tuottamaa hyvinvointia ilmentää muun muassa tunne kuulumisesta tai kodin tuntu. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 175-191.) Riitta Laakso (2018) on pohtinut huostaanoton mukanaan tuomia muutoksia lasten ja nuorten elämään heidän kokemuksiinsa kuullen. Viimesijaisena toimenpiteenä huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen saattaa olla lapselle kriisi tai helpotus tai molempia. Huostaanotto voi kääntyä ajan saatossa raskaaksi kokemukseksi tai nuori voi pettyä itsenäistymisen vaiheessa tarjolla oleviin tuen muotoihin. Prosessi on yksilöllinen, yhteisöllinen ja institutionaalinen samaan aikaan. Perhe on lapsille emotionaalisesti läsnä, osalle tukena, osalle taakkana. Muuttuneet ihmissuhteet kuvautuvat institutionaalisina, säädelyinä, aikataulutettuina, annettuina tai etäisinä. (Enroos & Heino & Pösö 2018, 157-187.) Susanne Severinssonin ja Ann-Marie Markströmin (2015) mukaan lapset ja nuoret itse kokevat olevansa aktiivisia toimijoita ja vastustavat sijaishuoltopaikan tarjoamaa identiteettikehitystä. Joillekin koti merkitsee täysi-ikäistymisen myötä itsenäistymistä omaan kotiin. Osa odottaa huostaanoton purkua ja kotiin paluuta. Jotkut kaipaavat kotia kulttuurisena ilmiönä (kodin tuntu) tietoisena siitä, ettei kotiinpaluu ole mahdollista tai elämä vanhemman kanssa toiveiden mukaista. Osa ei kaipaa kotia ja kotona vanhemman luona käymisestä saattaa ajan saatossa tulla yhä raskaampaa. (Enroos & Heino & Pösö 2018, 157-187.) Kotona käyminen voi myös herättää ikäviä ja surullisia muistoja kun oma elämä on rakentunut muualle. Menetykset, ihmissuhteiden

katkeaminen, asuinpaikan vaihtuvuus ja kiinnittymättömyys vaikeuttavat lapsen suotuisaa kehitystä uhaten lapsen hyvinvointia. Lastensuojelun asiakkaana olevilla, erityisesti sijoitetuilla lapsilla, monipaikkainen asuminen ja liikkuvuus toistuvat heidän kokemuksissaan. Tärkeää onkin yksilön oma kokemus kuulumisesta johonkin yhteisöön, kuten perheeseen. Kotiin liitetään merkityksiä, tunteita ja muistoja. Kontekstilla, jossa lapsi kuulumistaan jäsentää, on näin ollen olennainen merkitys lapsen hyvinvoinnille. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 175-191.)

3 SYSTEEMINEN TOIMINTAMALLI OSANA LASTENSUOJELUN SUUNNITELMALLISTA TYÖSKENTELYÄ

3.1 Systeemiteoreettinen ajattelu – lapsi osana ympäristöään

Lastensuojelun systeeminen työskentely perustuu systeemiteoreettiseen ja ekologiseen ajatteluun, jossa asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheensä elämäntilannetta tarkastellaan osana laajempia sosiaalisia verkostoja ja ympäristöjä. Yksilön ajatellaan elävän ja olevan jatkuvassa vuorovaikutuksessa systeemien, kuten perheen, ja erilaisten ympäristöjen kanssa. *Fyysinen ympäristö* käsittää luonnollisen maailman ja ihmisten konstruoiman maailman. *Sosiaalinen ympäristö* puolestaan sisältää ihmiset keskinäisissä suhteissa, verkostoissa, instituutioissa ja muissa sosiaalisissa systeemeissä. Sosiaalinen ja fyysinen ympäristö yhdistyvät toisiinsa kompleksisin tavoin. (Ref. Gray & Webb 2013.) Carel Germain ja Alex Gitterman (1980; 2008a) ovat laatineet "*Elämän mallin*", jonka mukaan stressaavat elämänmuutokset syntyvät sopeutumattomien yksilöiden ja reagoimattomien ympäristöjen tuloksena. Olennaista näkemyksessä on yksilön toimintakykyisyyden, voimavarojen ja tavoitteiden sekä ympäristön *yhteensopivuus*. Carel Germainin (1973; 1980) mukaan yksilön ja ympäristön elämänsysteemien yhtäaikaisella arvioinnilla voidaan kokonaisvaltaisesti vahvistaa yksilön hyvinvointia hänen fyysisissä ja sosiaalisissa ympäristöissään. (Ref. Gray & Webb 2013.) Saleebeyn (1992) ajattelua noudattaen ydin on puolestaan se, "*kuinka yksilö sopeutuu ympäristön vaatimuksiin*". Ongelmana kyseisessä ajattelutavassa on Steinin (1963) mukaan se, että ympäristö näyttäytyy staattisena asetelmana, jonka kuormittaviin olosuhteisiin sopeutuminen riippuu yksilön omista kyvyistä. Tällöin jäävät huomiotta ulkoisten tekijöiden, kuten väkivallan, vaikutukset yksilön psyykkisiin prosesseihin.

Ongelmallista on lisäksi se, että ympäristö nähdään kapeasti yksilön välittöminä konteksteina ja kasvokkaisten ihmissuhteiden kautta. (Gray & Webb 2013.) Esimerkiksi lapsen käyttäytymisen pulma, kuten aggressiivisuus, joka kohdistuu biologiseen vanhempaan synnyinkodissa, ei välttämättä näyttäydy ongelmallisena muissa ympäristöissä, suhteissa tai suhdeverkostoissa. Lapsi on kenties oppinut käyttäytymisen kaavan tai mallin, jonka avulla lapsi yrittää selviytyä kuormittavista olosuhteista ja joka hetkellisesti helpottaa lapsen olemista. Lapsen ongelmallinen käyttäytyminen voi kohdistua kodin ympäristössä läheisimpiin perheenjäseniin, mutta liittyä esimerkiksi lapsen aiemmin kokemansa rankan koulukiusaamisen vaikutuksiin. Koulunkäyntiin ja kouluun menemiseen saattaa kytkeytyä hankalia tunteita ja ahdistuneisuutta, jota lapsi ei kykene käsittelemään. Mikäli systeemit nähdään muuttuvina ja joustavina rakennelminä, voidaan nuoren välittömistä ja luonnollisista ympäristöistä tavoittaa myös myönteisiä toiminnan mahdollisuuksia ja vahvistaa lapsen hyvinvointia. Kyse ei ole siitä, kuinka yksilö sopeutuu ympäristön vaatimuksiin, vaan kuinka ympäristö tarjoaa yksilölle sopeutumisen mahdollisuuksia.

Mel Grayn ja Stephen A. Webbin (2013) sosiaalityön teoriaa käsittelevässä teoksessa nostetaan esiin yleinen näkemys systeemeistä joko avoimina tai suljettuina kokonaisuuksina. Avoimuus tarkoittaa systeemin kykyä ottaa vastaan palautetta ja tehdä muutoksia eli niin sanottua muutosvalmiutta. Suljetut systeemit puolestaan ovat muuttumattomia ja mukauttavat saadun palautteen osaksi systeemin toimintaa. Perhesysteemien ajatellaan olevan järjestäytyneitä ja tavoittelevan suhteellisen vakaata tilaa tai olosuhteita. Jokaisella perhesysteemin osalla eli perheenjäsenellä on olennainen rooli tai funktio systeemin koherenssin säilyttämisessä. Perhesysteemi pyrkii näin ollen itseohjautuvasti palautumaan vakautta luovaan tasapainoon. (Ks. Gray & Webb 2013, 174-181.)

Malcolm Paynen (2014) mukaan systeemit ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa psyykkistä ja fyysistä energiaa vaihtamalla. *Energianvaihdon* myötä muuttunut systeemi saa aikaan reaktioita muissa. Esimerkiksi sosiaalityöntekijän jakaessa tietoaan (syöttäessään energiaa systeemiin) vanhemmalle vaikkapa lapsen ja vanhemman välisen yhteisen ajan merkityksestä lapsen hyvinvoinnille, sosiaalityöntekijä työskentelee koko perheen (*systeemin*) kanssa. Koko systeemin eli perheen hoitaminen hoitaa välillisesti myös lasta. Positiivisen palautteen myötä uusi tieto sisäistyy osaksi vanhemman toimintaa vaikuttaen perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen (energianvaihto synnyttää niin sanotun *palautesilmukan*). Yhteen systeemin osaan vaikuttamalla vaikutetaan koko systeemiin ja muutos vähitellen muovaa perheen todellisuutta sen osaksi sulautuen. (Ks. Payne 2014, 184-211.)

luonnollisten ympäristöjen tarkastelu voi tavoittaa keinoja selviytyä tulevista elämänmuutoksista. Systeminen työskentely tarjoaa ratkaisu- ja voimavarakeskeisen tavan tarkastella perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti.

3.2 Lastensuojelun systeminen toimintamalli suomalaisen työskentelyn perustana

Systeminen toimintamalli, josta käytetään myös nimitystä ”*Hackneyn malli*” on kehitetty vaatimaan lastensuojelutyöskentelyyn. Systeminen toimintamalli kehitettiin Itä-Lontoossa, jossa Reclaiming Social Work (RSW)-työskentely käynnistyi vuonna 2007. Englantilaisen mallin tarkoituksena oli uudistaa lastensuojelua vähentämällä työskentelyyn kytkeytyvää kontrollia ja byrokratiaa. Toimintamallissa hyödynnetään narratiivisen ja ratkaisukeskeisen terapian, perheterapian ja dialogisuuden oppeja⁸. (Fagerström 2016, 19-25; Lahtinen ym. 2017, 13; Trowler & Goodman 2012, 14-22.) Isabelle Trowler & Steve Goodman (2012) ovat esittäneet RSW-mallin arvoperustan seitsemän kehyksen kautta, jotka perustuvat *McKinsey 7-S Framework*⁹ strategiamalliin. Lastensuojelun työskentelyä ohjaavat seitsemän kehystä: *yhteiset arvot, strategia, rakenne, systeemit, työntekijät, työtaidot ja tyyli*. Yhteisillä arvoilla tarkoitetaan eri toimijoiden samansuuntaista toimintaa huolta aiheuttavassa tilanteessa sekä vuorovaikutteisuutta lapsen, perheen ja verkoston suuntaan. Strategialla viitataan työntekijöiden osaamisen ja tutkimustiedon hyödyntämiseen sekä reaktiivisuuden vähentämiseen. Rakenne käsittää moniammatillisen tiimin yhdessä perheen kanssa vastuuta kantamassa, refleктоimassa, neuvottelemassa ja päätöksiä tekemässä. Systeemeillä viitataan koko organisaation läpäisevään ajatteluun ja organisaatiojärjestelmään, joka tukee moniammatillista tiimiä ja suhdeperustaista työskentelyä. Työntekijöiden vaihtelevat työtaidot puolestaan ilmentävät vahvaa tietoperustaa, näyttöön perustuvaa tietoa, taitoja tilannearviointityöhön ja suhdeperustaiseen työskentelyyn. Työskentelyn tyyli saavutetaan johdon tuella ja saatavilla ololla, moniäänisyydellä sekä organisaation,

⁸ Dialogisen vuoropuhelun avulla muodostetaan ymmärrystä lapsen ja perheen tilanteesta hyödyntäen asiakkaana olevien perheiden mahdollisuus käyttää valtaa ja vaikuttaa omassa asiassaan. Ratkaisukeskeisen työotteen avulla voidaan tunnistaa ja ottaa käyttöön perheen omia vahvuuksia ja voimavaroja. Toivoa luova ja uusia näköaloja avaava visio tulevaisuudesta suuntaa perheenjäsenten toimintaa ja kehittymistä myönteisellä tavalla. Narratiivinen lähestymistapa mahdollistaa useiden tarinoiden ja totuuksien samanaikaisen olemassaolon ja todellisuuden työntekijöiden asettuessa ei-tietämisen kyselevään rooliin. Erilaisten tarinoiden ja totuuksien esittämisen kautta muodostuvaa yksilöä ei enää ajatella ongelmana, vaan ongelma yksilön käyttämänä ratkaisu- tai selviytymiskeinona. (Aaltio & Isokuortti 33/2019; Civil 2020.)

⁹ Thomas J. Petersin ja Robert H. Watermanin 70-luvun lopussa kehittämä strategiamalli.

Lisää aiheesta: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/enduring-ideas-the-7-s-framework#>

strategiamallin ja työntekijöiden tuntemisella. (Fagerström 2016, 19-25; Lahtinen ym. 2017, 13; Trowler & Goodman 2012, 14-22.)

Englantilaisesta mallista on johdettu Suomeen soveltuva systeeminen lastensuojelun toimintamalli, jonka pohjana on Katarina Fagerströmin (2016) julkaisu *"Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu: Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä"*. Lapsi- ja perhepalveluihin kohdistuvan muutosohjelman tavoitteena on suomalaisen toimintamallin vakiinnuttaminen valtakunnallisesti lastensuojeluun. Suomalainen malli soveltuu lastensuojelun suunnitelmalliseen työskentelyyn lapsen ollessa avo-, sijais- tai jälkihuollon asiakkaana. Mallia voidaan hyödyntää myös lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisessa arviointityössä sekä perhesosiaalityössä. Systeemisen työskentelyn avulla halutaan varmistaa yhteistyön sujuminen lapsen ja perheen kanssa, huomioida heidän yksilölliset tarpeensa sekä tarjota riittävää, saatavilla olevaa ja oikea-aikaista apua vaikeaan tilanteeseen. (Fagerström 2016.) Moninäkökulmainen suunnitelmallinen työskentely tarjoaa mahdollisuuden laadukkaalle ja monipuoliselle reflektiolle. Monitoimijaisen ja moninäkökulmisen työskentelyn taustalla on ajatus *"saman katon alta"* saatavista palveluista sekä näköalattoman ongelmapuheen suuntaamisesta kohti *"mahdollisia tulevaisuuksia ja myönteistä kehittymistä"*. RSW-mallin mukainen systeeminen työskentely edellyttää uskoa asiakasperheiden vahvuuksiin ja muutoksen mahdollisuuksiin, joustavaa organisaatiota sekä riittäviä, oikea-aikaisia ja saatavilla olevia palveluita. Olennaista on myös työntekijöiden koulutuksen, osaamisen ja vahvuuksien hyödyntäminen systeemisessä työskentelyssä. (Fagerström 2016, 19-25; Lahtinen ym. 2017, 13; Trowler & Goodman 2012, 14-22.)

Systeemistä toimintamallia kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Siobhan E Lairdin ym. (2017) mukaan systeemisen toimintamallin vaikutus lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden määrään ei ollut toimintamallin lanseerauksen vaiheessa laskusuuntainen, vaan suojelua tarvitsevien lasten määrä kasvoi kolme vuoden ajan. Laskut asiakasmäärissä johtuivat lähinnä rakenteellisista muutoksista järjestelmässä. Lisäksi se, että työskentely toteutuu systeemisen toimintamallin mukaisesti, ei automaattisesti merkinnyt laadukkaampaa sosiaalityötä. (Laird ym. 2017.) Forrester ym. (2013) ovat kirjoittaneet raportissaan systeemiseen toimintamalliin liittyvistä hyödyistä, kuten vuorovaikutuksen laadun ja avoimuuden lisääntymisestä asiakassuhteessa, mutta sivunneet myös työskentelyn haasteita. Raportissa esiin nouseva merkityksellinen systeemisen toimintamallin käyttöönottoon liittyvä haaste lastensuojelussa liittyy suureen asiakasmäärään. Intensiivinen työskentely asiakasperheiden kanssa ei ole mahdollista ilman riittävää resursointia henkilöstöön,

työskentelyn mahdollistavaa ilmapiiriä, johdon ja organisaation tukea sekä asiakasmäärien hallittavuutta. Toisaalta systeeminen työskentely muodostaa itseään toteuttavan ennusteen ja laskee sosiaalityöntekijäkohtaisia asiakasmääriä asiakkuuksien keston lyhentyessä. Raportin tulosten perusteella systeemistä toimintamallia pidettiin haavoittuvaisena ja sen tehokkaaseen toteuttamiseen vaikuttivat monet tekijät, kuten työntekijän motivaatio, voimavarat, olosuhteet ja organisaation tuki. Systeemi nähtiin vain yhtä vahvana, kuin sen yksi osa. Huolenaiheena nähtiin myös se, että mikäli systeemisen toimintamallin mukaisesti keskitytään intensiiviseen työskentelyyn ainoastaan valikoitujen perheiden kanssa, osa lapsista jää vaille suojelua. (Forrester ym. 2013.)

3.3 Lastensuojelun työotteena moninäkökulmainen systeeminen työskentely

Systeeminen työskentely soveltuu lastensuojelun vaativiin tilanteisiin huolestuttavan, turvattoman ja/tai jumiutumassa olevan perhetilanteen tarkastelun tueksi. Tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, jossa pohditaan, onko lapsen turvallista jatkaa asumista vanhemman luona. Huolenaiheena lapsen arjessa saattaa olla vanhemman jaksamisen pulma, arjen hallitsemattomuus ja lapsen huolenpidon laiminlyöminen. Lapselle turvaton ja hallitsematon arki saattaa näyttäytyä lapsen vaikeutena luottaa vanhempaan, turvan hakemisena muilta aikuisilta, pelkotiloina, univaikeuksina ja psykosomaattisena oireiluna. Työskentelyn tavoitteet voivat liittyä lapsen huolenpidon ja arjen sujumisen varmistamiseen erilaisin konkreettisin toimin, hoitotahojen kontaktointiin tai esimerkiksi haitalliseen perhedynamiikkaan ja vuorovaikutusmalleihin vaikuttamiseen perheterapeuttisin menetelmin. Systeemisen työskentelyn tarkoituksena on paneutua huolen juurisyihin, huoventaa havaittua huolta ja tuottaa myönteistä muutosta lapsen ja perheen tilanteessa. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systeemisen toimintamallin koulutus.)

Työskentelyyn kutsutaan mukaan lapsen elämän ja asian käsittelyn kannalta merkityksellinen verkosto, joka koostuu esimerkiksi perheen kanssa työskentelevistä ammattilaistahoista ja lastensuojelun moniammatillisesta tiimistä. Asiakasperheen toiveita ja näkemyksiä selvitetään perheeltä etukäteen. Systeemisessä palaverissa käydään lyhyesti läpi lapsen ja perheen nykytilanne sekä tulevaa toimintaa suuntaava perheen kanssa (ennalta) asetettu kysymys. Tarkoituksena on

pohtia nykyhetkestä käsin toivottua mahdollista lähitulevaisuutta ja sinne johtavia tekoja¹⁰. Moninäkökulmaisen työskentelyn taustalla on ajatus huolen huojentamisesta ja näköalattoman ongelmapuheen suuntaamisesta kohti ”mahdollisia tulevaisuuksia ja myönteistä kehittymistä”¹¹. Dialogi itsessään on merkittävä ihmisiä toisiinsa ja voimavaroihinsa kytkevä kokemus. Jokaisella osallistujalla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja rakentaa ymmärrystä tilanteesta vuoropuhelun muodossa. Kokonaisvaltaisen ymmärryksen muodostamiseksi lapsen ja perheen elämäntilanteesta tarvitaan vastavuoroista luottamusta asiakasperheen ja työntekijöiden välillä. Työskentely edellyttää työntekijöiltä kykyä sietää epävarmuutta ja keskeneräisyyttä sekä rakentaa luottamuksellista asiakassuhdetta ja ilmapiiriä. Vuoropuhelussa merkityksellistä on luottamuksen sävy, jolla asiakasperheestä ja asiakasperheelle puhutaan sekä perheen oma kokemus työskentelyn laadusta. Kaikkia ongelmia ei ole tarkoitus ratkaista kerralla, vaan muutaman ehdotuksen pohjalta laaditaan suunnitelma, sovitaan vastuutahot ja seuranta. (Ks. Arnkil & Seikkula 2017, 58-64, 72; Fagerström 2016, 14-18.)

Lastensuojelun systeeminen työskentely sisältää systeemien rajat ylittävän mahdollisuuden yhdistää verkoston voimavarat lapsen ja perheen tukemiseksi. Systeemisessä työskentelyssä usean toimijan läsnäolo voi mahdollistaa laadukkaan, monipuolisen ja moninäkökulmaisen reflektion. Systeemisen toimintamallin mukainen työskentely on parhaimmillaan lähellä refleктоivan tiimin työskentelytapaa. Monitoimijaisessa, moniammatillisessa ja monialaisessa työskentelyssä on myös haasteensa. Patricia Sloper (2004) on laatinut meta-analyysin moniammatillisuutta käsittelevistä tutkimuksista erotellen monitoimijaista yhteistyötä edistäviä ja estäviä elementtejä. Edistäviä elementtejä tutkimuksen mukaan ovat selkeästi sovitut roolit, tavoitteet, vastuut ja aikataulut, johdon ja henkilöstön tuki monitoimijaiselle yhteistyölle, toimiva tiedonkulku ja tietojärjestelmä, uusien työtapojen omaksuminen ja siihen tarvittavat resurssit, kokemus monitoimijaisesta yhteistyöstä ja yhteistyön säännöllinen arviointi. Monitoimijaista yhteistyötä estäviä elementtejä ovat jatkuvat organisaatiomuutokset ja alati vaihtuva henkilöstö, henkilöstön osaamisen vajeet,

¹⁰ Systeemisessä työskentelyssä on piirteitä Tom Arnkilin ja Esa Erikssonin (2000) kehittämistä ennakoitdialogeista ja tulevaisuuden muistelun tekniikoista, jotka luotiin alun perin dialogiseksi ja ratkaisukeskeiseksi lähestymistavaksi jumiutuneiden asiakastilanteiden ratkomiseen. Tekniikat pohjautuvat Kim Bergin kehittämään ratkaisukeskeiseen ihmekysymykseen: ”Mistä huomaisit, jos ihme olisi tapahtunut ja ongelmasi olisi poissa?”. (Ks. Arnkil & Seikkula 2017, 43, 58-64, 72.)

¹¹ Bertrand de Jouvenelin (1964) ajattelussa ”mahdolliset tulevaisuudet eli futuriblet” näyttäytyvät historiallisesti rakentuvina, keskenään vaihtoehtoisina, loogisina ja uskottavina nykyisyyden ketjuina. Nykyisyyksien seurattessa toisiaan, ainoastaan yksi *furible* muuttuu todellisuudeksi muiden valikoituessa pois. (Ks. Paalumäki 2003, 16-26).

taloudellinen epävarmuus sekä eroavat ammatilliset ideologiat ja toimintakulttuurit. Monitoimijaista yhteistyötä estävät myös puutteet, jotka ilmenevät yhteistyötä tavallisesti edistävässä elementeissä. (Sloper 2004.) Kaarina Isoherranen (2012) on pohtinut moniammatillisen yhteistyön uhkia ja mahdollisuuksia väitöskirjassaan ”*Uhka vai mahdollisuus- moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*”. Isoherrasen mukaan moniammatillisen yhteistyön kehittyminen edellyttää sovittuja, joustavia rooleja, vastuuajattelun kehittymistä (ammattillinen vastuu ja yhteisvastuu), yhteisen tiedon luomista (foorumit, kommunikointi, kirjaaminen), organisaation rakennetta ja rajoja sekä moniammatillisen yhteistyön oppimista (tiimioppiminen, reflektio). Isoherrasen tutkimuksessa korostetaan tiimityöskentelytaitojen ja niiden oppimisen merkitystä olennaisena moniammatilliselle yhteistyölle. Isoherrasen mukaan hyvin toimivissa ja hyvinvoivissa tiimeissä tiimityöskentelyyn on panostettu koulutuksen ja jatkuvan yhdessä arvioinnin keinoin. Tiimin jäsenten toimiva vuorovaikutus näyttäytyy turvaverkkona ja työohjauksen paikkana edistäen työhyvinvointia ja työssä jaksamista. Tutkija painottaa myös, että ammattiryhmän yhteinen kouluttaminen on välttämätöntä moniammatillisen tiimityön kehittämisessä. Eriytyneet ja pirstaloitunut organisaatiokulttuuri sekä eriytyneet johtajuus hankaloittavat yhteisten toimintamallien käyttöönottoa. Yhteisten koulutusten puuttuessa, jaettua ymmärrystä muutoksen tarpeellisuudesta ja toteutuksesta ei synny. (Isoherranen 2012.) Lastensuojelun systeemissä työskentelyssä sujuva moniammatillinen tiimityöskentely edellyttää yhteisesti jaettua ymmärrystä työskentelyn periaatteista, arvoista ja tavoitteista. Yhteisesti jaetun ymmärryksen puuttuessa, syntyy helposti organisaation sisällä erimielisyyttä ja vastarintaa.

Tom Andersen (1990) kehitti *refleктоivan tiimin* työtavan perheterapeuttiseen työskentelyyn. Työskentelyssä moniammatillinen tiimi reflektoi ajatuksiaan perheen tilanteesta perheenjäsenten edessä suunnaten puheensa ja katseensa kohti toisiaan perheenjäsenten katsomisen sijaan. Tämän kaltainen toiminta säästää perheenjäsenten energiaa tapaamisella ja auttaa jäsentämään työntekijöiden toiminnan taustalla vaikuttavia ajattelu- ja päättelyketjuja. Perheenjäsenet omaksuvat työntekijöiden refleктоimista ajatuksista perheen tilanteeseen toimivimmat, refleктоiden vielä keskenään heränneitä ajatuksia ja näkökulmia. (Arnkil & Seikkula 2017, 43; Fagerström 2016, 14-18.) Seikkula ja Arnkil (2005; 2009) kuvaavat *rajasysteemeillä* asiakasperheen ja työntekijöiden välistä yhteistyötä, jossa perheen systeemi saa valtaa vuorovaikutuksessa ja tulee työntekijöiden puolelta vastatuksi. Vastavuoroinen, turvallinen ja vaihtoehtoja luova ympäristö syntyy, kun vuorovaikutukselle annetaan aikaa, ymmärrys tilanteesta kehittyy ja opitaan sietämään

keskeneräisyyttä sekä epävarmuutta. Perheen tavalla ja halulla vuorovaikuttaa on vaikutusta myös työntekijöiden toiminnan joustavuuteen ja joustavampi vuorovaikutustyyli edistää luovien ratkaisujen löytymistä. (Arnkil & Seikkula 2017, 43; Fagerström 2016, 14-18.)

Jussi Sudenlehti (2018) on pohtinut systeemistä ja moninäkökulmaista ymmärrystä lastensuojelun kontekstissa teoksessa *"Tulevaisuuden lastensuojelu"*. Sudenlehden mukaan työskentelyn taustalla vallitsee ymmärrys yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutussuhteen vaikutuksesta perheenjäsenen oireiluun ja perheeseen systeeminä. Perheen kuntoutuminen lähtee liikkeelle kasautuneista ongelmista, jotka liittyvät esimerkiksi perhetaustaan, läheis- ja tukiverkostojen puuttumiseen, ympäristötekijöihin sekä erilaisiin oireisiin. Pulmakohtana voi olla vaikkapa vuorovaikutus, kiintymyssuhde tai haitallinen ajattelumalli, johon lähdetään työstämään ratkaisua hypoteeseja esittämällä ja perheen tilanne kokonaisvaltaisesti huomioiden. Suhdeperustainen työskentely keskittyy tilanteen vakauttamiseen, motivaation etsimiseen, ja pulmakohtien muuttamiseen perheen toimintakykyisyyttä samanaikaisesti vahvistaen sosiaalisissa suhteissaan. Esimerkkinä moninäkökulmaisesta systeemisestä työskentelystä voisi toimia vaikkapa lapsen kouluakäymättömyys. Työskentelyn tavoitteena voisi tällöin olla kouluahdistuneisuuden syiden selvittäminen ja ymmärtäminen ahdistuneisuuden purkamiseksi ja kouluun menemisen helpottamiseksi. Esitettyä huolta voidaan lähestyä hyvinkin erilaisista näkökulmista käsin. Juurisyihin pureutumisen kannalta perhesysteemin toiminnan taustalla olevien opittujen mallien ymmärtäminen ja sanoittaminen on tärkeää. Lapsella itsellään voi olla päällimmäisenä tunteena kokemus yksinäisyydestä, joka juontaa juurensa varhaislapsuuden kielteisiin kokemuksiin torjutuksi tulemisesta ihmissuhteissa. Lapsen alttius masentuneisuuteen voi olla kehittynyt jo varhain ympäristön olosuhteiden vaikutuksen takia. Vanhemman masennustila ja muut pulmat ovat voineet vaikuttaa perheen sisäiseen järjestykseen ja lapsen voimattomuuden kokemukseen. Lapsi on voinut joutua asettumaan rooliin, joka ei ole lapselle luontainen. Lapsen kokemus arvottomuudesta ja yksinäisyydestä on johtanut heikkoon itsetuntoon ja pärjäämättömyyteen kouluympäristössä. Masentuneisuus puolestaan vaikeuttaa lapsen sosiaalisia suhteita, vuorovaikutusta ja kouluun menemistä. Kouluuyhteisön ulkopuolelle jääminen johtaa vähitellen kielteisten kokemusten kasautumiseen, syrjään vetäytymiseen ja edelleen lapsen masentuneisuuteen. (Muk. Sudenlehti & Uusitalo 2018, 17-19.)

Esimerkissä esitettyä lapsen kouluahdistusta voidaan lähteä purkamaan esimerkiksi hoitamalla lapsen ja vanhemman psyykkistä terveyttä, korjaamalla perheen sisäistä dynamiikkaa sekä rakentamalla lapsen ympärille koulunkäyntiä tukevia toimia. Lapsen ja perheen ympärillä olevien ihmisten toiminnan huolen ratkaisemiseksi tulee olla yhtäaikaista ja samansuuntaista. Vanhempi voi omaa sairauttaan hoitamalla vahvistaa jaksamistaan arjessa, mikä heijastuu lapsi-vanhempi-suhteeseen vanhemman voinnin vaihteluiden vaikutusten hälvetessä lapsen arjessa. Vanhemman kantaessa aikuisen vastuullista roolia, lapsi voi asettua jälleen lapsen rooliin, mikä vapauttaa lapselta energiaa ikätasoiseen toimintaan arjessa. Perheterapeutti voi työskennellä lapsen ja vanhemman kanssa lapsen ja vanhemman välisen suhteen parantamiseksi ja ahdistuneisuuden lieventämiseksi. Työskentely voi sisältää esimerkiksi perheenjäsenten auttamista ymmärtämään ja käsittelemään varhaisia menetyksen kokemuksia, perheen sisäisen vuorovaikutuksen ja roolien korjaamista sekä luottamuksen palauttamista lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Lapsen masentuneisuuden hoitaminen esimerkiksi terapian tai lääkityksen keinoin saattaa joissain tapauksissa korjata tai poistaa lapsen ahdistuneisuutta, vahvistaa lapsen pärjävyyttä ja ehkäistä masennustilan uusiutumista. Sosiaalityöntekijä voi järjestää vanhemmalle tukea jaksamiseen ja arjessa selviytymiseen esimerkiksi kotipalvelun ja perhetyön keinoin. Lapselle tukipalveluna voi toimia esimerkiksi ammatillisen tukihenkilön tuki aamuisin kouluun menemistä helpottamaan ja koulunkäynnin sujumista varmistamaan. Koulunkäynnin tuen lisäksi lapsen dynaamista kehitystä vie eteenpäin muun muassa kodin ulkopuolinen mielekäs tekeminen kuten harrastus, sosiaalisissa taidoissa kehittyminen sekä luotettavan aikuisen läsnäolo ja tuki. Koulu puolestaan voi tarjota lapselle erityistä tukea mahdollistaen pienryhmässä työskentelyn henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) mukaisesti. Koulussa saattaa myös olla käytössä joustavia pedagogisia ratkaisuja vaikkapa oppimateriaalien ja opetusmenetelmien suhteen¹². Koulu lapselle luonnollisena ympäristönä voi jo itsessään tukea myönteisten kaverisuhteiden kehittymistä ja tarjota lapselle positiivisia yhteisöllisiä kokemuksia. Perhesysteemin dynamiikkaa muuttamalla ja kommunikoimalla huolen ratkaisemisen kannalta merkityksellisten lapsen ympärillä olevien systeemien kanssa on mahdollista saada aikaan kokonaisvaltainen positiivinen muutos lapsen elämässä. (Muk. Sudenlehti & Uusitalo 2018, 17-19.)

¹² Lisää tietoa perustuslain mukaisesta erityisestä tuesta:

https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/erityinen_tuki

4 TUTKIMUSASETELMA

Laadullisen pro gradu-tutkielmani tarkoituksena on tuottaa tietoa systeemisestä työskentelystä lastensuojelun asiakastyön käytäntöjen tueksi. Tutkielmassani kuvaan systeemisen työskentelyn sisältöä ja nostan esiin työskentelyssä mukana olevien asiakasperheiden aikuisten ja moniammatillisen tiimin työntekijöiden näkemystä työskentelystä. Tutkielmassani kysyn ”*Mitä systeeminen työskentely pitää sisällään ja miten lastensuojelun asiakasperheen aikuiset ja moniammatillisen tiimin työntekijät kuvaavat työskentelyä?*”. Tutkimuskysymykseeni lähdän etsimään vastausta havainnoimalla systeemisiä palavereita ja haastatteleamalla työskentelyyn osallistuvia asiakasperheen aikuisia ja lastensuojelun moniammatillisen tiimin työntekijöitä. Tutkimuksessani *asiakasperheen aikuisilla* tarkoitan lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen biologisia vanhempia ja heidän kumppaneitaan, jotka ovat tiiviisti lapsen elämässä ja arjessa osallisina. *Työntekijöillä* tarkoitan lastensuojelun moniammatilliseen tiimin jäseniä (lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä, kotipalvelun työntekijöitä ja muita toimijoita, jotka työskentelevät perheen asioissa aktiivisesti). *Lapsella* tarkoitan tutkimuksessani alle 18-vuotiasta lastensuojelun avo-, sijais- tai jälkihuollon asiakasta. *Nuoresta* kirjoittaessani tarkoitan 18-21-vuotiasta lastensuojelun jälkihuollon asiakasta.

4.1 Tutkimusaineiston keruu ja käsittely

Tutkimusaineistoni keräsin erään Etelä-Suomen kaupungin lastensuojelussa keväällä 2019. Tutkimusaineistoni keräsin havainnoimalla systeemisiä palavereita, joita järjestettiin vaihtelevasti 2-4 kertaa kuussa. Lisäksi haastattelin systeemisessä työskentelyssä mukana olevia asiakasperheiden aikuisia ja lastensuojelun moniammatillisen tiimin jäseniä. Tutkimusaineistoni muodostui kolmen asiakasperheen systeemisen palaverin (4 kpl) havaintotallenteesta ja havaintomuistiinpanoista, kahden asiakasperheen aikuisten haastattelutallenteesta ja neljästä työntekijän haastattelutallenteesta. Tutkimukseeni osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja osallistujat olivat oikeutettuja kieltäytymään tai keskeyttämään tutkimukseen osallistumisen koska tahansa. Tutkimukseeni osallistujat saivat etukäteen luettavaksi tutkimukseni informaatiolomakkeen ja suostumuslomakkeen. Asiakasperheen aikuisilta ja tiimin työntekijöiltä suostumusta kysyessäni muistutin osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tietojen anonymisoinnista

sekä mahdollisuudesta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen, milloin tahansa syytä ilmoittamatta.

Moniäänisyyden aiheuttamaa informaatiotulvaa hallitsin sanelimella, jota hyödynsin sekä yksilöhaastatteluissa, että osallistuvassa havainnoinnissa. Sanelin toimi havainnoitavissa tilanteissa aistieni ja muistini vahvistuksena asiakasperheiden aikuisten ja tiimin työntekijöiden ääneen lausuttujen ajatusten tallentamiseksi asianmukaisesti ja tarkasti. Sanelimen ja tallenteiden käyttöön pyysin tutkimukseeni osallistuvilta luvan etukäteen. Tallenteiden puhtaaksikirjoittaminen toteutui litteroimalla¹³ ne tekstinkäsittelyohjelmalla yksinkertaisempaan muotoon. Tutkimusaineistoa ja tallenteita käsitelin luottamuksellisesti. Tutkijana vastasin tutkimusaineiston ja tallenteiden turvallisuudesta ja asianmukaisesta säilytyksestä, arkistoinnista ja hävittämisestä. Huolehdin myös siitä, ettei aineistoa ole mahdollista yhdistää tutkimuksen valmistumisen jälkeen tutkimukseni osallistujiin. Tallenteet tuhosin litterointi- ja analyysivaiheen jälkeen tutkielmani valmistuttua. Tutkielmaani kerätyn paperisen aineiston hävitin toimittamalla sen tietosuojatyhjennysastiaan käsittelyn jälkeen. Suostumuslomakkeeseen kerättyjä henkilötietoja, kuten nimitieto ja puhelinnumero, käytin ainoastaan yhteydenoton mahdollistamiseksi. Suostumuslomakkeet hävitin samoin, kuin muunkin tutkimuksessa kerätyn paperisen aineiston tutkimuksen valmistuessa. Tunnistetiedot poistin niin, ettei tutkittavia ole mahdollista tutkimuksen perusteella tunnistaa.

4.2 Osallistuva havainnointi ja havaintomuistiinpanojen kirjoittaminen

Havainnoinnissa on kyse vuorovaikutustilanteen tutkimisesta ja tutkittavan ilmiön ymmärtämisestä (Vilkkä 2006). Havainnoinnin valitsin tutkimusmenetelmäksi, koska koin, että yksilöhaastatteluilla keräämäni aineisto saattaisi tarjota liian kapean ja yksipuolisen vaikutelman tutkittavasta ilmiöstä. Lisäksi tutkittavasta aiheesta oli verrattain vähän ja hankalasti kansallista tietoa saatavilla. Systemisiä palavereita valikoitui tutkimukseeni mukaan yhteensä neljä. Valikoitumisen perusteena oli ensisijaisesti niiden ajankohtaisuus. Toisinaan palavereita peruuntui ja toisinaan niiden ajankohtaa jouduttiin siirtämään. Systemisille palaverille varattiin viikoittain yksi aamupäivä aikaa lastensuojelun tiimin jäsenten kalentereista. Palaverit järjestettiin pääosin sosiaalitoimen tiloissa, joka sijaitsi hyvien kulkuyhteyksien varrella keskustassa. Neuvotteluhuoneeseen kantautui tästä

¹³ Liite 7. Aineistoja on litteroitu Tutkimustie Oy:llä.

syystä ajoittain vilkkaasti liikennöidyn kadun ääniä. Tilaan valoa toivat suuret ikkunat ja viihtyisyyttä värikkäät verhot sekä taulut. Tilassa oli kaksi pöytää, joita ympäröivät tuolit sekä lapsille osoitettu leikkinurkkaus. Poikkeuksena sääntöön, jotkut palavereista järjestettiin valtuustosalissa, jossa tunnelma oli virallisempi puitteiden vuoksi.

Systeemisen palaverin vetäjänä toimi konsultoiva sosiaalityöntekijä, joka huolehti keskustelun aikataulutuksesta ja rajaamisesta. Sovitusti palaveria saattoi johtaa myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Systeemiseen lastensuojelun tiimiin lukeutuivat lisäksi perheterapiaopiskelija, lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja viransijaiset. Muut toimijat, esimerkiksi koulun edustus, kutsuttiin palaveriin perheen toiveesta ja/tai mikäli heidän läsnäolonsa oli lapsen asian käsittelyn kannalta tarpeen. Systeemisen tiimin muistiopohja heijastettiin videotykillä neuvotteluhuoneen seinälle palaveriin osallistuvien nähtäville. Muistioon kirjattiin aika, paikka ja osallistujat, haastavan tilanteen esitiedot, pohdintaa siitä *"Mistä tässä on kyse? Mikä on tavoite? Mikä mahdollistaa ja mikä estää tavoitteeseen pääsyä?"*, mahdolliset hypoteesit ja niiden kautta syntyneet ratkaisuehdotukset, suunnitelma ja seuranta-aikataulu. Tiimissä käsitellyt ja sovitut asiat kirjattiin reaaliaikaisesti muistioon tarjoten osallistujille mahdollisuus korjata virheellinen tai puutteellinen tieto. Näin haluttiin varmistaa ensinnäkin prosessin läpinäkyvyys ja toiseksi vahvistaa luottamuksellista suhdetta ja suhdeperustaa perheeseen. Tiimimuistio toimitettiin vielä jälkikäteen asiakasperheen aikuisille tiedoksi ja muistiohjeeksi.

Systeemisten palavereiden kokoonpano ja tiimiin osallistujien määrä vaihteli. Palavereissa, joihin osallistuin, osallistujia oli paikalla seitsemästä kahdeksaan henkeä. Yksi palaveri kesti arviolta tunnin. Osallistuessani systeemiin palaveriini havainnoivan tutkijan roolissa, kiinnitin huomiota palaverin toimintaympäristöön, palaveria edeltävään valmistautumiseen, palaverin kulkuun, työskentelyn sisältöön sekä palaverin jälkeisiin tunnelmiin. Havaintomuistiinpanojen¹⁴ kirjoittaminen sisälsi valintoja siitä, mitä ja miten kirjaan havaintojani ylös. Havaintoni kirjoitin kuvaten tapahtumia ja kokemustani mahdollisimman yksityiskohtaisesti, selkeästi ja ymmärrettävästi. Havaintoni merkitsin laatimaani apulomakkeeseen, jonka huomasin käytännössä osittain toimimattomaksi. Palavereiden videointiin ei tarjoutunut mahdollisuutta julkisuuslaissa¹⁵ säädetyn asiakirjan salassapitoa sekä yksityisyyden suoja koskevien velvoitteiden vuoksi. Toisaalta videotallenteen puuttuessa, asetuin tutkijana pohtimaan ja arvioimaan valintojani siitä, mitä ja

¹⁴ Liite 6.

¹⁵ Lisää aiheesta: Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999

miten teen havaintoja. Läsnaolijoiden verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän tasapuolista havainnointia en kokenut mahdolliseksi, joten tutkimukseeni valikoitui vain merkitykselliseksi kokemani havainnot. Ajattelen, että kokemus- ja elämissaailmallani on ollut merkitystä siinä, miten havainnot ovat tutkimukseeni valikoituneet.

Systeemisissä palaverissa tallennetun palaveriaineiston purin litteroimalla sen yksityiskohtaisempaan muotoon sekä koodaamalla ja teemoittelemalla aineiston. Systeemisistä palaverista käytän lyhenteitä SP1, SP2, SP3 ja SP4 niiden analyysijärjestyksen mukaisesti. Osallistujista käytän pääasiassa lyhenteitä K/V (kysyjä-vastaja), mutta joissain kohdin tutkielmani luettavuutta helpottaakseni olen numeroinut vastaajat esimerkiksi V1, V2, V3 ja V4. Osallistujien tunnistetiedot olen poistanut tutkimuksesta analyysivaiheessa. Litteroidun aineiston olen pyrkinyt säilyttämään mahdollisimman alkuperäisessä muodossa, sitä kuitenkin anonymisoiden. Nimitiedon sijaan kirjoitan lapsesta, vanhemmista, asiakasperheen aikuisista tai työntekijöistä. Tallenteissa haasteena oli vaikeus erottaa eri puhujat toisistaan, johtuen päällekkäisestä tai vaimeasta puhetavasta. Puhujien tunnistamisen haasteisiin varauduin etukäteen nimeämällä henkilöt apulomakkeelle tunnuksin H1, H2, H3 jne. Jälkikäteen ajateltuna olisi ollut järkevää pyytää puhujia aluksi esittäytymään tallenteelle.

4.3 Yksilöhaastattelut

Alkuperäinen suunnitelmani oli toteuttaa yksilöhaastatteluiden¹⁶ lisäksi ryhmähaastatteluja, mutta ajankäyttöllisten resurssien takia karsin ryhmähaastattelut aineistonkeruuvaiheessa pois. Yksilöhaastattelut toteutin esittäen haastateltaville likipitään samat haastatteluteemoihini liittyvät kysymykset. Ensimmäinen yksilöhaastattelu saneli seuraavien haastatteluiden rungon. Keskityin kuitenkin enemmän pysyttelemään teemojen sisällä, kuin tietyissä sanavalinnoissa tai lausemuodoissa. Haastattelukysymykset laadin mahdollisimman avoimiksi, jotta en vaikuttaisi vastausten suuntaan tai laatuun. Keskityin systeemisen työskentelyn ja palaverikäytänteiden kuvaamiseen haastateltavien näkemyksiä esittämällä ja tulkitsemalla. Haastattelukysymyksilläni yritin tavoittaa haastateltavien omaa kuvausta työskentelyn sisällöstä. Haastatteluiden suunta oli ennalta arvaamaton ja saatoinkin tiedostamattainikin vaikuttaa haastattelun kulkuun. Tietyt

¹⁶ Liitteet 4. ja 5.

sanavalinnat johdattivat toisinaan keskustelua uuteen tai poikkeavaan suuntaan, johon oli tarkoituksenmukaista pysähtyä tai tarttua jatkokysymyksiin. Joitakin kysymyksiä jouduin muotoilemaan uusiksi ensimmäisen haastattelun jälkeen. Sanelimen käyttöä testasin ennen haastatteluja toteuttamalla lyhyen esihaastattelun eräälle työntekijälle.

Haastattelut toteutuivat sosiaalitoimen tiloissa, joten konteksti sai aikaan tietyllä tapaa institutionalisoidut ja hieman rajallisetkin puitteet haastatteluille. Haastattelutilanteesta pyrin luomaan mahdollisimman rennon varaamalla haastattelulle soveltuvan rauhallisen tilan ja aikaa läsnäololle. Halusin tavoittaa mahdollisimman helposti ”*sisään astuttavan*” -ilmapiirin, jossa haastateltavan olisi vaivatonta puhua kokemuksistaan. Haastattelijana sovitin omaa vuorovaikutustani, sanojani, ilmeitäni ja eleitäni haastateltavien tapaan kertoa asioista heidän kehonkieltään ja puherytmiään mukailten. Kysymysten esittämisen lisäksi kuuntelin toista osapuolta aktiivisesti, esittäen tarkentavia kysymyksiä ja tulkiten kerrottua todellisuutta sekä sille annettuja merkityksiä. Haastatteluissa suuntasin keskustelua jo koettuun ja elettyyn todellisuuteen sekä sille annettuihin merkityksiin muodostaen kerronnasta omaa elämis- ja kokemusmaailmaani heijastavaa tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 67-68).

Haastattelukysymyksiä esittäessäni yritin tavoittaa ”*dialogisia hetkiä*”, tässä juurikaan onnistuen. Martin Buberin (1993) näkemyksen mukaan dialogi on kokemuksellista ja osallistuvaa. Dialogisessa haastattelussa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa ja vaikuttuvat toisistaan. Dialoginen kokemus on ennalta arvaamaton ja vastavuoroinen sekä jokaiselle osallistujalle erilainen. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 67-68.) Haastattelulle asettamani aikaraja määritteli pitkälti haastattelun kulkua haastaen dialogisuuden mahdollisuuksia. Haastattelut sujuivat kaiken kaikkiaan yllättävän sujuvasti ja kiireettömästi, vaikka koin aikaraameissa pysymisen haastavaksi. Keskustelua rajaamalla, aikaraameissa pysyminen kuitenkin mahdollistui ilman, että läsnäoloni siitä kärsi. Asiakasperheen aikuisia haastatellessani havaitsin toiveikkuutta ja uusiin mahdollisuuksiin suuntautuvia ajatuksia päästen lähelle dialogisen hetken käsitettä. Ajattelen, että dialoginen vuorovaikutus voi vähentää dominanssia tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välillä. Sosiaalityössä ja elämässä ylipäättään, jokaisena hetkenä on mahdollista valita toimia dialogisesti. Dialogisuus on ikään kuin elämänasenne, jonka uskon olevan opittavissa.

Osallistuin yhteensä neljään systeemiseen palaveriin osallistuvan havainnoijan roolissa. Lisäksi toteutin noin puolen tunnin kestoisia yksilöhaastatteluja yhteensä kuusi kappaletta. Sanelimella

tallennettua materiaalia kertyi seitsemän tuntia. Haastatteluaineiston purku tapahtui litteroimalla se yksityiskohtaisempaan muotoon. Systemisistä palavereista litteroitua aineistoa muodostui fontilla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 154 sivua. Yksilöhaastatteluista kaksi sisälsi asiakasperheen aikuisten haastatteluita ja neljä moniammatillisen tiimin työntekijöiden haastatteluita. Yksilöhaastatteluista litteroitua aineistoa kertyi vielä yhteensä 51 sivua. Asiakasperheiden aikuisten haastattelumateriaali jäi valitettavan vähäiseksi, joten tutkielmassani painottuu enemmän työntekijöiden kuvaus systemisen työskentelyn sisällöstä. Tutkimukseni tuloksena esittelen analyysini myötä syntyneet huomiot, havainnot ja teemat. Lopuksi kokoan aineistolähtöisen sisällönanalyysini johtopäätökset yhteen.

4.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja temaattinen luenta

Aineistoni analyysi toteutui aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018) mukaan sisällönanalyysi voidaan nähdä metodina, mutta myös laajemmin teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi tarkoittaa tutkittavan tekstin sanallistamista ja analysointia selkeään tiivistettyyn muotoon. Sisällönanalyysissa voidaan etsiä yhtäläisyyksiä ja eroja, joista muodostetaan loogisia kokonaisuuksia. Löydöksistä pyritään tekemään luotettavia johtopäätöksiä liittäen ilmiö laajempaan kontekstiin ja aiempaan aihetta koskevaan tutkimukseen. Miles ja Huberman (1994) ovat kuvanneet aineistolähtöistä analyysia kolmevaiheisena prosessina, jossa aineisto pelkistetään (aineiston auki kirjoittaminen ja tiivistäminen), ryhmitellään (samankaltaisuuksien/erojen etsiminen) ja siitä luodaan teoreettisia käsitteitä (käsitteellistäminen ja tutkimustehtävään vastaaminen). Sisällönanalyysi toteutui tutkielmassani teemoittelua, litterointia, aineistolähtöistä analyysia ja oman kokemukseni reflektointia yhdistämällä. (Muk. Tuomi & Sarajärvi 2018.) Oletukseni oli, että aineistosta nousisi esiin yhteisiä teemoja, joita tulkitsemalla ja analysoimalla ymmärtäisin syvällisemmin tutkittavaa ilmiötä. (Ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Litteroimalla havainto- ja haastatteluaineiston yksityiskohtaisempaan muotoon, pystyin palaamaan aineistoon helposti ja tarkistamaan tekstikohtia. Litteroidut aineisto-otteet auttoivat myös elävöittämään tutkielmani tekstiä kirjoitusvaiheessa. Ennen varsinaista analyysivaihetta valitsin kiinnostukseni mukaisen litteroidun materiaalin, aineiston ohjatessa valintojani ja jätin pois kaiken muun tutkimuksesta. Kiinnostukseni kytkeytyi systemisen työskentelyn prosessin vaiheiden ja

sisällön kuvaukseen sekä toimintaympäristöstä ja palaverityöskentelystä tekemiini havaintoihin ja huomioihin. Analyysini helpottamiseksi alleviivasin tulosteista merkitykselliset tekstikohdat ja nimesin aineistossa toistuvat luokat. Erilaisia aineistossa toistuvia luokkia syntyi viisitoista (Ks. Taulukko 1.). Yksi luokka esiintyi keskimäärin neljässä aineistossa. Ryhmittelin samankaltaiset luokat ylä- ja alakategorioihin, joista muodostin systeemistä työskentelyä kuvaavia tyyppjä/teemoja. Luokista valitsin merkityksellisinä tutkimukseeni ne, jotka esiintyivät useimmissa aineistoissa. Systeemisen työskentelyn läpäiseviä tutkielmassa toistuvia teemoja muodostui yhteensä viisi (yläkategorioidet): *lapsikeskeinen ja ennalta ehkäisevä näkökulma, moninäkökulmainen jaettu asiantuntijuus, suhde- ja systeemiperustaisuus, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä suunnitelmallinen, tuloksellinen ja vaikuttava muutostyöskentely*. Alakategoriat ovat havainto- ja haastatteluaineistossa toistuvia systeemisen työskentelyn sisältöä kuvaavia elementtejä.

Taulukko 1. Havainto- ja haastatteluaineiston kategorisointi

YLÄ- JA ALAKATEGORIAT	AINEISTO										
	H01	H02	H03	H04	H05	H06	H07	H08	H09	H10	Yht.
LAPSIKESKEINEN ENNALTA EHKÄISEVÄ NÄKÖKULMA											
Huolen ilmaisu/ongelman asettaminen lapsikeskeisesti				x		x			x	x	4
Ennaltaehkäisevä ote		x		x		x		x			4
Juurisyyihin paneutuminen				x		x		x		x	4
MONINÄKÖKULMAINEN JAETTU ASIANTUNTIJUUS											
Kuulluksi tuleminen, valta		x		x		x		x	x	x	6
Työpari-/tiimityöskentely		x				x		x			3
Läpinäkyvyys, avoimuus, tiedon jakaminen				x		x		x			3
Moniäänisyys, dialogisuus		x		x				x	x	x	5
SUHDE- JA SYSTEEMIPERUSTAISUUS											
Verkostotyö		x		x		x		x			4
Systeemisyys/suhdeperustaisuus				x				x		x	3
VOIMAVARA- JA RATKAISUKESKEISYYS											
Hypoteesit		x								x	2
Asiakkaan/työntekijän motivaatio		x				x				x	3
Voimavarat/vahvuudet		x		x				x			3
TULOSELLINEN JA VAIKUTTAVA TYÖSKENTELY											

Suunnitelmallisuus/tavoitteellisuus/ muutostyöskentely		X		x		x		x		x	5
Intensiivisyys/kuormittavuus	x	x		x		x	x	x	x		7
Perustyöhön integroinnin haasteet		x		x		x		x		x	5

Aineistolähtöinen tulkintani muodostui loogisesti päätellen ikään kuin pilkkoen aineisto ensin pienempiin kokonaisuuksiin ja rakentaen esiin nousevista teemoista uudenlaisia kokonaisuuksia (vrt. systeemisen työskentelyn kehämäisyys). Aineistolähtöisiä sisällönanalyysin teemoja ja kategorioita analysoin ja havainnollistan tarkemmin viidennessä luvussa. (Muk. Tuomi & Sarajärvi 2018.) Pysähtymällä hetkeksi systeemisen toimintamallin äärelle, siitä on mahdollista tavoittaa työskentelytapojen muutoksen mahdollisuuksia ja toiminnan välineitä sekä suuntautua kohti tavoiteltavana pidettävää vaikuttavaa lastensuojelutyötä. Tilannetta, jossa ihminen pysähtyy ja herää huomaamaan uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia ovat Anja Koski-Jännes ja Vilma Hänninen (1998) kuvanneet ”*dialogisen hetken*” käsitteellä. Tällaisessa tilanteessa ihminen on, kun hän ”*aavistaa joutuneensa umpikujaan...tiedostaa muutoksen välttämättömyyden eikä vielä usko sen mahdollisuuteen*”. Omalla tutkielmallani haluan synnyttää edellä mainitun kaltaisia dialogisia hetkiä lastensuojeluun, vaikuttaa lastensuojelun käytänteisiin ja synnyttää uusia mahdollisuuksia sinne, missä niitä ei tavallisesti tiedosteta olevan. (Koski-Jännes & Hänninen 1998, 173-191.)

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tarinaa kerrottaessa syntyy subjektiivinen eletty todellisuus ja kertomuksen todellisuus. Tarina rakentuu usein merkityksellisten muutosten ympärille ollen ikään kuin keskeneräinen kertomus menneestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund & Hoikkala, 2005, 202-205.) Tutkijana haluan ymmärtää tutkimukseeni osallistuneiden elettyä ja kertomalla tuotettua kokemusta todellisuudesta. Todellisuuden näen olevan yksilöllinen tapa ajatella ja luoda merkityksiä maailmasta. Tutkijana tulkiten kuulemiani tarinoita ja niille annettuja merkityksiä osana kertomuksissa elävää todellisuutta. Tutkijan asemassa toimiessani en voi täysin sulkea pois itselleni henkilökohtaista elämis- ja kokemusmaailmaa, tunteita, arvoja tai sitoumuksia. Tutkijana minulta vaaditaan myös erityistä herkkyyttä kokemuksen, tunteiden ja äänen tavoittamiseksi oikein. Tulkiten tutkimukseeni osallistuneiden alkuperäistä kokemusta mahdollisimman todenperäisesti. Tulkinnoillani haluan tehdä oikeutta osallistujien kokemuksille ja tuottaa uudenlaista näkökulmaa ja ymmärrystä lastensuojelun työskentelyyn. Olennaisena osana tutkielmani arviointia on ollut sen

pohtiminen, minkälaista kuvaa tuotan tutkimukseeni osallistuneista, lastensuojelusta ja lasten asemasta yhteiskunnassa sekä se, kuinka paljon tutkielmassani esiin nostamani asiat saavat painoarvoa laajempaan kontekstiin liitettynä.

Tutkielmani teossa lähdin liikkeelle tutkimusongelman määrittelystä ja tutkimuskysymyksen asettelusta. Flyvbjergin (2001) mukaan tutkimusongelma määrittelee sen, mitä tutkitaan ja miten tutkimus toteutetaan. Hyvä kysymys on sellainen, johon on mahdollista vastata, ja joka keskittyy olennaiseen. Tutkimuksen edetessä kysymys voi kuitenkin täsmentyä ja tutkittava ilmiö muuttaa muotoaan (Laine & Bamberg & Jokinen 2007, 47). Näin kävi omankin tutkimuksen kohdalla. Tutkimukseni edetessä koin tarpeelliseksi jäsentää tutkimuskysymystäni uudelleen, minkä vuoksi tutkielmani muutti hieman alkuperäistä suunniteltua muotoaan. Tutkimusprosessi sisälsi valintoja siitä, mitä sisällytän tutkimukseeni ja mitä rajaan pois. Tutkimusaineistoni keruuvaiheessa päädyin rajaamaan aineistoa aiemmin suunniteltua tiiviimmäksi kokonaisuudeksi. Siitä huolimatta näen aineistoni riittävänä ja monipuolisena tutkielmalleni asetettujen tavoitteiden näkökulmasta. Tutkimukseni osallistajat asettuivat lastensuojelun kontekstin määrittämiin rooleihin, joihin liittyi odotuksia ja tulkintoja tietynlaisesta toiminnasta ja käyttäytymisestä. Sosiaaliset rakennelmat, kuten sukupuoli, ikä, sosioekonominen tausta tai sijoittuminen tiettyyn hierarkiaan, tuottavat erilaisia rooleja tilanne- ja kontekstisidonnaisesti halusimme sitä tai emme. Teemme toisistamme jatkuvasti päätelmiä, jotka ilmentävät tiettyjä sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä toisiamme kategorioiden. Asemoituessamme sosiaaliin suhteisiimme, aiemmat kokemuksemme ruumiillisina toimijoina määrittävät sitä, minkälaisia merkityksiä asioille annamme tilanteessa ja kontekstissa. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 90-95.) Tutkijan roolissa tein omaa positiotani tietoiseksi näkyväksi koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välinen suhde näyttäytyy lähtökohtaisesti epäsymmetrisenä, tutkijan toimiessa eräällä tavalla valtapositiona tutkimukseen osallistujaan nähden. Tutkijalla on valtaa tehdä valintoja ja päätöksiä siitä, miten osallistuja ja hänen tarinansa tulee esitetyksi tutkimuksessa. Tutkijana vastaan tutkielmani sisällöstä tutkimukseeni osallistuneille, tutkimusorganisaatiolle ja Tampereen yliopiston tieteelliselle yhteisölle. Tutkijan asemaani sisältyy eettinen velvoite toimia tutkimuksen teolle asetettuja hyviä tieteellisiä käytäntöjä noudattaen. Merton (1957) on määritellyt neljä tieteellisen eetoksen perusnormia, joita noudattamalla on mahdollista toteuttaa niin sanottua hyvää tutkimusta. Hyvä tutkimus sisältää tietoa, joka on universaalia, julkista, puolueetonta ja, joka on läpäissyt järjestelmällisen kritiikin. Tuomen ja

Sarajärven (2017) teoksessa hyvä laadullinen tutkimus määrittyy tieteellisin menetelmin ja argumentoinnin keinoin toteutettuna, sisällöltään johdonmukaisena sekä eettisen tarkastelun kestävänä. Hyvä tutkija on eettisesti sitoutunut tutkimukseen ja toteuttaa tutkimusta laatiessaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 109-117.)

Olen noudattanut tieteelliselle tutkimukselle asetettuja hyvän tutkimuksen periaatteita hyödyntämällä tieteellisiä menetelmiä ja toimimalla eettisesti ja rehellisesti tutkimusta tehdessäni. Tutkielmassani olen noudattanut huolellisuutta tutkimuksen teon eri vaiheissa. Tutkimukseni lähdemateriaalin olen valinnut harjoittaen lähdekritiikkiä. Lähdemateriaalin valinnassa olen kiinnittänyt huomiota julkaisun tyyppiin, ajankohtaisuuteen ja alkuperäisyyteen. Olen myös antanut muiden tutkijoiden työlle ja saavutuksille niiden ansaitseman arvon käyttämällä lähdeviitteitä ja sitaatteja. Tutkielmastani olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman systemaattisen ja loogisen kokonaisuuden, joka on myös lukijaystävällinen. Vaikka olen kirjoittaessa tavoitellut neutraaleja ilmaisuja, en ole halunnut häivyttää kokonaan omaa ääntäni. Tutkielmastani saattaa siis välittyä lukijalle kannanottojani. Tutkielmani luotettavuutta olen parantanut kuvaamalla mahdollisimman tarkasti tutkimuksen teon vaiheita, refleктоimalla omaa toimintaani tutkijana ja tekemällä valintoja perustellusti. Tutkijana olen vastannut tutkimukseeni sisältyvien mahdollisten ongelmien ratkaisemisesta muun muassa pohtimalla etukäteen tutkielmassani käytettävien menetelmien toimivuutta ja tulosten esittämisen tapaa sekä eettisiä kysymyksiä lastensuojelun asiakasperheiden näkökulmasta.

Pro gradu-tutkielmani julkaistaan verkossa, joten se on julkinen dokumentti ja avoimesti kaikkien saatavilla. Olen suojannut tutkimukseeni osallistuneita tarjoamalla heille riittävästi ja ymmärrettävästi informaatiota tutkimuksestani, varmistamalla heidän vapaaehtoisuutensa ja anonyymiutensa, noudattamalla sovittuja asioita sekä ehkäisemällä mahdollisia haittoja etukäteen, joita osallistujille ja organisaatiolle voisi aiheutua. Toisaalta olen joutunut pohtimaan myös tutkimukseeni valikoitumisen ja tutkimusmateriaalin valikoinnin perusteita. Koska lastensuojelun asiakasperheet voidaan helposti tunnistaa marginaalisista kokemuksista, tapahtumista ja yksityiskohdista, olen rajannut pois informaation, joka ei ollut olennaista tutkimuskysymykseni käsittelyn kannalta. Kaiken tunnisteellisen informaation olen häivyttänyt pois tekstinkäsittelyohjelmalla jo ennen analyysivaihetta.

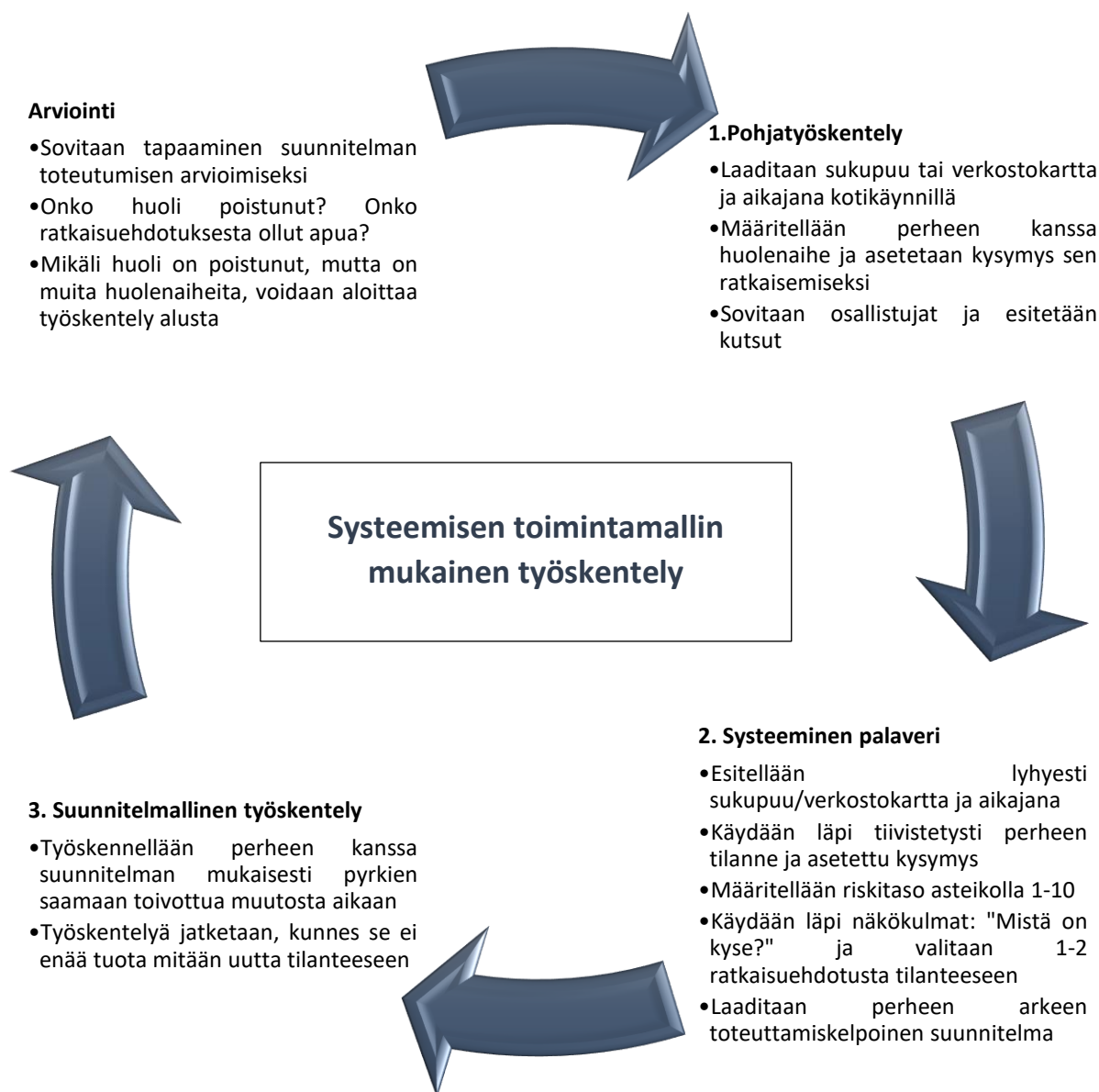
5 SYSTEEMISEN TOIMINTAMALLIN MUKAINEN TYÖSKENTELY LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA

Tässä luvussa tutustutan lukijan lyhyesti systeemisen toimintamallin mukaisen työskentelyprosessin eri vaiheisiin ja työskentelyssä hyödynnettäviin menetelmiin. Olen poiminut tutkielmaani systeemisten palaverien havaintomuistiinpanoista ja tallenteista otteita havainnollistaen ja kuvaten tutkimukseni kannalta merkityksellisiä, toistuvia ja huomionarvoisia teemoja. Systeemisistä palavereista käytän lyhenteitä SP1, SP2, SP3 ja SP4 niiden analyysijärjestyksen mukaisesti. Osallistujista käytän lyhenteitä K/V (kysyjä-vastaja) ja joissain kohdin olen numeroinut vastaajat esimerkiksi V1, V2, V3 ja V4. Aluksi esittelen havaintomuistiinpanojeni kautta syntyneet teemat ja merkitykselliset havainnot. Tämän jälkeen tiivistän tallenteista muodostamani kuvauksen systeemisen palaverin ja työskentelyn sisällöstä esitellen sen aineisto-otteiden muodossa. Lopuksi pohdin vielä omaa tehtävääni ja asemaani tutkijana.

5.1 Systeemisen toimintamallin mukainen työskentely prosessina ja työskentelymenetelmät

Olen kuvannut systeemistä työskentelyprosessia sen eri vaiheiden kautta mukaillen organisaation sisäistä koulutusmateriaalia vuodelta 2018 ja THL:n systeemisen toimintamallin koulutukseen vuodelle 2020 laadittua materiaalia (Kuvio 1.). Systeemisen työskentelyprosessin vaiheet olen jakanut kolmeen: *pohjatyöskentelyyn, systeemiseen palaveriin ja suunnitelmallisen työskentelyn vaiheeseen*. *Arviointi* toimii koko työskentelyprosessin läpäisevänä periaatteena. Systeemisessä työskentelyssä korostuu erinäisissä suhteissa ja suhteiden kanssa työskentely. Sen tietäminen, ettei työntekijänä voi koskaan täysin tietää lapsen ja perheen tilannetta tai tuntea perheen elämää todellisuutta, vaan tieto rakentuu yhdessä perhesysteemin ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen kautta. Työntekijöillä ei ole valmiita vastauksia, vaan pulmalliseen tilanteeseen lähdetään perheen kanssa yhdessä pohtimaan ratkaisua. Systeemisessä työskentelyssä pysähdytään hankalien asioiden äärelle muodostamaan tietoa tilanteesta yhdessä perheen kanssa heiltä lupaa kysyen. Siirtymä nopeatempoisesta päätöksenteosta ja päivystyksellisestä ”*tulipalojen sammuttelutyöstä*” kohti hidastempoisempaa perheen tarpeista ja toiveista lähtevää muutostyöskentelyä, vaatii työntekijältä ajattelutavan muutosta, ymmärrystä ja myötäelämisen taitoa, mutta myös jatkuvan keskeneräisyyden tunteen sietokykyä. Matkan varrella asetetut tavoitteet saattavat muuttua ja muuttaa muotoaan. Monimutkaistuneen tilanteen juurisyihin paneutuminen tarjoaa

mahdollisuuden ymmärtää perheenjäsenten toimintaa, vuorovaikutusta ja käyttäytymistä pyrkimyksenä ratkoa ongelmia sekä mahdollisia kokemuksia esimerkiksi vaihtoehdottomuudesta tai keinottomuudesta. Ihmeteltäessä yhdessä ääneen erilaisia polkuja, jotka tuottavat vaihtoehtoisia tulevaisuuksia voidaan tavoittaa perhesysteemistä itsestään toimijuutta, voimavaroja, valtaa ja toimintakykyisyyttä. Kehämäinen vaikutus syntyy, kun perhesysteemin yhteen osioon vaikuttaessa, vaikutetaan perhesysteemiin kokonaisuutena. Työskentelyn päällimmäisenä ajatuksena on lapsen ja perheen tilanteen helpottuminen, myönteinen kehittyminen ja lapsen suojelun tarpeen poistuminen. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

Kuvio 1. Kehämatriisi systemisen toimintamallin mukaisesta suunnitelmallisesta työskentelystä (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

1. Pohjatyöskentely

Systeeminen työskentely käynnistyy sosiaalityöntekijän ja perheen tapaamisella. Tapaamisella selvitetään, ketkä lukeutuvat perheelle merkitykselliseen verkostoon ja laaditaan *verkostokartta*¹⁷ tai vaihtoehtoisesti kolmeen sukupolveen asti ulottuva *sukupuu*. Sukupuu-työskentely¹⁸ tuottaa ylisukupolvista tietoa kolmen sukupolven ajalta perhesuhteiden katkoksisista, läheisten menetyksistä, suvussa esiintyvistä sairauksista ja niiden vaikutuksista, elämönhallinnan pulmista ja erilaisista elämäntilanteista. Verkostokarttaa ja sukupuuta voidaan hyödyntää tutustumisen välineenä ja sen avulla käydä läpi perheen läheis- ja tukiverkostoa, merkityksellisiä elämäntapahtumia ja ylisukupolvisina esiintyviä ilmiöitä. Perheenjäsenen (lapsi/vanhempi) kanssa voidaan laatia lisäksi *aikajana*¹⁹, joka ilmentää perheelle merkityksellisten elämäntapahtumien vaikutuksia arkeen ja perhe-elämään. Lapsen näkökulmaa ja mahdollisia riskejä huolta aiheuttavassa tilanteessa voidaan selvittää muun muassa ”*Kolmen talon*”-riskinarviointityökalun avulla²⁰, jossa arvioidaan lastensuojelun huolen astetta eli ”*mistä olemme huolissamme*”, sitä mikä toimii ja mitä vielä tulee tehdä, jotta lastensuojelullinen huoli hälvenisi. Lapsi nimeää asioita perheen arjesta hyvien asioiden taloon, huolien taloon ja toiveiden taloon. Eri menetelmiä hyödyntämällä samalla sekä tutustutaan perheeseen, että lisätään ymmärrystä perheeseen vaikuttaneista tapahtumista, tilanteista ja suhteista. Perheenjäsenen aiemmin vaikeasti ymmärrettävä toiminta saa merkityksen ja inhimillistyy. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

Perheen toiminnasta, käyttäytymisestä ja vuorovaikutuksesta voidaan tavoittaa opittuja malleja, selviytymiskeinoja ja puolustusmekanismeja, jotka ovat toimineet perheenjäsenen keinoina ratkoa ongelmia. Keinot, joilla perheenjäsenet yrittävät ongelmia ratkoa, voivat olla vahingollisia tai ongelmallisia itsessään. Lapsen kanssa keskustellen, perheenjäseniä kuullen ja tapahtumia myötäeläen asetetaan yhteisesti kysymys lapsen huolta aiheuttavasta tilanteesta esitettäväksi myöhemmin systeemisessä palaverissa. Kysymys muodostetaan tarkkaan rajattuna ja tarpeeksi konkreettisenä, jotta siihen on mahdollista esittää ja löytää ratkaisuehdotuksia. Kysymystä

¹⁷ Esimerkki verkostokartasta: http://www.socca.fi/files/1443/sosiaalisten_verkostojen_merkitys_von_Kraemer.pdf

¹⁸ Ks. Tukiainen Sirkku (1981) Perheterapiakoulutukset <https://pdf4pro.com/view/perheterapiakoulutukset-sirkku-tukiainen-1981-merkit-47f561.html>

¹⁹ Aikajanaesimerkkejä: <https://templates.office.com/fi-fi/aikajanat>

²⁰ Nicki Weld ja Maggie Greening (2004) ovat luoneet ”*Kolme taloa*”- riskinarviointityökalun. (Turnell 2011).

asetettaessa sekä lapselta, että vanhemmalta selvitetään näkemys siitä, mistä heidän mielestään on havaitun huolen tai pulmallisen tilanteen kohdalla kysymys. Systeemiseen palaveriin kutsutaan perheen lisäksi lastensuojelun moniammatillinen tiimi ja muut asian käsittelyn kannalta olennaiset toimijat ja/tai perheen toivoma läheisverkosto. Lastensuojelun moniammatillinen tiimi muodostuu vähintään lapsen asioista vastaavasta sosiaalityöntekijästä, konsultoivasta sosiaalityöntekijästä, koordinaattorista sekä kliinikosta/perheterapeutista. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kutsuu mukaan tarvittavat asiantuntijatahot ja perhe läheiset, jotka sitoutuvat auttamaan huolestuttavan tilanteen ratkaisemisessa. Lapsen huolta aiheuttava monimutkaistunut tilanne on useimmiten perheen kanssa työskentelevillä tahoilla tiedossa jo ennen kokoontumista systeemiseen palaveriin. Asiaan vihkiytymättömille tahoille annetaan ennen palaveria lyhyehkö *briefing* (opastus) perheen tilanteesta ja systeemisen työskentelyn periaatteista. Tarkoituksena on, että jokainen palaveriin osallistuva fokuisoituisi käsittelemään perheen kanssa aiemmin laadittua kysymystä luottamuksellista ja kunnioittavaa ilmapiiriä rakentaen. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systeemisen toimintamallin koulutus.)

2. Systeeminen palaveri

Systeemisen palaverin alussa käydään läpi lyhyesti perheen kuulumiset eli ”*missä mennään*” ja odotukset työskentelyyn liittyen. Tarvittaessa voidaan esitellä työskentelyn tueksi perheenjäsenten kanssa laadittu sukupuu tai verkostokartta ja aikajana. Nämä voidaan jättää esille yhdessä palaveriaikataulun kanssa. Keskustelun aikatauluttamiseksi voidaan hyödyntää apuvälineitä, kuten Time Timeria²¹, mutta vain mikäli niiden käyttäminen tuntuu luontevalta. Palaverin vetäjä sovitaan etukäteen ja hän johtaa keskustelua fokusoiden osallistujia aiheeseen ja palaveria aikatauluttaen. Perheen kanssa ennalta laadittuun toimintaa fokuisoivaan kysymykseen lähdetään pohtimaan ratkaisuehdotuksia erilaisten olettamusten eli *hypoteesien* esittämisen muodossa. Hypoteesien tarkoitus on lisätä ymmärrystä ja laajentaa näkökulmia perheen tilanteesta ja vuorovaikutuksesta. Yhdessä mietitään havaitun huolen tai pulman juurisyytä eli sitä, ”*Mistä tässä huoleessa tai suojelua aiheuttavassa tilanteessa on kysymys?*”. *Segmenttipyramidi* (Kuvio 2.) on yksi tapa havainnollistaa asetetun ongelman ratkaisemisessa tarvittavia toimia. Segmenttipyramidista käytän tutkielmassani

²¹ Time Timer on ajankäytön opetteluun ja hallintaan kehitetty apuväline, jota hyödynnetään muun muassa erityislasten parissa. Laitteeseen voidaan määritellä haluttu aika (max. 60 min) ja seurata paljonko on aikaa käytettävissä/jäljellä.

nimitystä ”*tavoitepyramidi*”. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

Kuvio 2. *Segmenttipyramidi*

(Muk. William Madsenin vuonna 2014 kehittämä yhteistoiminnallinen auttamiskartta ja THL:n vuonna 2020 järjestämä systemisen toimintamallin koulutus ”*Systemisyys lastensuojelussa ja yhteistyöverkostoissa*”²²).

Perheen kanssa laaditaan toive tai tavoite eli *visio*, jota kohden aktiivisesti työskennellään perheen kanssa perhettä tavoitteeseen pääsemisessä tukien. Yhteisesti pohditaan, mitkä asiat *mahdollistavat* tai edistävät ja mitkä hankaloittavat tai *estävät* tavoitteeseen pääsyä. Eri olettamusten esittämisen avulla havainnollistetaan perheelle ajattelu- ja päättelyketjuja tehden niitä läpinäkyviksi. Toimintaa ohjaavat hypoteesit ja päättelyketjut avataan perheelle arvostavalla tavalla. Työskentelyn edetessä hypoteesit saattavat täsmentyä tai uudelleenmuotoutua ja uusia olettamuksia voidaan tuottaa koko prosessin ajan. Hypoteesien ja päättelyketjujen pohjalta lähdetään työstämään ratkaisuehdotuksia lapsen ja perheen pulmalliseen tilanteeseen. Ratkaisuehdotukset syntyvät tapaamisella erilaisten olettamusten esittämisen kautta, eikä niitä

²² Ks. Madsen & Gillespie (2014) Collaborative Helping: A Strengths Framework for Home-Based Services <https://www.mass.gov/doc/collaborative-helping-map-template/download>

pohdita etukäteen. Ehdotukset voivat olla keskeneräisiä, eikä tarkoituksena ole ratkaista kaikkia huolenaiheita kerralla. Hypoteesien pohjalta syntyneistä ehdotuksista valitaan muutama, joilla käynnistetään työskentely tavoitteen suuntaan. Olennaista on, että tavoitteen suuntainen toiminta ja toimenpiteet ovat toimivia, oikea-aikaisia ja toteuttamiskelpoisia perheen arjessa. Lopuksi laaditaan muistio muistuttamaan, mitä kukin voi tehdä huolen huojentamiseksi sekä sovitaan vastuutahot ja aika, jolloin tavoitteen mukaista suunnitelmaa arvioidaan. Suosituksena on, että suunnitelman toteutumista seurataan säännöllisesti noin kahden kolmen viikon välein. Suunnitelman toteutumisen arviointiin liittyy myös riskiarviointi perheen kanssa. Riskinarvioinnissa arvioidaan lapsen suojelun tarvetta ja lastensuojelullista huolta. Riskitaso voidaan määritellä esimerkiksi asteikolla nolasta kymmeneen. Tavoitteena on, että lapsen suojelun tarve ja lastensuojelullinen huoli poistuisi ja lapsen olisi turvallista jatkaa asumista vanhemman luona. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

3. Suunnitelmallinen systeminen työskentely

Työskentely sisältää sovittujen vastuutahojen omaehtoista toimintaa perheen kanssa, laaditun suunnitelman mukaisesti, ja havaitun huolen tai pulmallisen tilanteen ratkaisemiseksi. Systemisessä työskentelyssä suuremman huolen pilkkominen pienemmäksi helpommin käsiteltäväksi kokonaisuudeksi auttaa tavoittamaan perheen arjessa toimivia keinoja ja toimintatapoja. Perheen kanssa työskentely on toivoa luovaa, näköaloja ja toiminnan mahdollisuuksia avaavaa. Perheen myönteistä kehittymistä tukee tulevaisuuden visio, joka on perheen itsensä asettama. Suunnitelman tavoitteiden mukaista toimintaa ja tavoitteiden toteutumista arvioitaessa kiinnitetään huomiota siihen, onko havaittu huoli poistunut, onko lapsi edelleen suojelun tarpeessa ja riski olemassa ja onko ratkaisuehdotuksista ollut konkreettista apua lapselle ja perheelle. Mikäli havaittu huoli tai riski on poistunut, mutta on vielä muita huolenaiheita, voidaan työskentelyprosessi aloittaa alusta. Systemistä työskentelyä jatketaan, kunnes se ei tuota enää mitään uutta lapsen ja perheen tilanteeseen. Todettaessa, että lapsen suojelun tarve, huoli tai riski on poistunut, on tarkoituksenmukaista lopettaa systeminen työskentely. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

5.2 Havaintoja systeemisen palaverityöskentelyn toimintaympäristöstä

Lähdin kirjaamaan havaintojani ylös systeemisistä palavereista havaintomuistiinpanojen muodossa. Ajatuksenani oli selvittää, mitä systeemisen palaverityöskentelyn toimintaympäristö pitää sisällään. Systeemisen palaverityöskentelyn toimintaympäristöä kuvaavia elementtejä havaitsin yhteensä kuusi: 1. *Ilmapiiri ja tunnelma*, 2. *Tila, asemointi ja liike*, 3. *Teema* 4. *Vuorovaikutus ja valta*, 5. *Voimavarakeskeisyys* ja 6. *Suunnitelmallinen työskentely*. Elementit koin merkityksellisiksi niiden kertoessa osallistujien työskentelyyn virittäytymisestä, työskentelyn keskeytyksistä ja haasteista sekä onnistumisista.

1. *Ilmapiiri ja tunnelma*

Ilmapiiri kaikissa palavereissa, joihin osallistuin, oli keskittynyt ja tunnelma rauhallinen, vaikka toisinaan palaverin aluksi esiintyi levottomuutta ja hermostuneisuutta, jopa jännitteisyyttä osallistujien kesken. Perheenjäsenet tulivat tilanteeseen useimmiten jännittyneinä ja työntekijät keskittyneinä. Alun jännitys laukesi useimmiten nopeasti alettaessa keskustella lapsen ja perheen arjen asioista. Palaverin ilmapiiri ja tunnelma säilyi koko keskustelun ajan tasaisena ja rauhallisena, eikä osallistujien välinen vuorovaikutus sisältänyt merkittäviä yhteentörmäyksiä. Palaverin loppuksi ilmapiiri näyttäytyi levollisena ja osallistujien orientaatio työskentelyyn suuntautuneena, innostuneena tai motivoituneena.

SP1= Tunnelma on alkuun vaisu, jopa hiljainen. Tunnelma muuttuu iloisemmaksi ja rennoksi puhuttaessa lapsesta. Asiakasperheen aikuiset ilmaisevat halunsa osallistua työskentelyyn jatkossakin systeemisen palaverityöskentelyn muodossa.

SP2= Asiakasperheen aikuiset saapuvat palaveriin tyytymättöminä, koska tapaamisten määrä tuntuu heistä raskaalta ja työllistävältä. Palaverin edetessä tunnelma muuttuu levollisemmaksi ja asiakasperheen aikuiset yhteistyöhaluisemmiksi. Palaverin kulkua häiritsevät toistuvat keskeytykset, kuten esimerkiksi puhelimen soiminen kesken palaverin. Palaverin päättyessä asiakasperheen aikuiset ovat motivoituneita jatkamaan työskentelyä ja poistuvat hyväntuulisina.

SP3= Asiakasperheen aikuinen ja lapsi saapuvat myöhässä, mikä aiheuttaa alkuhämminkiä. Tunnelma on koko palaverin ajan puhelias ja rento.

SP4= Tunnelma on asiakasperheen aikuisilla alkuun levoton, jopa hermostunut. Perheen aikuiset rentoutuvat puhuessaan lapsestaan, hymyilevät ja nauravatkin välillä. Tunnelma pysyy levollisena palaverin ajan ja palaverin päätteeksi tunnelma on jopa astetta iloisempi ja rentoutuneempi.

2. Tila, asemointi ja liike

Valta-asetelma asiakasperheen ja työntekijöiden välillä oli lähtökohtaisesti epäsymmetrinen työskentelyn tapahtuessa lastensuojelun kontekstissa ja ympäristössä. Palaverit järjestettiin pääsääntöisesti sosiaalitoimen tiloissa, mikä sisälsi lähtökohtaisesti odotuksia ja veloitteita asiakasperheen ja työntekijöiden vuorovaikutusta ja toimintaa kohtaan. Työntekijöitä oli palavereissa lukumäärällisesti enemmän, kuin perheenjäseniä, joten perheenjäsenten valta-asema näyttäytyi alisteisena työntekijöihin nähden. Palaveriin osallistujat liikkuvat hyvin vähän ja vähäeleisesti tilassa. Perheenjäsenet istuivat paikallaan, muutama työntekijä liikehti ja perheterapiaopiskelija hyödynsi tilaa siinä liikkumalla ja esittelemällä tavoitepyramidia (Ks. Kuvio 2.). Toisinaan asiakasperheelle tarjottiin mahdollisuus vaikuttaa omaan asemointiinsa tilassa päästään heidät ensiksi tilaan, toisinaan työntekijät olivat paikoillaan istumassa jo ennen perheenjäsenten saapumista.

SP1= Työntekijät tarjoavat asiakasperheen aikuisille mahdollisuuden valita itse istumapaikkansa tilassa. Perheen aikuiset istuutuvat työntekijöiden väliin keskelle tilaa. Perheterapiaopiskelija ainoana liikkuu tilassa.

SP2= Tilaan astuvat ensimmäisenä työntekijät ja viimeiseksi asiakasperheen aikuiset. Asetelma istuinpaikkojen suhteen on vastaava, kuin ensimmäisessä systeemissä palaverissa. Poikkeuksena aiempaan palaveriin on tutkijan asemoituminen istumaan puolipyörän keskelle, jonka toisella puolella ovat työntekijät ja toisella asiakasperheen aikuiset asettuneena pöydän ympärille. Asiakasperheen aikuiset istuvat toisiinsa nähden pois päin ja kohdistavat katseensa lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään sekä väliin jääneeseen tutkijaan. Kukaan ei liikahta. Paitsi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

SP3= Työntekijät ovat ensimmäisenä paikalla. Perheterapiaopiskelija antaa lyhyen alustuksen yhteistyökumppaneille systeemisestä työskentelystä, palaverin kulusta ja aikataulusta. Perhe saapuu viimeisenä paikalle. Osallistujat istuvat suorakulmion malliin asetelluissa pöydissä.

Työntekijät ovat vastakkaisella puolella, kuin asiakasperheen aikuinen ja lapsi. Pöydän toisessa päässä istuu yhteistyökumppani, toisessa päässä palaverimuistion laativa sosiaalityöntekijä. Perheterapiaopiskelija liikkuu edessä olevassa tilassa ja kirjaa ylös huomioita ja näkemyksiä seinälle asetellulle paperille. Perheterapiaopiskelija piirtää verkostokartan lapselle merkityksellisistä läheisistä ja lapsen suhteesta heihin, koko ajan lapsen kokemusta kuunnellen ja sanoittaen. Toiseen paperiin perheterapiaopiskelija piirtää tavoitepyramidin, jonka yläosaan kirjataan tavoite eli visio, keskelle asiat, jotka tavoitteeseen pääsyä mahdollistavat tai estävät ja alimmaksi tarvittava suunnitelma/toimenpiteet.

SP4= Työntekijät ovat paikalla ennen asiakasperheen aikuisia. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä noutaa asiakasperheen aikuiset neuvotteluhuoneeseen. Tiimin vetäjä istuu pitkän pöydän päässä muiden osallistujien edessä. Palaverin muut osallistujat istuvat puoliympyrän muodostelmassa pienemmän pöydän äärellä. Työntekijät istuvat reunoilla, asiakasperheen aikuiset keskellä ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toisen vanhemman vieressä. Perheen aikuiset istuvat alkuun kädet puuskassa ja jalat ristikkäin aseteltuina. Tilassa humisee projektori, jonka ääni ylittää toisinaan osallistujien äänen.

3. Teema

Systemisten palaverien keskusteluiden teemat käsittivät lastensuojelullista huolipuhetta lapsen kehityksellisistä tarpeista, vanhempien voimavaroista ja lapsen kasvuympäristöön liittyvistä aiheista. *Lapsen kehitykselliset tarpeet* sisälsivät muun muassa koulunkäynnin sujumisen haasteita, *vanhempien voimavarat* esimerkiksi jaksamattomuutta toteuttaa ohjaavaa vanhemmuutta autoritäärisen vanhemmuuden sijaan ja *lapsen kasvuympäristö* muun muassa lapsen kokemuksen kodin ympäristön turvallisuudesta. Teemojen ja perheen kanssa asetetun kysymyksen avulla lähdettiin esittämään erilaisia vaihtoehtoisia olettamuksia lapsen tilanteesta ja perheen arjesta sekä laadittiin yhteisesti ratkaisuehdotuksia pulmakohtiin huolen hälventämiseksi.

SP1= Teema keskittyy perheen toisen aikuisen jaksamattomuuden vaikutuksiin lapsen arjessa ja aikuisen tukemiseen. Käydään läpi aiempien toimenpiteiden toimivuutta ja suunnitelman seuranta.

SP2= Teemana toisen aikuisen viikonlopputapaamisten lisääminen, tilanteen läpikäyminen ”*Miten tähän on tultu?*”, molempien lasten jakamaton huomioiminen, perheenjäsenten yhteisen tekemisen löytäminen.

SP3= Teemana lapsen kouluikämyttömyys ja kysymys siitä, miten pystyisi käymään koulua.

SP4= Teemana perheen aikuisten päihteidenkäytön vaikutukset ja merkitys lapsen arkeen, samansuuntainen kasvatusvanhemmuus, lapsen arkeen säännöllisen vuorokausirytmien luominen ohjaavan vanhemmuuden avulla.

4. Vuorovaikutus ja valta

Asiakasperheen ja työntekijöiden välisen valta-asetelman ollessa lähtökohtaisesti epäsymmetrinen, työntekijät pyrkivät osallistamaan asiakasperheen aikuisia tasaveroiseen keskusteluun oman elämänsä asiantuntijoina. Keskustelu eteni palavereissa vuoropuhelunomaisesti ja perheenjäsenille esitettiin kysymyksiä kunnioittavalla tavalla heidän näkemyksiään kuullen. Keskustelu eteni kuitenkin työntekijävetoisesti sekä viranomaiskielellä ja esitetyt käsitteet olivat toisinaan hankalasti selitettäviä ja ymmärrettäviä. Vuoropuhelu jäi useimmiten kysymys-vastaus-tyyppisen keskustelun tasolle vaille aitoa dialogisuutta, vaikka keskustelu olikin soljuvaa ja osallistujia arvostavaa. Asiakasperheen aikuiset sitoutuivat puheessaan tekemään yhteistyötä lastensuojelun kanssa, mutta sitoutumisen aste ei tarkentunut keskustelussa.

SP1= Palaverin alussa käydään läpi esittelykierros ja perheen nykytilanne. Tämä on toimiva tapa avata keskustelu myös osallistujille, jotka eivät tunne toisiaan ja perheen tilannetta. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä johtaa keskustelua, perheterapiaopiskelija tukee sosiaalityöntekijän kertomaa piirtäen tavoitepyramidin taululle. Asiakasperheen aikuiset puhuvat innokkaasti toistensa päälle ja saavat äänensä kuuluviin. Vanhemmilta varmistetaan aika ajoin, että asiat on ymmärretty ja kirjattu muistioon oikein.

SP2= Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä avaa keskustelun. Työntekijöiden puhe on rauhallista ja osallistujia kunnioittavaa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä huolehtii aikatauluttamisesta ja jakaa puheenvuoroja varmistaen, että osallistujat tulevat kuulluiksi. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tiivistää asiakasperheen aikuisten puhetta synteesisinomaisesti

yhteen ja toistaa sanottua toisin sanoin. Asiakasperheen aikuiset pääsevät tasapuolisesti ääneen ja tuottavat itse ratkaisuehdotuksia. Työntekijät käyttävät muun muassa nyökkäämistä ja muita minimaalisia eleitä rohkaisten asiakasperheen aikuisia jatkamaan kerrontaa. Perheterapiaopiskelija elehtii suurieleisesti käsillään selittäessään vanhemmille vaihtoehtoisia toimintakäytänteitä.

SP3= Vuorovaikutus on vuoropuhelunomaista. Perheterapiaopiskelija nostaa esiin perheen arjessa esiintyviä haasteita kunnioittavasti ja arvostavaan sävyyn esimerkiksi kysyen: *"Luotatko siihen, että näin tapahtuu...?"*.

SP4= Tiimin vetäjällä on vahva rooli keskustelun rajaamisessa ja aikatauluttamisessa. Tiimin työntekijät rohkaisevat osallistujia keskusteluun hymyilemällä ja elehtien ymmärrystä. Työntekijät varmistavat perheen aikuisilta, että ovat ymmärtäneet kerrotun oikein ja tiivistävät sanottua yhteenvedoksi. Keskustelu on avointa, kannustavaa ja vuoropuhelunomaista. Osallistujille puhutaan kunnioittavalla, arvostavalla sävyllä.

5. Voimavarakeskeisyys

Ongelmakeskeisyyden sijaan palavereissa keskityttiin nostamaan esiin perheenjäsenten vahvuuksia ja perheessä sekä lapsen luonnollisissa verkostoissa jo olemassa olevia voimavaroja. Perheen arjessa esiintyviä vahvuuksia, onnistumisia ja toimivia toimintatapoja sekä ratkaisuja nostettiin esiin motivoiden perheenjäseniä työskentelemään kohti muutosta, voimistaen muutosmyönteisyyttä ja esittäen erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuusnäkökulmia. Esiin nostetut vahvuudet ja voimavarat olivat toisinaan sellaisia, joita perhe itse ei ollut tullut ajatelleeksi.

SP1= Perheterapiaopiskelija vahvistaa perheen näkemystä arjessa toimiviksi havaituista toimintatavoista. Asiakasperheen aikuiset puhuvat toisistaan arvostaen ja positiivista palautetta toisilleen antaen.

SP2= Perheen aikuisia palautetaan *"hyviin muistoihin"*, positiivisiin asioihin, tekoihin ja yhdessä tekemiseen arjessa.

SP3= Perheestä, perheen arjesta ja toiminnasta löydetään paljon vahvuuksia, joita nostetaan esiin tai vahvistetaan. Keskustellaan erityisesti lapsen vahvuuksista, perheen aikuisen voimavaroista ja niiden suuntaamisen merkityksestä huolenaiheiden poistumiseksi.

SP4= Työntekijät nostavat esiin positiivista puhetta lapsesta ja perhetilanteen muutoksen mahdollisuuksista. Puhe keskittyy onnistumisen paikkoihin, perheelle iloa tuoviin arjen asioihin, toiveisiin, haaveisiin sekä mahdollisiin toivottuihin tulevaisuuksiin ja myönteiseen kehittymiseen.

6. Suunnitelmallinen työskentely

Työskentelyn suunnitelmallisuus näyttäytyi tavoitteiden ja toimenpiteiden laatimisessa, vastuutahojen määrittämisessä ja suunnitelman toteutumisen seurannassa sekä vaikuttavuuden arvioinnissa. Perheen kanssa asetetun kysymyksen avulla lähdettiin ratkaisemaan ongelmallista tilannetta jakaen suurta huolta pienemmiksi helpommin käsiteltäviksi osioiksi. Huolenaiheet nostettiin keskustelussa esiin yleisellä tasolla perheenjäseniä syyllistämättä. Suunnitelma sisälsi perheen kanssa laaditut tavoitteet, toimenpiteet, vastuutahot ja seurannan ajankohdan. Suunnitelma kirjattiin reaaliaikaisesti muistioon niin, että perheenjäsenet pystyivät halutessaan vaikuttamaan kirjaamiseen ja korjaamaan mahdolliset asiavirheet jo kirjaamisvaiheessa. Toisinaan perheenjäsenten oma toiminta ja tavoitteisiin sitoutuminen jäi puheen asteelle, eikä kantanut palaverista kodin ympäristöön saakka.

SP1= Suunnitelmallisuus näyttäytyy suuren huolen jakamisena pienemmiksi helpommin tartuttaviksi osioiksi esittämällä kysymyksiä, kuten *"Miten hyvä yöuni vaikuttaa jaksamiseesi?"*, *"Mistä huomaat, kun olet nukkunut hyvin?"* ja *"Entäpä niinä päivinä, kun et nuku hyvin, mitä siitä seuraa?"*. Apuvälineenä sanallistamisessa hyödynnetään tavoitepyramidia.

SP2= Suunnitelmallisen työskentelyn prosessi toteutuu kuten ensimmäisessä systeemissä palaverissa. Haastavaa tilannetta lähdetään purkamaan jakamalla se pienempiin helpommin käsiteltäviin osioihin. Huolenaiheet tuodaan yleisen keskustelun tasolle, muovaten niistä tavanomaisempia arkisempia asioita. Suunnitelma käydään läpi tapaamisen päätteeksi asiakasperheen aikuisten kanssa. Tapaamisen jälkeen työntekijät refleктоivat yhdessä palaverin kulkua ja omaa toimintaansa asiakastilanteessa.

SP3= Suunnitelma ja toimenpiteet laaditaan yhteisesti lapsen kanssa lapsen mielipidettä kuunnellen ja perheen vahvuuksiin keskittyen. Palaverin osallistujille jaetaan tehtävät, jotka tukevat tavoitteisiin pääsyä ja visiota.

SP4= Perheen yhteisiin viikonloppuihin laaditaan suunnitelma, joka sisältää perheen yhteistä tekemistä ja tukee aikuisten päihteetöntä arkea. Yleisen pohdinnan jälkeen tiimin vetäjä esittää huomioita suunnaten keskustelua erilaisiin olettamuksiin ja ratkaisuvaihtoehtoihin. Asiakasperheen aikuiset eivät tuota itse ehdotuksia, vaan valitsevat työntekijöiden ehdotuksista heidän arkeensa toimivimmat ja sopivimmat. Konkreettista toimista laaditaan suunnitelma ja sovitaan vastuutahot. Asiakasperheen aikuisten kanssa sovitaan suunnitelman tavoitteiden seurannan ajankohta, millä halutaan varmistaa työskentelyn jatkuvuus.

5.3 Systeemisten palaverien sisältö aineisto-otteiden muodossa

Systeemisten palaverien havaintoaineistossa ja asiakasperheen aikuisten sekä työntekijöiden haastatteluaineistossa toistuvia tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymykseni läpäiseviä teemoja esittelen aineisto-otteiden avulla. Aineisto-otteet toimivat esimerkkeinä systeemisen työskentelyn sisällöstä sitä kuvaten. Systeemisen työskentelyn sisältöön kytkeytyviä aineistossa toistuvia elementtejä ovat: *lapsikeskeinen ja ennalta ehkäisevä näkökulma, moninäkökulmainen jaettu asiantuntijuus, suhde- ja systeemiperustaisuus, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä suunnitelmallinen, tuloksellinen ja vaikuttava muutostyöskentely*. Aineisto-otteissa toistuvat edellä mainitut elementit olen merkinnyt tekstiin *kursiivilla*. Systeemisten palaverien aineisto-otteissa esiintyy lisäksi lastensuojelullisia teemoja. Lapsikeskeinen näkökulma nosti esiin lastensuojelullisina teemoina huolipuhetta *vanhemmuuden voimavaroista* (esimerkiksi ohjauksen ja rajojen asettamisen, emotionaalisesti lämpimän suhteen ja turvallisuuden varmistamisen), *lapsen kasvuympäristöstä* (kuten perhetaustan ja perheen toimivuuden, laajemman verkoston ja taloudellisen tilanteen) sekä *lapsen kehityksellisistä tarpeista* (kuten emotionaalisen ja käyttäytymisen kehittymisen ja erilaiset läheiset ihmissuhteet). Lapsen tilannetta tarkasteltiin moniulotteisesti, kooten yhteen luonnollisissa ympäristöissä esiintyviä mahdollisia voimavaroja tai riskejä. Tarkoituksena oli vähentää huolta lapsen tilanteesta, tavoittaa perhettä tukevia ratkaisuja ja ehkäistä havaittujen huolten monimutkaistumista. Edellä mainitut kolme teemaa läpileikkaavat jokaisen systeemisen palaverin. Esimerkkejä lastensuojelullisista teemoista olen merkinnyt tekstiin *kursiivilla* ja sulkeilla ().

ENSIMMÄINEN SYSTEEMINEN PALAVERI (SP4)– TIETO MUOVAAMASSA TOIMINTAA

Ensimmäisessä systeemisessä palaverissa, jossa toimin tutkivan havainnoijan roolissa, asiakasperheen aikuiset osallistuivat systeemiseen työskentelyyn ensimmäistä kertaa. Keskustelu perheen aikuisten välisestä luottamuspulasta ja sen juurisyyistä eteni vaikeuksien kautta lopulta Jaakko Seikkulan (2018) oppien mukaiseen *dialogiseen* vuoropuheluun ja yhteiseen ymmärrykseen,:

- 1) *Mitä tapahtuu ”tässä ja nyt” keskustellessamme* (tunteidemme havainnoinnista),
- 2) *dialogisuudesta tunnekokemuksena ja tunteiden hyväksymisestä* (tunteista keskustellen ja hetkessä syntyvät tuntemukset hyväksyen) sekä
- 3) *dialogisuudesta ruumiillisena kokemuksena, aistimuksena* (tunteiden aiheuttamat reaktiot kehossamme).

Tähän liittyy aistimusten kuunteleminen ja ymmärtäminen *”Miksi minusta tuntuu siltä, kuin tuntuu?”*. Seikkulan näkemyksen mukaan kaikki kolme kokonaisuutta: tunteet, ruumis ja vuorovaikutus kytkeytyvät toisiinsa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa²³. (Seikkula 2018, Mielenterveysseura.) Asiakasperheen aikuiset kutsuttiin lastensuojelun palaveriin lapsesta saapuneiden lastensuojeluilmoitusten takia. Ilmoituksissa esitettiin huolta perheen aikuisten päihteidenkäytön lisääntymisestä, toisen vanhemman päihteidenkäytöstä johtuneesta ajoluvan menettämisestä sekä lapsen ja perheen arjen struktuurien, kuten säännöllisen vuorokausirytmien, puuttumisesta.

Monitoimijainen, moniammatillinen ja moniääninen vuoropuhelu ei toteutunut aluksi sananmukaisessa merkityksessä ensimmäisessä systeemisessä palaverissa, johon osallistuin. Asiakasperheen aikuiset vastailivat työntekijöiden kysymyksiin vähäsanaisesti itseään ilmaisten. Työskentely lähti hitaasti käyntiin ja vaati runsaasti perheenjäsenten rohkaisua ja motivointia osallistumaan mielipiteiden vastavuoroiseen vaihtoon. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä avasi lapsen ja perheen tilannetta sekä lastensuojeluilmoituksessa mainittuja tapahtumia osallistujille perheenjäseniltä lupaa kysyen. Perheenjäsenten vähäsanaiset vastaukset saattoivat ilmentää palaveritilanteen aiheuttamaa jännitystä, luottamuksen puutetta työntekijöitä ja lastensuojelua kohtaan tai muita pulmakohtia lastensuojelun työskentelyssä.

KT1: Mut et katottiin sit niitä. Molemmat näyttivät kyllä sen mut sit siin juteltiin, sillon juteltiin vähän parisuhteestakin ja, semmosesta yhteisen ajan viettämisestä. Mä aattelen et ne on kans semmosii isoja, ehkä teemoja mitkä must tuntuu et, molempii teit vähän mietitytti.

V1: Mm.

²³ Ks: www.mielenterveysseura.fi

KT1: Se on ehkä semmonen mikä on näissä meidänkin keskusteluissa tullu esille ja on pohdittu sitä että mitä te voisitte jotain muutakin tehdä yhdessä, semmosta mukavaa ja rentoa kun sitten se juominen.

V2: Mm.

KT1: Ja te ootte vähän pohtinukin niitä, asioita että mitä sitten vois olla, ja ihan löytänykin semmosia kivoja muitakin asioita. Mutta sit se helposti kuitenkin jotenkin kääntyy siihen juomiseen. Mutta ei oo nyt oikein tullu teillä itellä semmosia ajatuksia että mitä, toivositte täältä meiltä päin.

Lapsilähtöinen ja lapsikeskeinen ennaltaehkäisevä näkökulma korostui systeemissä työskentelyssä. Yhteisesti pohdittiin sitä, mistä lastensuojeluilmoitusten kautta ilmaistussa huolella ja lapsen suojelun tarvetta aiheuttavassa tilanteessa on kyse. Lapsi nostettiin keskustelun keskiöön pohtimalla lapsen näkökulmasta ajatuksia siitä, mikä asia tai mitkä asiat perheen arjessa tulisi ratkaista, jotta lapsen ja perheen tilanne kohentuisi. Keskustelu eteni tarkentavien kysymysten muodossa ja esiin nousi tekijöitä, jotka ylläpitivät lapsen suojelun tarvetta ja huolestuttavaa tilannetta. Keskustelu siitä, mistä havaitussa huolella on kyse, voi toimia interventiona lasta vahingoittavaan toimintaan tai käyttäytymiseen. Vuoropuhelun keinoin on mahdollista päästä kiinni lapsen suojelun tarvetta aiheuttaviin syihin ja siihen, mikä ylläpitää lastensuojellista huolta ja suojelun tarvetta. Suojelun tarve voi seurata, kun lasta vahingoittava toiminta on toistuvaa tai intensiivistä perheen arjessa. Vanhemmat saattavat kokea keinottomuutta muuttaa toimintaansa ja esimerkiksi tapaa vuorovaikuttaa. Tämä puolestaan voi juontaa juurensa jo varhain lapsuudessa opittuihin vuorovaikutus- ja käyttäytymismalleihin.

KT2: ... Jos ajattelee et jos lapsi olis tässä ja jotenkin pystyis sanoon, niin mitähän teillä olis se ajatus et mikä olis hänen kannalta tärkein?

V1: Se että vanhemmat olis ihmisiks.

KT2: Mitä sä tarkoitat sillä että-

V1: Ja enemmän läsnä.

KT2: Mitä sä tarkoitat sillä et olis ihmisiks?

V1: Nii ettei joisi lähellekään niin usein.

KT2: Onks isä samoilla linjoilla?

V2: (Kyllä) [0:18:23 hp].

Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys näkyi työskentelyssä esitettäessä erilaisia olettamuksia perheen vahvuuksista ja voimavaroista palaveriin osallistuvien pohdittavaksi. Jokaiseen olettamukseen muodostettiin ratkaisuehdotus, joka vastasi ennalta asetettuun kysymykseen. Perheterapeuttinen

näkökulma oli vahvasti läsnä keskusteltaessa esimerkiksi perheen aikuisten erilaisista kasvatustyyleistä (ohjaava vs. autoritääriinen). Yhteisesti pohdittiin, kuinka vastakkaiset kasvatustyyli saataisiin lähentymään toisiaan ja aikuiset kommunikoimaan sujuvammin keskenään. Perheen aikuiset havaitsivat omassa lapsuudessaan opitun käyttäytymis- ja vuorovaikutusmallin toistuvan myös oman lapsen kasvatuksessa (*vanhemmuuden voimavarat*).

KT2: Oisko siinä yks kohta sit semmonen, minkä kans kannattas työskennellä että sais teitä jotenkin lähemmäs toisiaanne siinä että millä lailla lasta rajataan ja..

V2: Nii.

KT2: ..miten niistä pidetään kiinni?

KT3: Ja tietysti on erilaisia tapoja...voi saada sen lapsen huomion kiinnitettyä vaikka johonkin, muuhun ilman et joutuu suoranaisesti välttämättä aina komentaa. Mutta että, onhan siinä erilaisia tapoja sit tavallaan saavuttaa se päämäärä mikä sit yhdes on sovittu.

KT2: Sitähän on joskus ihan hyvä miettiä et mitä siellä omassa lapsuuden perheessä on ne semmoset hyvät asiat mitä ehkä halua siellä omassa perheessäkin, sitte pitää yllä ja mitä sit ehkä semmosia asioita mitä ei välttämättä halua sinne omaan perheeseen... miettiny sitä omien vanhempien alkoholinkäyttöä et se on ollu sulle ikävä asia, etkä sä halua sitä sitte siellä omassa perheessä, vaikka teilläkin nyt sit sitä on ollu. Mutta oot pohtinu sitä, et se ei oo välttämättä se asia mitä haluaisit siirtää.

V2: Niin mä en halua että...[lapsi] joutuu olemaan näkemässä sitä, toisin ku mä.

Suhdeperustaisuus näyttäytyi lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa vanhemman psyykkisen voinnin vaihteluiden vaikutuksena lapsen mielialaan. Perheen aikuisten kanssa oli jo aiemmin työstetty lapsen nukkumisen pulmia sekä annettu ohjausta iltatoimiin ja muihin arjen rutiineihin. Aikuiset kokivat sosiaalityöntekijän ja perheohjaajan tukikäynnit hyödylliseksi, jopa terapeutiksi tavaksi lähestyä pulmia. Perheen aikuisten kanssa laadittu sukupuu tuotti ylisukupolvista tietoa muun muassa aikuisten omassa lapsuudessa vallinneista kasvatustyyleistä sekä isovanhempien mielialaan ja elämänhallintaan liittyvistä pulmista. Lastensuojelun asiakkaana olevalla perheellä saattaa olla käytössään vähemmän sosiaalisia, taloudellisia tai opillisia resursseja, perherakenne voi olla rikkonainen, perhesuhteet katkonaisia ja perheen historiassa voi olla nähtävissä ylisukupolvisina esiintyviä ilmiöitä, kuten syrjäytymistä, sosiaalisia ongelmia ja hyvinvoinnin vajeita. (*lapsen kasvuympäristö*).

V1: ...ollaan käyty läpi sitä, just niitä lapsen nukkumisia ja tämmöttiä. Ja sit sä oot antanu niitä neuvoja ja vinkejä, että mitä kannattas missäkin kohtaa kokeilla niin ne on ollu ihan, hyviä ja näin. Sit taas sun kans kun ollaan tehty noita sukupuuta ja noita niin ne on ollu sillai, toisaalta terapeutteja, omalle päälle...

Suhdeperustaisuus liittyi lisäksi lastensuojelun asiakkaana olevan perheen läheis- ja tukiverkoston selvittämiseen ja mahdollisen tuen valjastamiseen perheen ympärille. Erilaiset ihmissuhteet näyttäytyivät merkityksellisenä asiana perheen arjessa keskusteltaessa läheisiltä saatavilla olevasta tuesta vanhemmuuteen, arjessa jaksamiseen ja alkoholin käytön vähentämiseen. Perheen aikuisten läheiset ystävyysuhteet perustuivat pääosin alkoholin ympärille kokoontumisesta, mutta kaveripiiristä tavoitettiin myös päihteettömyyteen tukea. Perheen aikuisten läheiset ihmissuhteet linkittyivät lapsen huolta aiheuttavaan tilanteeseen huolta hälventäen tai sitä kasvattaen. Läheisiltä saatava tuki vanhemmuuteen saattaa toisinaan olla vähäistä tai olematonta. Läheisverkostolla saattaa myös olla vahvoja näkemyksiä siitä, miten vanhemmuutta kuuluu toteuttaa. Vanhemmuuteen kasvaminen tapahtuu usein lapsen kasvun ja kehittymisen rinnalla. Usko omiin taitoihin ja rohkeus tehdä itsenäisiä valintoja, ratkaisuja ja päätöksiä vaatii vanhemmalta opettelua. Vanhempi saattaa myös kokea syyllisyyttä siitä, ettei esimerkiksi siirrä omilta vanhemmilta saatuja kasvatuseräpärskeitä lapsiperheensä. Väliä läheisiin voivat tulehtua erilaisten näkemysten ristitulessa ja läheisiltä saatavasta tuesta saattaa muodostua yksi kuormittava tekijä lisää perheen arkeen. Perheen saadessa verkoston kokonaisvaltaisen tuen ympärilleen, syntyy kokemus siitä, ettei perheenjäsenten tarvitse pärjätä huolestuttavan tai pulmallisen tilanteensa kanssa yksin (*lapsen kehitykselliset tarpeet*). (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.)

KT1: Mites sitte se kun, parissakin yhteydessä siihen tukiperheeseen liittyen ja sit oli vähän näihin kasvatuskäytäntöihin liittyen teillä on sitä ristiriitaa, niitten sukulaisten kanssa.

V1: Mm.

KT1: Mitä te siitä ajattelette että, onks se semmonen, teitä kuormittava tekijä että toivositteks te siihen jotain tukee tai, täältä suunnasta esimerkiks? Meidänhän on mahdollista ottaa myös heitä tavallaan jollekin käynnille mukaan keskusteleen siitä että...me olemme teidän kanssa sopineet että lapsen kanssa toimitaan nyt näiden sääntöjen ja arjen rutiinien mukaan. Että nyt isovanhemmatkin ymmärtäs että tää on nyt sovittu ja tää on teidän tahto ja, semmosta verkostotyöskentelyä tavallaan on mahdollista tehdä kyllä myös. Jos te aattelette että...

V1: Ei kai siitä jossain vaiheessa haittaakaan ois.

KT1: Ihan samalla lailla niin ku (-) [0:55:36 pp]

V2: Emmä sitte tiä onks siitä hyötyäkään mutta ei siitä varmaan haittaakaan oo [naurahtelua].

KT1: Kokeilla ainakin voi. Ja musta he ei, kummankaan puolen vanhemmat mitä mä oon heidän kanssaan ollu yhteyksissä, niin kuitenkin kyseenalaista sinänsä sitä että teillä on tukitoimia...

KT2: ...Mut joskus tietysti saattaa olla että omat vanhemmat, näkee edelleen edessäsä semmosen jonkun, teinin taikka [naurahtaa] koululaisen...et he ei jotenkin osittain luota johonkin niihin ratkasuihin mitä te

teette. Että tavallaan vahvistaa myös sitä että te ootte ne lapsen vanhemmat ja te teette niitä, niitten teidän toiveitten mukaan. Et ne voi olla erilaisia ratkasuja kun mitä sit teidän vanhemmat on tehny.

Perheen aikuisten keskinäinen luottamuspula rasitti parisuhdetta ja aiheutti ikäviä tunteenpurkauksia aikuisten välille. Humalatilassa ilmenevät tunteenpurkaukset vaikuttivat negatiivisesti lapsen kokemukseen turvallisesta perhearjesta. Perheen aikuisten kanssa keskustelu eteni aikuisten välillä esiintyviä vaikeita tunteita ja tunnereaktioita läpi käyden. Perheen aikuiset havainnoivat omia tuntemuksiaan ja tunnereaktioitaan ja työntekijät luonnollistivat tunteita, tehden niiden sanottamisesta hyväksyttävää. Työskentelyn tavoitteena oli ymmärtää, mistä kyseiset tunnereaktiot juontavat juurensa ja etsiä niiden esittämiseen vaihtoehtoisia tapoja.

KT3: ...saaks te keskenänne keskusteltua, siis sillä tavalla vaikeemmistakin asioista tai..?

V: Jollain tasolla joo, jollain tasolla ei.

KT3: Millä tasolla joo ja mitä ei?

V1: Siis kyllä mää kauheesti puhun jos mulla on jotain paljon, mut mä en aina välttämättä, mä koen välillä että mua ei kuunnella tarpeeks. Sama ku puhuis seinälle...

KT3: Miten lapsen isä kokee ne keskustelut?

V2: No kyllä mä oon, suurimmaks osaks oon koittanu kuunnella mutta, tosiaan välillä vaan ollu niitä rankempia työpäiviä...

KT3: ...Saaksä... tuotua sit niitä omia ajatuksia sit jos, lapsen äiti nyt vähän kuvasi että hän puhuu enemmänkin, sulle mutta saaksä tuotua omia? Tai koeksä että sille on tarvettakaan?

V1: Emmä tiä, tol yleensä purkautuu vaan just sillon kännipäitten kaikki. Hyvät ja huonot asiat.

KT1: Et sit jos saiskin purettua ne-

V1: Samat asiat joskus selvin päin.

KT1: ...Sit ei ehkä ihan niin kärjistys ku se, yks huoli on tietysti ollu vähän se lapsen isän aggressiivinen käytös sit humalapäissään. Ja sä itte kuvasitkin et sä vähän haetkin sitä semmosta rohkeutta sitä, alkoholista sitte...se luottamuspula on siel semmonen, vähän niin ku hankala siel välillä, joka sit myös ehkä rajottaa sitä tekemistä ja olemista.

Systemisyys ilmeni yksittäiseen huolenaiheeseen perusteellisempänä paneutumisena ja perhesysteemin yhteen osaan (vanhempaan) vaikuttamisena. Palautetta antamalla käynnistyi muutosprosessi perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa. Työskentelyn myötä vanhemman saama myönteinen palaute muovasi perheenjäsenten toimintaa vision suuntaisesti sulautuen luontevaksi osaksi perhearkea. Kehämäisellä työskentelyllä yhteen perhesysteemin osaan vaikuttamalla ja pulma kerrallaan huolta hälventämällä on mahdollista tavoittaa pitkäkestoiseen

muutokseen tarvittavia välineitä perheeltä itseltään. Yhteen systeemin osaan (vanhemman toimintaan) vaikuttamalla vaikutettiin myös muihin systeemin osiin (lapsen kokemukseen).

KT1: ...ajatellaan tätä systeemistä työskentelyä niin, mehän ajatellaan sillä tavalla että, ei oo sillä tavalla ihan niin väliä että mihin asiaan me ensin lähetään, ku ne kaikki vaikuttaa siihen lapseen...vaikuttaa se miten te puhutte toisillenne tai miten te vietätte vapaa-aikaa, ilman lasta ja lapseen vaikuttaa se miten te vietätte aikaa lapsen kanssa. Ne kaikki asiat ku hän on osa sitä teijän systeemiä siellä kotona.

Systeeminen työskentely oli suunnitelmallista ja tavoitteellista muutostyöskentelyä, jolla tavoiteltiin lastensuojelussa vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta. Palaverissa syntyneistä ratkaisuehdotuksista laadittiin toimintasuunnitelma ja sovittiin eri tahojen tehtävät työskentelylle asetettuun visioon pääsemiseksi. Perheen aikuisia rohkaistiin osallisuuteen ja toimijuuteen toiveikkuutta synnyttävillä vaihtoehtoisilla poluilla tulevaisuuteen. Olennaista oli toiminnan suuntautuminen kohti tarvittavaa muutosta tai toivottua todellisuutta. Vanhempi voi tarvita toisinaan rohkaisua ja motivointia uskoakseen muutoksen mahdollisuuksiin sekä omiin mahdollisuuksiinsa muuttaa vahingollista toimintaa tai käyttäytymistä.

KT2: Mut se varmaan (--) olis hyvä sitte, jos aatellaan että perhetyönkin kanssa niin mieltä sit niitä just et mitkä ne teijän haaveet on vaikka sen... suhteen ja sen teijän perhe-elämän. Et mitä niistä mitkä on teille tärkeitä asioita vaikka opettaa lapselle tai miten toivotte että hän, käyttäytyy ku hän tästä kasvaa niin miten tavallaan ne asiat vois nyt huomioida niin että sitte pääsis niitä kohti enemmän. Vaikka lapset oppii tietysti paljon asioita päivähoitossa ja tukiperheessä ja muualla mut sit yleensä kuitenkin, vanhemmat on ne semmoset roolimallit että sit, ja mä aattelen että vaikka teil nyt olis omaa kotoo mimmoset mallit hyvänsä ni, kylhän teijän on mahdollista ite sit muuttaa kuitenkin suuntaa myös siinä teijän arjessa. Et jos ette tavallaan halua samoja asioita, et mitä omassa kodissa on ollu, niin mieltä sit niitä.

TOINEN SYSTEEMINEN PALAVERI (SP2)– LAPSI-VANHEMPI-SUHTEEN DYNAMIIKKA

Riitta Granfeltin (2000) mukaan empatian avulla voidaan ylittää tutkijan ja tutkittavan välistä etäisyyttä ja tavoittaa tutkittavan tapaa jäsentää kokemustaan. Empatiaan kytkeytyy emotionaalinen ulottuvuus, kokemuksen hetkellinen yhteinen jakaminen ja kunnioittava, erilaisuutta arvostava ja luottamusta luova kohtaaminen. Empatia on Granfeltia mukaillen ”*tunteiden ja ajattelun dialogia sekä itsen, että merkityksellisen toisen kanssa*”. (Karvinen & Pösö & Satka 2000, 99-116.) Systeemisessä palaverissa työntekijöiden ilmaisema empatia ja hyväksyvä läsnäolo luovat luottamuksellista avoimuuden tilaa asiakasperheen kerronnalle. Empatian ilmaiseminen saattaa auttaa kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä sekä tarjota lähentymisen

mahdollisuuksia. Asiakassuhteessa vallitseva luottamus ja kunnioitus puolestaan mahdollistaa muutostyöskentelyn myötä myönteisten vaikutusten juurtumisen aidosti osaksi perheen arkea. Luottamusta ja kunnioitusta voidaan ilmaista perheelle lupaa kysyvällä työotteella, lastensuojelun työskentelyprosessia avaamalla ja sanoittamalla sekä läpinäkyvällä toiminnalla. Työskentelyn läpinäkyvyydellä varmistetaan osaltaan myös eri osapuolten oikeusturvan toteutuminen. Jotta muutostyöskentely olisi pitkäkestoisesti vaikuttavaa, tulee sen käynnistyä lapsen ja perheen tarpeesta ja aidosta toiveesta ratkaista pulmallinen tilanne. Syvällisempi ajattelun, vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen muutos vaatii sekä asiakasperheeltä, että työntekijöiltä ajan antamista ja riittäviä resursseja. (Muk. Organisaation sisäinen koulutusmateriaali 2018; Civil Tiina 2020 THL: Systemisen toimintamallin koulutus.) Toisessa havainnoimassani systemisessä palaverissa kysymyksenasettelu käynnistyi *lapsikeskeisestä ja ennalta ehkäisevästä näkökulmasta*. Palaverin aiheena oli lapsen koulunkäynnin pulmat sekä lapsen itseään ja muita vahingoittava käyttäytyminen. Perheen arjessa oli tapahtunut monenlaisia muutoksia, kuten muutto, vanhemman uuden kumppanin tulo arkeen ja perheen rakkaan lemmikin menehtyminen. Tämä oli vaikuttanut lapseen voimakkaasti ja lapsi reagoi kaikenlaisiin rutiinien muutoksiin raivonpuuskin sekä itseään tai muita vahingoittavalla käyttäytymisellä. Lapsen koulunkäynnin pulmiin ja vahingoittavan käyttäytymisen ratkaisuksi oli jaettu sisarusten asuminen molempien huoltajien kesken. Asumisjärjestely oli todettu toimivaksi lapsen taas rauhoituttua ja onnistuttua käymään koulussa. Pitkän tähtäimen tavoitteeksi asetettiin lapsen paluu asumaan toisen vanhemman ja sisaruksen luokse. Tätä pyrkimystä lähdettiin systemisessä palaverissa tukemaan luottamusta luomalla työntekijöiden ja asiakasperheen aikuisten välille. Empatiaa ja hyväksyntää ilmaisemalla päästiin keskustelemaan lapsen ja vanhemman välisen yhteisen tapaamisajan ja mielekkään tekemisen lisäämisestä vanhemman ja sisaruksen luokse (*lapsen kasvuympäristö, lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhemmuuden voimavarat*).

V1: Me ollaan erottu tässä, ja sit mul on ollu uus miesystävä ja sitten on muutettu ja sit on meidän koira kuollu ja sit ne muutokset oli liikaa sit meidän pojalle, vanhimmalle pojalle.

KT4: Tää on kaikki nyt ollu vuoden sisällä.

V1: Mm. Sit hänelle on tullu sitä, et hän ei menny sit vanhaan kouluun ku hän oli tossa...koulussa... ja sit tuli itsetuhosuutta. Et mä en enää pärjänny sen kans.

KT4: Mikä se oli kohta kun lapsi muutti isälleen?

V1: Eiks se ollu aika syksyä?

KT4: Eli tässä nyt ollu sitten semmonen reilu puol vuotta kun pojat on asunu erillään. Ja keinonahan tää on ollu, se on ollu aika rankka ratkasu teille mut keinonahan se on ollu aika toimiva. Poika on mennu kouluun ja saa-, keränny voimia ja..

V1: On ja sit se et se ei oo enää niin hirveesti saanut tai, semmosia raivonpuuskia. Kyllä se varmaan välillä ihan saa semmosia, mut se ei enää vahingoita itseensä eikä mitään semmosii et hän lähtee pihalle tai jotain tämmöstä.

Suhde- ja systeemiperustaisuus ilmeni lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa esiintyvien toimintatapojen *muutospyrkimyksenä*. Yhteisesti pohdittiin rauhoittavia toimintatapoja lapsen ja vanhemman välisiin kriisiytyviin tilanteisiin sekä keinoja, jotka oli aiemmin havaittu toimiviksi vastaavissa tilanteissa. Vanhempaa tuettiin lapsen ja vanhemman välisen mielekkään yhteisen tekemisen mietinnöissä. Keskustelun edetessä *voimavara- ja ratkaisukeskeisesti* havaittiin, että perheen arjesta löytyi jo entuudestaan monenlaista lapselle ja vanhemmalle mielekästä tekemistä ja sujuvaa toimintaa. Vanhempi kertoi viettävänsä aikaa mielellään lapsen kanssa, mutta nuoremman sisaruksen mustasukkaisuus hankaloitti yhdessäoloa sisaruksen vaatiessa jakamatonta huomiota vanhemmalta.

V1: Ku vanhempi lapsista varmaan haluais tehdä mun kanssa jotain, siis minun kanssa kahdestaan. Mut se on aika mahdotonta koska siinä on nuorempi sisarus. Ja nyt sit ku pienempi on ollu mun kanssa vaan, ja hän on saanu mun huomion, ni hän on sit mustasukkanen...

KT4: Vanhempi sisarus kuvaa sitä ahdistuksena et ku se pikkuveli tunkee siihen mukaan..

V1: Niin.

KT4: ..siihen hänen tekemiseen.

V1: Vanhempi sisarus on sen aikasemminkin sanonut että hän haluaa viettää mun kans aikaa.

KT4: Onpa ihanaa että hän pystyy sanomaan sen.

KT4: [tauko 5 s] Onko semmosia juttuja, mitä te aikasemmin ootte tehny lasten kanssa yhdessä, mikä on aikasemmin toiminu, ennen kun tää kriisiyty tää tilanne?

V1: Yleensä mä oon niitä raahannu sukulaisiin taikka sitten me ollaan käyty tuolla seurakunnan tapahtumissa ku siel on ollu jotain tapahtumia, tai ollaan menty johonkin retkille. Ihan normaaliasioita.

Yhtenä haasteena perheen arjessa nousi esiin vanhemman ja lapsen ahdistuneisuus ja jännittäminen erinäisissä tilanteissa. Vanhemman ahdistuneisuus ja jännittäminen liittyi tilanteisiin, joissa lapsi oli käyttäytynyt itseään vahingoittavasti. Lapsi puolestaan jännitti toisen vanhemman luokse menoa ja etenkin pimeällä tehtäviä automatkoja vanhemman kyydissä. Lapsen ja vanhemman jännityksen ja ahdistuksen lieventämiseksi lähdettiin yhdessä pohtimaan perheen arjessa toimivia keinoja (*moninäkökulmainen työskentely*). Vanhempaa ohjattiin hakemaan apua

myös muilta auttavilta tahoilta omaan ahdistuneisuuteen ja lapsen pelkotiloihin. Tavoitettaessa arjessa toimivia tapoja helpottaa lapsen ja vanhemman olemista ja yhdessäoloa, muotoutuu arjesta lapsen näkökulmasta turvallisempaa ja ennakoitavampaa.

V1: Totta kai sitä nyt viel vähän jännittää mut ei enää niin paljoo.

KT5: Sen ymmärtää kyllä koska ne on ollu niin rajuja ne tilanteet sillon. Varmasti sitä on vähän varpaillaan siinä, tarkastelee sitä (tilannetta.) [0:19:29 hp]

V1: Esimerkiks sillonhan joutu laittaa kaikki puukot piiloon, niin sanotaan että nyt mä luotan jo siihen, et hän ei enää tee semmosta. Sillä mielin on levollinen olo.

KT5: Onks siitä pystytty hänen kans puhumaan sen jälkeen että, sitä-?

V2: Ei me olla puhuttu.

K: (--)[0:19:51 hp]

KT4: Et varmaan nyt kannattaa odottaa sitä sit et mitä ne siel, psykiatrialla, siel lasten jutus sit neuvoo...

KT5: ...Mä oon niitä tähän nyt vähän alustavasti jo kirjannu ylös... Sitä vois vielä mieltiä että millä tavalla sitä siellä vanhemman luona pystys auttamaan vielä sitä sinne menemistä. Mut että, tässä oli nyt, kirjoitin tähän toisen vanhemman ajatukseen et ei oo sitä tekemistä niin siitä... Ja sitten oli tästä et vois etukäteen puhua niistä mahdollisista tekemisistä. Ja...vois keskustella siitä, et se ajaminen on esimerkiks vaan valosalla. Et se olis (--)[0:31:53 pp]

Kaikessa *suunnitelmallisuudessaan ja tavoitteellisuudessaan* systeeminen työskentely näyttäytyi asiakasperheen aikuisten puheessa kuormittavana osana entuudestaan työn- ja palaverintäyteistä arkea. Lisäksi vanhemmat kokivat kertaavaansa perheensä elämäntarinaa yhä uudestaan eri ammattilaistahoille ja toimijoille. Palaverissa laaditut tavoitteet liittyivät lapsen ja vanhemman yhdessä olemisen, läheisyyden ja leikkisyyden tukemiseen, positiivisten ja iloisten kokemusten lisäämiseen arjessa, lapsi-vanhempi-suhteen syventämiseen sekä mahdollisten ongelmatilanteiden ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen. Systeemisen palaverin päätteeksi käytiin yhteisesti läpi työskentelylle asetetut tavoitteet ja tehtävät sekä sovittiin tavoitteiden seurannan ajankohta. Tavoitteiden saavuttamiseksi tehtiin suunnanmuutos työskentelyssä ja kokeiltiin vaihtoehtoisia, perheen arjessa toimivia ratkaisuja.

KT4: Hei sä tossa alussa sanoit, että näitä on hirveesti (--)[tapaamisia].

V1: On. Se tuntuu vähän raskaalta. Ja sitten, eri paikois jutellaan eri asioista ja, [oveen koputetaan] sit taas samoista asioista.

KT5: [tauco 11 s] Tässä tietysti... on tarkoitus että nähdään usein, että pystytään mieltiin yhdessä ja seuraamaan ja antaa positiivista palautetta teille.

KT4: Jos tuntuu et joku ei toimi niin sit voidaan sopia että, lopetetaan tai mietitään vähän eri suuntaan tai muuta et ollaan sillai asian päällä et pystytään reagoimaan, siihen mitä teillä siel kotona tapahtuu, niin myös sitten aina...

KT4: ...koska tavoitteenahan meillä on se, niin kun teilläkin että pystytään sitten vähentään näitä, ja asiat lähtee menee parempaan suuntaan, niin kun ne nyt on monessa kohtaa jo lähteny menee. Siihen pyritään. Mutta, luetko ne, meiän suunnitelman mitä sä nyt oot tästä poimi...(-) [0:57:35 pp]

KOLMAS SYSTEEMINEN PALAVERI (SP3)– LAPSEN OSALLISUUS

Hannele Forsbergin, Aino Ritala-Koskisen ja Maritta Törrösen toimittamassa teoksessa *Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia* (2006) Johanna Korpinen, Inkeri Eskonen ja Suvi Raitakari nostavat esiin institutionaalisiin kohtaamisiin kietoutuvan vallan liittyen lapsen ja asiantuntijan väliseen erityiseen epäsymmetriseen suhteeseen. Korpisen, Eskosen ja Raitakarin ajatuksia mukaillen lastensuojelun systeemisessä työskentelyssä voidaan ajatella sen osapuolen saavan enemmän valtaa, jolla on vahvimmat argumentit ja asiantuntijuutta käsiteltävään asiaan nähden. Valta ja vallankäyttö toiseen osapuoleen saattaa olla hienovaraista tai avointa, ja sillä voidaan edistää tai ehkäistä osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia. Paikalta poistuminen ja vaikeneminen voivat myös toimia vallankäytön muotoina, jolla ilmaistaan sanattomasti vastarintaa. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 21-44.) Lapsen ja asiantuntijan välinen suhde on erityinen ja arkaluonteinen lapsen ollessa aikuisen kasvatuksen, suojelun ja huolenpidon kohde. Lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutussuhteessa aikuisen valta ja kontrolli ovat osa lapsena olemisen arkea. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 152.) Havainnoimani kolmas systeeminen palaveri erosi muista systeemisistä palavereista, joihin osallistuin, sillä läsnä oli koulutoimen ja nuorisotoimen edustus ja lapsi itse. Tutkijana ajattelen, että yhteistyötahojen ja lapsen kutsuminen palaveriin mahdollisti uudenlaisen, syvällisemmän ja kaiken kattavan ymmärryksen muodostumisen lapsen ja perheen tilanteesta, eri tahojen välisen yhteistyön mahdollisuuksista sekä lastensuojelulle ja systeemiselle työskentelylle asetetuista tavoitteista. Lapsen mukana olo palaverissa tarjoaa lapselle osallistumisen, toimijuuden ja vallankäytön mahdollisuuksia oman asiansa käsittelyyn ja nostaa keskiöön lapsen kokemuksen ja näkökulman. Lapsen läsnäoloa palaverissa on kuitenkin syytä harkita tapauskohtaisesti, ikä- ja kehitystaso huomioiden, ottaen huomioon myös käsiteltävän asian arkaluonteisuuden. Kun lapsella on kyky ilmaista mielipiteensä selkeästi ja vaikuttaa asiassa, mikään ei estä kutsumasta häntä mukaan

asiansa käsittelyyn edes osaksi aikaa palaveria, kunhan ei käsitellä lasta vahingoittavia asioita tai asioita ikä- ja kehitystasoon sopimattomalla tavalla.

Systeemisessä palaverissa avattiin huolta aiheuttavaa tilannetta perhettä kunnioittavalla ja arvostavalla tavalla. Palaverin aluksi laadittiin verkostokartta, jonka avulla selvitettiin lapselle merkityksellisiä läheisiä, ystäviä ja luonnollisia tukiverkostoja. Palaveriin kutsutun lapsen haasteena oli kouluakymättömyys ja tavoitteita pohdittaessa pilkottiin pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvia tavoitteita helpommin hallittaviksi kokonaisuuksiksi päätyen lapsen koulunkäyntiä kannattelevaan lähitulevaisuuden tavoitteeseen, että lapsi pystyisi menemään kouluun (*lapsen kehitykselliset tarpeet*). Koulunkäyntiä mahdollistavia ja estäviä tekijöitä pohdittiin yhteisesti lapsen, vanhemman ja muiden palaveriin osallistujien kesken. Keskustelussa nousi esiin perheen sisäiseen dynamiikkaan ja toimintaan liittyviä *vahvuuksia ja voimavaroja*. Vahvuudet ja voimavarat muodostuivat asioista, joita perhe ei varsinaisesti ollut tiedostanut aiemmin. Esiin nousi myös vahvuuksia ja voimavaroja, jotka ikään kuin saivat vahvistusta niitä ääneen todennettaessa, kuten lapsen kyvykyys oppia uusia asioita nopeasti. Lapselta varmistettiin, että hänen mielipiteensä tuli kuulluksi kohdistamalla kysymyksiä suoraan hänelle, häntä puhutellen (*lapsikeskeinen näkökulma*). Lisäksi ennen kirjaamista perheeltä varmistettiin, että palaverin muistioon kirjattavat asiat oli kuultu ja ymmärretty oikein.

KT2: Mut se täytyy olla... sun tavote, semmonen mihin sä sitoudut. Se on ihan sama mitä me päätetään sun puolesta jos se ei oo se, mihin sä oot valmis sitoutumaan niin eihän se sit kannu. Äiti hymyilee, äidilläkin voi olla jotain tavoitteita tääl. Mieti vaan ihan rauhassa.

KT7: Te ootte tehny sitä nyt, (-) sen verran (--) et [lapsi] haluaa mut te ootte tehny sitä, Omin jaloin.

KT7: ...mietin et onks sen perusteella jotain sellasta tavotetta tai jotain mitä mä ajattelen että, jos mieltii että, siitä työskentelystä?

KT8: No siis se ehkä mikä siellä, mikä liittyy nyt hyvin kouluun, meidän viimesellä tapaamisella mitattiin kaikkien huolta... Mut se, että ainut, mikä kaikilla meillä pomppas isompaa huolee kohti oli koulu. Ja se oli jo sillon ennen, tai joulun aikaan (se oli.) [0:10:04]

KT2: ...Mutta sillon on ollu huolta ni mä mietin että, olisko se, jollain tavalla sellanen päätavotteeks mitä me nyt ajatellaan et mietittäis niin olis se, että sä pystyisit käymään koulussa?

V2: Niin...(lapsen vastaus)

KT2: ...Siis aikuisten kesken on kumminkin meillä hyvin vahva tämmönen et sä oot, pystyisit sen kyllä suorittaa ja tekeen, et se ei oo sun kyvyistä kiinni. Meil on vahva usko...mites tänne vahvuus, pystyy käymään koulussa ni mä mietin että tänne mä nyt voisin tosta vanhasta keskustelusta sen, että vahvuus on se et sä oot älykäs. Ollaanks me siitä samaa mieltä?

KT9: (--) [0:46:27] kaikki aikuiset täällä kyllä on.

V1: [tauko 7 s] Sä opit asian kuin asiat, kun sä (vähän aikaa) keskityt siihen.

V2: *Ei vaan jos mä haluun oppia sen. (lapsen vastaus)*

KT2: *Aivan.*

Kouluun menemistä edisti lapsen tilanteessa se, että lapsella oli koulussa hyviä kavereita, joita lapsi tapasi myös vapaa-ajallaan. Samanaikaisesti nousi esiin tarve rajata aikuisen toimesta kavereiden yöllisiä vierailuja lapsen kotiin, niiden vaikuttaessa hankaloittavasti lapsen vuorokausirytmiiin, aamuhäämisiin ja sängystä ylös nousemiseen. Palaveriin osallistuville tahoille syntyi kokonaisvaltainen näkemys lapsen ja perheen arjesta, mikä auttoi muun muassa ymmärtämään sitä, miksi lapsi oli koulussa väsynyt. Lapsen ja perheen arjessa olevien huoltien ja pulmien vaikutusten selkiintyessä, asetettiin yhteiseksi tehtäväksi pohtia *ratkaisuja* pulmaan, eli *"Miten päästään tilanteeseen, jossa lapsi menee kouluun?"*. Lasta motivoitiin osallistumaan ratkaisuehdotusten pohdintaan ja pulmien ratkaisemiseen omalla toiminnallaan (*ennalta ehkäisevä näkökulma*).

KT2: *Mä laitan tänne että koulussa on kavereita, on kuitenkin semmonen vahvistava asia. [tauko 5 s] Ja tosta mä ajattelin et ku tuli sitä että sä, ku sä sanoit et sä näät niitä kavereita joskus muulloinkin, ni sehän on tavallaan myös koulunkäynnin kannalta hyvä asia, et se koulu ei oo ainoa paikka missä sä ylläpidät kaverisuhteita...*

V2: *(--) ...parempi jos näkis vähän enemmän ees koulussa ettei ne tuu vittu kahelta yöllä kahville...(lapsen vastaus)*

KT7: *...jos teille tullaan kahelta yöllä kahville ni teillä saa kahvia vai?*

V2: *Joo. (lapsen vastaus)*

KT7: *...Niin elikkä sitte (-) tää tällanen, onks nää, elikä nää on mahdollisia sillon aina kun äiti on pois?*

V2: *Ei kyllä ne tulee muutenkin. (lapsen vastaus)*

V1: *Siis tässä on tämmönen ongelma sitten meillä. Meillä on saa oikeesti paukkaa ovesta sisään kuka vaan, niin mä en herää jos ei koira herätä, mua. Ja siis se on, mä en vaan herää. Sit ku mä pääsen nukkuu ni mä nukun.*

KT2: *Mä mietin että mä laitan nyt sitte tänne vähän haasteen puolelle on se että sä, nukut niin sikeesti niin sitten vähän mahdollistuu tämmönen..*

V1: *Joo yöllinen kukkuminen, koska emmä voi valvoo yötä päivää, (--) [0:25:09], mä en voi valvoo yötä päivää (--) [tauko 5 s] (--) [hp] alkanu huutaa mulle, kaikki myöhästyy koulusta (--) ja sitten mä (--)*

KT2: *...haluan vielä tarkentaa sen verran, et kun tässä tehdään näitä, että pystyn käymään koulussa, ja sä sanoit et ne tulee öisin ja teillä saa kahvia, niin nääks sä mahdolliseks että sä sanoisit kavereilles, et tiättekö jätkät että, (-) [0:25:58] mun täytyy nukkua? Et kahvitellaanko vaikka iltapäivisin?*

V2: *Niin mä sanonkin melkein aina. Mutta siis, välillä. (lapsen vastaus)*

KT2: *Elikä sulla on kyky rajata.*

V2: *Niin... (lapsen vastaus)*

KT2: *...Mä laitan sen plussapuolen et sä pystyt rajaamaan sun ystäviä koska se on, tosi kova-*

V2: *Tai sit mä näyttelen niille keskaria mun huoneen ikkunasta ja huudan et menee pois. (lapsen vastaus)*

KT2: *Se on ihan toimiva (--) [0:26:22 naurua]*

Keskustelun keskiössä oli *suhde- ja systeemiperustaisuus* eli se, kuinka ihmissuhteet linkittyivät lapsen tilanteeseen ja minkälainen merkitys niillä oli lapsen kouluikämyönteisyydelle. Koulunkäyntiä hankaloitti kavereiden yöllisten vierailujen lisäksi vanhemman voinnin vaihtelut. Vanhemman voinnin havaittiin vaikuttavan suoraan lapsen vointiin. Lapsi reagoi vanhemman heikentyneeseen vointiin joko heittäytymällä hankalaksi tai ottamalla lisää aikuisen vastuuta kannettavakseen silloin, kun vanhemmalla ei ollut voimavaroja kannatella perheen arkea. Tämä vaikutti lapsen mielialaan ja käyttäytymiseen negatiivisesti ja lapsi kantoi jatkuvaa huolta vanhemmastaan. Lapselta selvitettiin hänen toiveitaan vanhemman voinnin suhteen, ja lapsi kertoi toivovansa, että *"äiti saisi asioitaan kuntoon"*. Lapselle tarjottiin toiveikkuutta tilanteessa esittelemällä vaihtoehtoisia tulevaisuuden polkuja ja myönteisiä näköaloja perheen tilanteeseen. Lapselle luotiin luottamusta ja uskoa siihen, että vanhempi saa apua jaksamiseensa ja perhe tarvitsemaansa tukea (*lapsen kasvuympäristö, vanhemmuuden voimavarat*).

KT2: *Nyt mä mietin et tulisko tonne vielä jotain muita, mitkä on semmosia koulunkäyntiä tukevia asioita tai sitten ni semmosia mitkä, tavotaks sä [kysymys lapselle] että onks sillä miten sun äiti voi tai miten sun sisarukset voi tai, se niitten läheisten semmosella hyvinvoinnilla tai huo-, pahoinvoinnilla tai murheilla tai iloilla niin, nääks sä et niil on vaikutusta siihen, paljonko sä jaksat asioita tai, paljonko sulla on motivaatio?...*

V1: *...hän välillä ottaa siinä kohtaa kun, mä en meinaa jaksaa enää yhtään mitään ni itteensä tosi, hienosti niskasta kiinni, ja se hoitaa oikeesti justiin tän... Et on siis, sillä on, siis huomaan itsestäni et mitä paskemmin mulla menee ni kyllä sit se, joko toi heittäytyy tosi tosi hankalaksi, ainakin mulle, mä en tiä miten se koulussa näkyy, taikka sitten se ottaa just et se ottaa sen, vanhemman roolin...Mä puhun, mähän ryöpytän hänelle mun kaikki omat ongelmat, mitä mä en saisi tehdä, mutta niin mä teen, (-) [0:34:45] aina tehnyt.*

V2: *Mä en (-) ymmärrä että mikset sais. (lapsen vastaus)*

V1: *Sä oot mun lapsi, (--) [pp]*

KT9: *Mites sit ton koulun osalta siis sellanen ajatus...on myös se että mitä sit tässä kohtaa luvataan et me tehdään. Me tehdään työskennellään täällä sen eteen että teidän äiti saa asioitansa kuntoon, ja teidän perhe-elämä pysyis sillai tasasena...Ja sit se on vähän myös sellasta että mä ajattelen et sitä, teidän äiti sais sellasta tukea, et sä voisit, ehkä vähän, et se höllentyis se teidän, tuki, tavallaan se semmonen keskinäinen. Missään nimessä teidän väle ei katkota tai huononneta mutta että siis sitä semmosta että, sitä semmosta kuuntelevaa korvaa sitten muualtakin.*

KT9: *Ei sun tarvis niin paljon kantaa sitä vastuuta mitä sä nyt kannat ehkä, teidän arjesta.*

KT9: *Luotaks sä siihen että me voitais tota äitiä jelppiä?*

V2: *Joo-o. (lapsen vastaus)*

Palaverissa tuotetuista moninaisista hypoteeseista ja niiden ratkaisuehdotuksista laadittiin perheenjäsenten kanssa heidän arkeensa soveltuva toteuttamiskelpoinen suunnitelma sekä suunnitelman edistymisen seurannan aikataulu (*moninäkökulmainen, suunnitelmallinen ja vaikuttava työskentely*). Lopuksi vielä käytiin läpi osallistujien tunnelmat palaverista. Lapselta saatava suora palaute lastensuojelun systeemisestä työskentelystä on arvokasta tietoa lastensuojelun ja asiakastyön kehittämisen tueksi.

KT2: Hyvä. Kiitoksia. Nyt voit sanoa miltä tämmönen, tällänen nyt tuntuu että tehtiin tällai näitä asioita.

KT2: Ahdistiko?

KT2: Ahdisteliko ne sua enemmän ku yleensä?

V2: Ei sinänsä. (lapsen vastaus)

KT2: Mutta siis se että-

V1: Välimatkat on tarpeeks suuria (--)[naurua]..

KT7: (--)[pp] huudellaan täältä.

V1: ..(--)[pp] kuin minä, joka suojaan selustan todennäkösesti jos pakenee yrittää lähteä.

KT2: Mutta hienosti sä jaksoit.

KT2: Tää vois olla myös sillan kesäkuussa se tila, tämmönen. Tää on ehkä, tänne on teiän helpompi tulla ku tonne..

V2: Joo. (lapsen vastaus)

NELJÄS SYSTEEMINEN PALAVERI (SP1) – VOIMAVARAT VANHEMMUUDESSA

Haasteena lastensuojelun systeemissä työskentelyssä on vaikenevien tai vaiennettujen (lasten) näkemyksen ja kokemuksen tavoittaminen. Lapsen asema ja paikka lastensuojelussa rakentui pikemminkin interventioiden kohteena, kuin aktiivisena ja osallisena toimijana. Lapsen läsnäolo systeemissä palaverissa oli harvinaista, ellei peräti poikkeuksellista ja työskentely keskittyi vanhempien voimavaroihin. Lapsen toiveita ja mielipidettä selvitettiin ennen ja jälkeen systeemisen palaverin lasta tapaamalla ja huolta aiheuttavan tilanteen käsittely käynnistyi lapsen näkökulmasta keskustellen. Lapsikeskeinen näkökulma välittyi työskentelyyn koko systeemisen toimintamallin läpäisevänä ajatteluna ja keskiöön nostettiin lapsen kokemus. Eräs keino pitää fokusta lapsessa oli rajata ja palauttaa puhetta takaisin lapseen. Vaihtoehtoisesti olisi voinut toimia lapsesta kuvan tai nimen taululle näkyville asettamisen keskustelun fokusta palauttamaan. Neljäs systeeminen

palaveri, johon osallistuin havainnoijan roolissa, toteutui seurantapalaverina. Seurantapalaverin teemaksi muotoutui *lapsikeskeinen näkökulma* vanhemman jaksamiseen ja voimavaroihin, joilla oli suora vaikutus lapsen arkeen ja hyvinvointiin (*lapsen kehitykselliset tarpeet*). Vanhemmuuden *voimavarat ja vahvuudet* linkittyivät erilaisiin jaksamista tukeviin ja kuluttaviin tekijöihin, joita hahmoteltiin tussitaululle tavoitepyramidin avulla. Tarkoituksena oli tukea vanhemmuutta vahvistaen vanhemman voimavaroja ja jaksamista (*ennalta ehkäisevä näkökulma*). Vanhempien ja perheen voimavarana ja vahvuutena näyttäytyi aikuisten kunnioitava, arvostava ja läheinen suhde toisiinsa. Perheen aikuiset puhuivat toisistaan ja toisilleen luottamusta ilmentäen sekä toinen toistaan vanhempana huomioiden ja kunnioittaen.

KT2: ...mä ajattelin et nyt ois tarkoituksena pohtia niitä asioita... jotka auttaa sua jaksaan. Ja sitte taas pohtia niitä asioita jotka... sit taas on semmosia, kuluttavia tai jotka vie sitä jaksamista, jotka ei nyt ehkä tue sitä sun jaksamista. Ja mä aattelin et tää on nyt sellanen että vaikka tässä puhutaan nyt äidistä niin, tässä on isä on ihan keskeisessä asiassa myös, vierestä seuranneena ni varmasti näkee ja havainnoimaan niitä asioita mitä siinä on.

V1: [tauko 10 s] Jaksamista, päivittäistä jaksamista tukee ainakin tosi paljon hyvät yöunet. Just se että, sais sen lapsen siihen ettei tulisi niitä yöllisiä raivareita, niitä painajaisia tai mitä ikinä.

KT1: Miten sä ku sä sanoit että se paljon vaikuttaa se et sä saat hyvät yöunet ni millai sä sen huomaat siitä, päivästäsi sitte et sä oot nyt nukkunu hyvin? Minkälaisissa asioissa se näkyy?

V1: (-- [0:11:45] Siinä ettei tarvi kymmentä kertaa päivän aikana keittää kahvia, eikä tuu semmosta totaalista sohvalle lösähtämistä...

KT1: ...Mites sitten niinä päivänä kun on tullu nukuttua vähän huonosti ja tarvis sen ylimääräisen tauon ni onks sulla mahdollisuus siihen?

V1: Melko harvoin.

KT2: Mä laitan sitte, tähän, tän että kunnon yöunet (-- toiselle puolen että noi yölliset raivarit, niin (-- ne on sit tietysti niitä joka sitä jaksamista, (-)

Suhde- ja systeemiperustaisuus näyttäytyi läheis- ja tukiverkoston sekä parisuhdeajan vaikutusten kautta merkityksellisenä vanhempien voimavaroille ja jaksamiselle. Läheis- ja tukiverkoston merkitys nousi esiin keskusteltaessa lapsen tukiperhekäynneistä, isovanhempien avusta ja aikuisten ystävien tapaamisesta. Siitäkin huolimatta, että isovanhempien tavat, käytännöt ja säännöt erosivat perheen aikuisten tavasta toimia (jotka nekin erosivat vanhempien kesken), isovanhempien apu otettiin kiitollisena vastaan (*vanhemmuuden voimavarat*). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tiivistä vanhempien puheesta synteetisomaisesti asioita sanallistaen aiemmin sanotun hieman eri sanoin vanhemmille ja varmistaen edelleen, että kuultu oli ymmärretty oikein.

KT4: Minkä verran te pystytte puhumaan siitä tai pystyttekö, (--) yhteisistä säännöistä tai?

V1: Emmä oikein tiä. [tauco 5 s] Aika vähän.

KT4: ...on pienempiä ja isompia asioita ni olis sitte kuitenkin vähän se semmonen, erilaiset säännöt, mitä teillä on tässä kasvatustavassa. Koska mä ajattelin jotenkin et ei se varmaan sunkaan ni sitä sellasta jaksamista että teille tulee sitä, et se, varmaan kellekään, mä ajattelin semmost ehkä hyvää (-) [0:20:56] toisi.. mä mietin et monesti puhutaan omasta ajasta tai, harrastamisesta tai vertaistuesta tai.. Mites silloin ku lapsi on tukiperheessä niin ootteks te sen ajan aina kaksin? No ystävien kanssa ainakin osittain mutta, onko niissä sit mitään semmosta että sä voit tehdä jotain ihan omaa juttua sit mitä sä itte haluat?

V1: Ei oikein.

KT4: Te ootte porukalla sitte (-) [0:22:37], sekin tietysti on tärkeitä se. Ja olen ymmärtänyt et se semmonen perheen kanssa vietetty aika on teille molemmille kans tosi tärkeitä ja (yhdessä) vietetty aika myös.

V1: [tauco 6 s] Se on kyllä aina tosi kivaa kun se mummu ottaa sitä. Mutta ku sit taas toisaalta mul on alkanu tuntuu sekin, että onkohan se kumminkaan sit niin hyvä, kun (mä tiän) [0:35:37] et siel saa ainakin kans kaiken periks. Sieltä ei tulla koskaan..

V2: ...Mummu unohtaa ei-sanon silloin (--) hokee sitä viikolla ihan tarpeeks.

KT4: Niin, mutta mummu kato haluaa, kai hän haluaa hemmotella. Se on varmaan mummun vähän semmonen tehtävä.

Yhteinen linja lapsen kasvatuksessa auttaa vanhempia jaksamaan toisinaan kuormittavaa lapsiperhearkea. Neuvoteltaessa perheen säännöistä aikuisten kesken, voi syntyä ristiriitoja, jotka vievät energiaa ja huomiota pois lapsen huolenpidosta, perhe-eläältä ja parisuhteelta. Lapsen aikuisten erimielisyys vaikuttaa vähintäänkin välillisesti jännitteisen ilmapiirin ja epäjohdonmukaisen kasvatustyylin kautta. Keskusteltaessa lapsuuden perheestä ja isovanhempien kasvatustyyleistä havaittiin, että aikuiset toistivat tai yrittivät välttää toistamasta oman lapsen kasvatuksessa tiettyjä opittuja malleja. Kummallakin vanhemmalla oli halu ratkaista erimielisyydet ja säilyttää toiseen keskusteluyhteys. Juurisyihin paneuduttiin pohtimalla yhteisesti (*moninäkökulmaisesti*) ääneen aikuisten lapsuudessaan oppimiaan toimintamalleja ja selviytymiskeinoja sekä toiminnan taustalla olevia perusteita (*lapsen kasvuympäristö*). Syntyneet ratkaisuehdotukset toimintamalleista kirjattiin ylös palaverimuistioon ja sovittiin seurantalaveri tavoitteisiin pääsyn varmistamiseksi (*suunnitelmallinen, vaikuttava työskentely*).

KT1: ...Mitä sä ajattelet? Auttaaks sua jos joku vähän perustelee tai jotenkin, pohtii mikä siinä on hankalaa, mikä se on se tunne mikä siinä tulee ku joutus sanon ei? Ethän sä sitä, joku syy sinussa on miksi sun mielestä on oikein toimia niin ku sä toimit. Tai joku ajatus.

V2: (--) [0:48:31], kai se jotenkin johtuu siitä että, tottunu sen takia antaa periks kun mä oon kyseisen ikäsenä ja..

V1: Niin (--) [pp]

V2: ..nuorena saanu, omalta äitiltä ja isältä kaikki samaan tapaan periks mitä lapsi ny saa mummolassa ollessa niiltä. Joka kauppareissu tuli yleensä karkkipussia mukkaan taikka sitten pehmolelua tai millon mitäkin [naurua], kaupasta.

KT1: Sä oot jatkanu sitten vähän sitä samaa.

V1: Me ollaan siinä ihan eri maailmoista. Mä en oo saanu koskaan mitään periksi. Tai siis, no oon varmaan, joskus tietysti on semmosiikin hetkiä pakko ollu olla. Mutta..

KT1: ...Ootteks te miettiny sitä yhdessä että mitä niitä, no mä tiän että äiti on miettiny sitä että mitä asioita sieltä omasta lapsuudesta ehkä hyvä on siirtää omaan perheeseen ja mitä ei. Ootteks te porukalla sitä miettiny että, mitkä on semmosia asioita mitä ette ehkä haluaa toistaa sieltä lapsuudenperheestä tai mitä haluatte?

V1: [tauco 7 s] Mä en halua meiän, tai mun lapsuudesta just sitä jokapäivästä ryyppäämistä ja rälläämistä, ja just sitä että kotona saatto nähdä ku meni koulusta ni siel saatto olla ihan mitä vaan vastassa. Sitte ehkä lapsen isän kohdalla mä en haluaisi just sitä jokapäivästä periks antamista joka asiassa. Se tulee sieltä semmonen.

KT1: Mä (ajattelen) [0:50:36]...mä en tiä miten sä isänä suhtaudut siihen, mutta siinä on vähän läsnä myös se, et jotenkin mitenkä meiän vanhemmat on toiminu, jos me ruvetaan toimiin eri tavalla, että me joudutaan jotenkin käsittelee myös sekin asia että onks ne toiminu, onko omat vanhemmat välttämättä toiminu ihan järkevällä tavalla. Ja sekin voi olla monesti vähän hankala asia miettiä. Sit jos toimii toisin niin sitte sitä että miten, et mä toimin nyt eri tavalla ku mun vanhemmat toimi ja ajatuksena että mä yritän toimia paremmin tai, niin sit nääkin on.

5.4 Asiakasperheiden aikuisten kuvausta systeemisestä työskentelystä

Lähdin etsimään vastausta tutkimuskysymykseeni asiakasperheiden aikuisten haastatteluaineistoista merkityksellisiä havaintoja ja huomioita tehden. Perheiden aikuisten haastatteluissa systeeminen työskentely kuvautui ymmärretyksi, hyväksytyksi ja kuulluksi tulemisen mahdollisuutena sekä suunnitelmallisena, tavoitteellisena ja tiiviinä muutostyöskentelynä lastensuojelun kanssa. Palaverissa käytetty kieli koettiin vaikeasti ymmärrettäväksi ja tiivis työskentely perheen kanssa perheen arkeen kuormitusta lisääväksi tekijäksi. Lastensuojelussa tapahtuva työskentely sisältää sisäänkirjoitetun tarpeen omaksua asiakkaan ja työntekijän rooli, hyväksyä työskentelyyn liittyvä väistämätön epäsymmetrinen valta-asetelma sekä instituution käytännöt, menettelytavat, säännöt ja hierarkian. Lastensuojelun asiakkaaksi ei aina asetuta vapaaehtoisesti, vaan asiakkuus voi olla institutionaalisen tehtävän ja lainsäädännön määrittämää. Muun muassa lastensuojelulaki ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta ohjaavat työntekijöiden harkintavallan käyttöä muistuttaen viranomaistyöhön kytkeytyvästä vastuusta ja velvollisuuksista. Vallan ja vaikuttamisen mahdollisuudet jakautuvat usein epäsymmetrisesti asiakasperheen ja työntekijöiden kesken. Moniammatillisen tiimin työntekijöiden ja lastensuojelun

asiakkaana olevan perheen välinen vuorovaikutus oli organisaatioon ja institutionaalisiin käytäntöihin sidottua. Työntekijän positio oli moninainen, työntekijä saattoi toimia samanaikaisesti lapsen asioista vastaavana työntekijänä, lapsen suojelijana ja asianajajana, perheen aikuisten kasvatuskumppanina, tukijana ja ohjaajana, palveluiden järjestäjänä ja koordinoijana, päätöksentekijänä sekä muiden ammattilaisten kanssa vastuuta jakavana tahona ja yhteistyökumppanina. Asiakasperheen osana oli asettua oman elämänsä toimijaksi lastensuojelun kontekstissa.

Asiakasperheiden aikuisten haastatteluissa lastensuojelun systeminen työskentely kuvautui *suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi työskentelyksi* lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheensä kanssa. Työskentely sisälsi palaverien lisäksi sosiaalityöntekijän käyntejä perheen kotiin. Kotikäynneillä perheenjäseniin tutustuttiin sukupuoli-työskentelyn tai verkostokartan ja mahdollisen aikajanan laatimisen avustuksella. Perheenjäseniä valmisteltiin systemiseen palaveriin muun muassa pohtimalla etukäteen lapsen tilanteesta lähtevää kysymystä pulmien monimutkaistumista ennalta ehkäisten (*lapsikeskeinen ennalta ehkäisevä näkökulma*).

K: Mitä se on pitäny sisällään silloin?

AV1: No just sitä kaikkee, mistä ne lastensuojeluilmotukset ja kaikki on tullu ja just sitä keskustelua, jatkosta ja menneestä ja tulevasta ja näin.

K: Oliko teillä sitten ennen sitä palaveria joku sosiaalityöntekijän käynti?

AV1: Juu.

AV2: Juu oli.

K: Miten siin sit siihen palaveriin valmistauduttiin?

AV1: En mä oikein tiedä.

K: Teitteks te jotain sukupuuta tai verkosto-?

AV1: Juu ollaan tehty semmonenkin juuri.

K: Ja sit pohditteko te jotain kysymystä etukäteen vai?

AV1: No juu pikkusen mietittiin alustavasti.

K: Minkälainen kysymys teille muotoutu, muistatteko?

AV1: No eikös sitä ollu ainakin, että miten niitä lapsen raivokohtauksia saisi vähemmälle?

AV2: Niin, niistäkin on ollu puhetta ja sit just meidän alkoholin käytön vähentämisestä ja semmosista...

AV1: ...Mitäs siel viime palaverissa muuten, mitä ne oli? Niin siitä mun jaksamisesta ja niistä kaikista puhuttiin, ja asetettiin niit tavoitteita juuri...

K: ...miten sitä suunnitelmaa, mikä silloin laadittiin, niin miten te sitä arjessa ootte..? Ootteks te pääsyt sitä toteuttaa jotenkin?

AV1: No ollaan me sillain hiukan. Just pyritty siihen mun jaksamiseen ja siihen juttuihin nyt eniten takerruttu ja just siihen, että aina ku toinen vanhempi vaan tulee kotiin ja on semmonen mahdollisuus, niin lähtee sitten lapsen kans ulos, että mä saan sitte ihan vaan heittäytyä tonne sohvalle, ettei tarvi olla koko aikaa menossa johonkin.

Systeemisessä palaverissa käytettyjä termejä kuvattiin epäselviksi ja vaikeasti ymmärrettäviksi. Monimutkaista käsitteistöä ei perheelle sanallistettu palaveritilanteessa helpommin ymmärrettävään muotoon, eikä käsitteiden sisältöä ja merkitystä avattu. Lastensuojelussa ja sosiaalityössä ylipäätään olisi tärkeää tiedostaa erilaiset vallankäytön muodot ja mahdollisuudet vallan jakamiseen.

K: Onks se ku siinä puhutaan tämmösillä... sanoilla ku hypoteesit tai systeemi, ni onks ne teille semmosia selkeitä asioita, mitä niillä tarkotetaan...?

AV2: No ne nyt vähän on juu, et en mä kyllä ihan aina kaikista [nauraa] tiää mitä ne tarkoittaa.

Systeeminen palaveri kuvautui perheenjäsenten vuorovaikutusta kannattelevaksi, ymmärtäväksi ja perheen tilannetta myötäeläväksi tavaksi käsitellä lapsen ja perheen huolta aiheuttavaa tilannetta. Toimivaksi kuvautui *ratkaisuehdotusten* yhteinen pohtiminen ja keskittyminen käsittelemään yhtä huolenaihetta tai pulmaa kerrallaan *voimavaralähtöisesti pulmien vaikeutumista ennalta ehkäisten*. Erään palaverin ilmapiiri kuvautui ikään kuin terapiaistunnoksi tunnelman ollessa palaverin jälkeen avoin, iloinen ja rentoutunut. Palaverissa esitetyt näkökulmat avattiin perheelle kunnioittavalla, arvostavalla ja lupaa pyytävällä otteella. *Moninäkökulmaista* keskustelua asiakasperheen aikuiset kuvasivat rikkaaksi tavaksi ratkoa asioita, vaikka palaverin osallistujamäärä oli suuri. Asiakasperheen aikuiset kertoivat tullessa kohdatuiksi tasavertaisina asiantuntijoina ja käytännönläheisen työskentelytavan toimivan perheen arjessa.

K: Ootteks te kokenu et te ootte saanu... apua sitten, näistä?

AV3: Siis ollaanhan me ihan selkeesti saatu apua, ja siis semmosta, tavallaan mitä ei olisi itte sillai tajunnu ilman näitä palavereja. Kyllähän me ollaan saatu hyviä vinkkejä ja sitä, että miten jatketaan ja mitä sit vois tehdä lisää ja näin pois päin. Kyllä me ihan konkreettisesti ollaan hyödytty näistä...

AV4: ...Joo. Siis tää on tämmönen tosiaan ku tää ei oo mikään semmonen tiukkapipomeininki niin, tässä on semmonen vapaa tila puhua asioista miten haluaakin. Sitte tulee niitä uusia näkökulmia, mitkä herättää sitte taas keskustelua ja kysymyksiä tälleen. Mun mielest tää on hirveen rikas tyyli keskustella asioista.

AV3: Niin on varmasti, parhaita tapoja tähän mennessä, mitä meidän perheellä on ollu... miten mä ny sen selittäisin että ei oo tosiaan mitään semmosta virallista meininkiä että, ei oo mitään semmosta kokousfiilistä, että hyvin semmonen, pystyn oleen täs hyvin vapautunu kuitenkin. Ja sillai, että, ja tää siis tapa ratkoo ongelmia niin on mun mielestä hyvin semmonen maanläheinen ja semmonen, järkevä. Siihen tulee

ammattilaisten, monien eri ammattilaisten mielipiteitä ja, sit huomaa että eihän ne asiat tarvi olla tosiaan mitään valtaisan suuria, mitä pitää tehdä tai, et ne voi olla siis ihan tosi pieniä, tosiaan niitä ihan pieniä arkipäiväisiä juttuja...

AV4: ...Mun mielestä, sitä mun piti sanoa että siis tosi tärkeitä kun otetaan ihan ihmisinä vastaan. Ja se et tulee ihmisenä kuulluks ja tälläi ja, perheenjäsenenä ja näin pois päin. Se on mun mielest tosi kiva tässä, näissä on ollu se inhimillisyyys.

Perheen aikuisten kokemus palaverityöskentelystä näyttäytyi mahdollisuutena tulla kuulluksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi. Vuorovaikutukseen *osalliseksi tulemisen tilan* mahdollisti keskustelu, jossa läsnäolijat kunnioittivat puhujaa tarjoamalla läsnäololle riittävästi aikaa ja rauhallisen ympäristön. Perheenjäsenten kokemus kuvautui *systemisenä muutostyöskentelynä ihmissuhteissa ja ihmissuhteiden kanssa*, joka käynnistyi lapsen ja perheen omasta tarpeesta ja toiveesta. Puheesta välittyi kuitenkin myös huoli systemisen työskentelyn kuormittavuudesta sen yhdistyessä muuhun työskentelyyn ja tapaamisiin eri tahojen kanssa. Hyödyllisenä näyttäytyi kuitenkin se, että sosiaalityöntekijät työskentelivät joustavasti lapsen ja perheen kanssa heidän arkensa ja tilanteensa huomioiden.

AV3: Ja se on tosi tärkeitä että, kuunnellaan ja on se tila sille omalle asialle.

K: Niin justiin, läsnäolo ja semmonen aika, ylipäätään, mä uskoisin et se olis tosi tärkeitä ihan ylipäätään sosiaalityössäkin että, aina tulis (-) [0:14:40] (näkemys kuulluks.)

AV3: Juu.

K: Se on niin helppo jotenkin lähtee, tarjoon palveluja miettimättä sitä että, toimiiko ne siellä arjessa ja onko perhe ees halukas, että tämmösiä palveluja sitten tarjotaan.

AV3: Ihan totta.

K: Eikä se, siis muutos varmaan koskaan lähde siitä että, ei, et jotenkin et joku ulkopuolinen tulee ja sanoo että tehkääs nyt näin.

AV3: Joo ei se kyllä lähde, se on ihan totta. Kyllähän se täytyy kuitenkin siitä omasta tahdosta lähtee.

K: Onks teillä jotain toiveita, että kuinka usein niitä [palavereita] sitten vois olla?

AV1: En mä tiiä. Kerran vuodessa [naurahtaa].

K: ...Onks tää teidän mielestä semmonen, et se työllistää nyt jotenkin teitä sitten liikaa tulla tonne sosiaalikeskukselle, vai pitäiskö siin olla joku toinen ympäristö? Auttasko se tai jos vaikka kotiin tämmönen palaveri järjestettäis?

AV1: Niin, en mä tiiä.

K: Tai tuntuuk se jotenkin raskaalta?

AV1: Ei, sillain.

5.5 Työntekijöiden kuvausta systeemisestä työskentelystä

Työntekijöiden haastatteluaineistoista merkityksellisiä havaintoja ja huomioita tehden esittelen systeemistä työskentelyä samalla tutkimuskysymykseeni vastauksia pohtien. Työntekijöiden haastatteluissa systeeminen työskentely kuvautui lapsikeskeiseksi tavaksi käsitellä lapsen ja perheen huolta aiheuttavaa tilannetta. Työskentelyssä korostui systeemisyys, dialogisuus, suhdeperustaisuus, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys, luottamuksellisuus ja läpinäkyvyys. Työskentelyssä käytettävät käsitteet koettiin hankalina ja asiakasperheille vaikeasti selitettävinä. Vuoropuhelunomaisessa keskustelussa ei myöskään läheskään aina tavoitettu dialogisuuden tilaa.

Lasta tavattiin työntekijöiden toimesta luonnollisissa ympäristöissä, kuten kodissa ja koulussa. Lapsi itse loisti silti useimmiten poissaolollaan systeemisissä palavereissa, vaikka keskustelua suunnattiinkin kohti lapsen kokemusta. Lapsen osallistaminen mukaan systeemiseen työskentelyyn koettiin työntekijöiden keskuudessa mahdolliseksi, kunhan se perustui lapsen vapaaehtoisuuteen ja tapahtui lapsen ehdoilla ikä- ja kehitystaso sekä aiheen arkaluonteisuus tai lapsen erityisyys huomioiden. Tämä toteutui esimerkiksi kutsumalla lapsi mukaan osaksi aikaa palaveria tai selvittämällä lapsen näkemystä etukäteisesti. Silloinkin kun lapsi itse ei ollut läsnä palaverissa, työntekijät nostivat lapsen näkemystä ja kokemusta työskentelyn keskiöön (*lapsikeskeisyys*).

V2: ...jos on sen ikäisiä lapsia niin niitä pitäis pystyä näkee ja sen lapsen kokemuksen kautta saada sitä vahvuutta. Mä ajattelen et meillä vähän herkästi ollaan aikuislähtöisiä ja se lapsen kokemus tai pahimmillansa me oletetaan että jostain aikuistoiminnasta tulee tietynlaisia ongelmia eikä muisteta kysyä siltä lapselta millaisia ongelmia se siitä asiasta kokee. Tai onko se edes lapsen mielestä pahin ongelma...Ja sit toisaalta jos ajatellaan et vähän isommista lapsista, niin se että me et miks me ajatellaan että se että ne elää jossain tilanteessa olis tai siis minkä takia se on muka pahempi että me, et ne kuulee että me puhutaan siitä tilanteesta missä ne elää?

V3: Mun mielestä tilanteesta riippuen. Kylhän meillä on velvete mieltä kaikissa asioissa et onko se lapsen edun mukaista. Ja aika usein me pystytään arvioimaan etukäteen se et mimmonen se lapsi on. Jos hän on tosi, et hänellä on tunne-elämän kehityksessä vaikeuksia tai autismin kirjon häiriöä, niin sitten saattaa olla että hän ei joko pysty käsittelee niitä asioita mitä siellä tulee esiin tai sitten se vaan on niin epämiellyttävä tilanne hänelle, et mun mielestä ensisijaisesti täytyy ajatella et lapsi ensin. Ei me voida päättää että jokaisessa palaverissa täytyy lapsen olla paikalla. Se mun mielest se tärkeempi on sitten se työskentely et se sosiaalityöntekijä on tavannu sen lapsen etukäteen ja hän on sen lapsen tasolla puhunu niistä asioista mistä me halutaan hänen kans puhua tai mitä hän haluaa tuottaa sitten.

Palaverin teema muotoutui kysymyksenasettelun kautta, jossa työskentelyn kohteeksi valittiin yksi konkreettinen ja ratkaistavissa oleva kysymys, jota tarkasteltiin monipuolisesti lapsen ja perheen arjesta ja suhdeverkostosta. Sukupuu-työskentelyn myötä mahdollistui ymmärryksen lisääntyminen

lapsen ja perheen elämästä ja ylisukupolvisista suhteista pohdittaessa perheen historian vaikutuksia nykyhetkeen. Ymmärryksen lisääntyessä tarjoutui mahdollisuus tavoittaa tietoa ja tietämisen paikkoja *voimavaroista* sekä siitä, mitkä haasteista olivat yksilön itsensä ratkaistavissa ja mitkä kytkeytyvät laajemmin suhteisiin. Lisäksi syntyi mahdollisuus *ratkaista* olemassa olevia pulmakohtia tai palauttaa lapselle luonnollisen verkoston tukea muun muassa läheissuhteiden katkoksia paikantamalla ja korjaamalla (*suhdeperustaisuus*).

V2: ...ketä on sulla ne ihmiset kenen kans sä siitä puhut, ketä on ne ihmiset ketä sua siinä tukee, ketä on se ihminen jos tää verkosto ja tää asia menee ihan päin [naurahtaa] niin kelle sä soitat. Ja sit mä ajattelen et siis jotenkin sieltä ehkä löytyy ne ihmiset, kun mä ajattelen että mitkä olis semmosia luontaisesti asiaa tukevia...No mä ajattelen et se [suhdeperustaisuus] näkyy siis ihan työntekijän ja asiakkaan välisenä suhteena. Mutta se pitää näkyä myös sillai että niitä perheen välisiä suhteita tarkastellaan...koska kuitenkin tää ymmärrys siitä et mitkä ongelmat johtuu suhteista ja mitkä ongelmat johtuu yksilön omasta jostain tilanteesta...mut et siis mä ajattelen et siinä on monenlaisii me ollaan monenlaisten suhteiden äärellä joka tapauksessa.

Työntekijöiden kuvauksissa systeemisyyteen ("*kaikki vaikuttaa kaikkeen*"), dialogisuuteen, suhdeperustaisuuteen, voimavara- ja ratkaisukeskeisyyteen kiinnitettiin huomiota tehden työntekijöiden ajattelu- ja päättelyketjuja asiakasperheille näkyväksi. Nostamalla esiin lastensuojelussa esiintyvän tyyppillisen huoli- ja ongelmapuheen sijaan perheen ulottuvilla olevia voimavaroja, vahvuuksia ja verkostoa, lapsen ja perheen tilannetta tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti ja laaja-alaisesti. Ratkottaessa huolestuttavaa tilannetta pulma kerrallaan vaikutettiin perhesysteemiin, joka saadessaan palautetta toiminnastaan suuntautui kohti toivottua visiota ja tarvittavaa toimintaa. Erilaisten hypoteesien esittämisen avulla tavoitettiin huolta aiheuttavan tilanteen juurisyytä. Systeemisyydellä oli eräänlainen kehämäinen vaikutus perheen arkeen, toimintakykyyn ja toimijuuteen (*systeemiperustaisuus*).

V4: ...Systeemisyyden millä mä tavalla mä sen ymmärrän... se huomio, täytyy, kiinnittää siellä perheessä, ei niinkään niihin ongelmiin mihin helposti me täällä, kiinnitetään huomiota ja palaverissa niitä paljon käsitellään. Vaan sinne, niitten ihmisten, välisiin suhteisiin ja siihen mitä siellä tapahtuu niissä perhekuvioissa. Ja miten, sit sieltä kautta vois lähtee jotakin muutoksia, aikaseks et mitä niitten ihmisten välillä, tapahtuu...Mä ehkä miellän, sitä.. just sillai että ehkä enemmän just sieltä ongelmista pois niihin voimavarohin ja vahvuuksiin mitä siellä perheessä on...Mut että se lähtis perheitten, jotenki rakenteista ja niistä vuorovaikutussuhteista ja. Semmosista sit enemmän se, muutos. Pienet muutokset liikkeelle pikkuhiljaa.

Haastateltujen asiakasperheen aikuisten lisäksi myös työntekijät kokivat *hypoteesi*-käsitteen soveltuvan huonosti työskentelyyn. Hypoteesi käsitteenä oli vaikeaselkoinen ja vaikeasti selitettävä. Termi korvattiin keskustelussa usein puhumalla erilaisista olettamuksista, näkökulmista ja siitä mikä

toimii kyseisen perheen tilanteessa: *"Mistä tässä on kyse? Mikä on tavoite? Mikä mahdollistaa ja mikä estää tavoitteeseen pääsyä?"*. Eräs työntekijä koki termin kasvattavan etäisyyttä asiakkaiden ja työntekijöiden välillä ja korostavan ammattiin liittyvää asiantuntija-asemaan kytkeytyvää valtaa sekä vallankäytön mahdollisuuksia. Toinen työntekijä pohti, voiko etäännyttävä vaikutus olla myös toisinaan asiakasperheen etu. Puhuttaessa yleisemmällä tasolla perheen tilanteeseen liitetystä huolesta, poistuva häpeän tunne saattaa antaa sijaa toivolle, mikä puolestaan hälventää näköalattomuutta avatessaan vaihtoehtoisia ja toivoa synnyttäviä polkuja tulevaisuuteen.

V2: Se hypoteesi-sana on ihan kauhee koska... niin tää antaa kyllä sellaisen etäännyttävän tai aika juhlanan vaikutelman ihmisistä...jos käyttää sanaa hypoteesi ja sinne tulee vaikeita asioita tai jotenkin hankalia asioita, niin onks sillä sitten et, nyt tuli siis mieleen että voiks sillä myös olla vähän semmonen sopivasti etäännyttäväkin sille perheelle, että onks se joskus helpompi kuulla joku asia ku se on hypoteesi kun että sille olis joku selkee vastine? ...Kun mä jotenkin ajattelen että hypoteesi on semmoinen oletus tai olettamus ...se pitää muistaa että meillä harvoin on totuutta toisen ihmisen elämässä, vaan ne on erilaisia hypoteeseja. Ja silloin mun mielestä se pitää siinä myös tai siis jotenkin siinä tiimissäkin olla elävänä se asia, että me emme täällä kerro totuuksia vaan meillä on tällaisia ajatuksia.

Systemisissä palavereissa tavoiteltiin vuoropuhelunomaista *moniäänistä ja monitoimijaista* keskustelua, jossa jokaisella osallistujalla oli oma tehtävänsä tasavertaisena asiantuntijana. Tavoitteena oli, että läsnäolijat tulisivat kuulluiksi, heidät kohdattaisiin arvostetulla ja kunnioittavalla tavalla ja työskentely olisi läpinäkyvää ja avointa. Työntekijöiden kokemuksissa epäsymmetrinen valta-asetelma työntekijöiden ja asiakasperheen kesken kapeni perheenjäsenten asettuessa oman elämänsä asiantuntijoiksi ja tasavertaisina toimijoina tilannetta ratkomaan. Toimintamallin käyttöönottovaiheessa ja harjoittelussa ilmeni kuitenkin monenlaisia haasteita ja epäkohtia, eikä aina systeemistä näkökulmaa tavoitettu palavereissa. Perheiltä saatu palaute koettiin arvokkaana ja vaikuttavana lastensuojelun työskentelyn kehittämisen kannalta, vaikkei se läheskään aina ollut positiivista puhetta lastensuojelusta.

V2: ...mä kyllä jotenkin ajattelen että varmaan kaikki on saanut äänensä. Hyvä palaveri on sellainen että ei ole tarvetta jälkipuinnille, vaan ne kaikki asiat on sanottu ja ollaan sillai avoimia niitten omienkin koska me tehdään aina jotain hypoteeseja asioista tai muista. Niin sitten se et jos sul on sellainen hypoteesi, et sä et voi sanoo sitä asiakkaan aikana tai kysyä niin...ne kuitenkin vaikuttaa ne sanomattomat käsitykset siitä perheestä.

V4: Pääsääntöisesti mun mielestä se on ollu.. ihan ok se palaute. Et on tulleet kuulluksi. Mutta, ei hekään sitä, ehkä sillai, he on niin monissa palavereissa istunu jo aikasemminki et se on tietysti heille tuttua ja semmosta peruskauraa. Et en mä tiiä onko he, varsinaisesti mitään semmosta eroa siinä.. sit huomanneet. Ehkä, toisilta perheiltä saattaa tulla sitä et, vaikka mehän ei oo hirveen tiivisti ees pystytty näitä palavereita pitämään et ei ollenkaan semmosella, mitä alun perin ajatettiin niin tiheydellä oo pystytty mutta on silti saattanu tulla kommentteja ettei ihan kauheen usein haluais missään palaverissa, istua.

Moninäkökulmainen tilanteen selvittely valjasti eri tahojen asiantuntemuksen yhteen ja saattoi ehkäistä lapsen ja perheen tilanteen monimutkaistumista. Työntekijöiden puheessa nousi esiin toimintamallin merkitys kompleksisten tai jumiutumassa olevien tilanteiden *ennaltaehkäisyinä*. Tiedon, asiantuntijuuden ja vallan jakaantuminen tasaisemmin nosti näköalattoman puheen sijaan esiin uusia suuntia, toiveikkuutta ja uskoa muutoksen mahdollisuuksiin. Toimijoiden ajatellessa samansuuntaisesti, heidän kokemuksensa tietyllä tapaa yhdenmukaistui, mutta myös kannusti työskentelemään yhdessä asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. Työntekijät pitivät tärkeänä myös sitä, ettei toimintamallin hyödyntäminen poissulkenut välitöntä puuttumista tilanteissa, joissa on välttämätöntä suojella lasta kiireellisesti.

V1: Mä en tiedä, onko tää paras... jos tilanne on kovin jumissa, koska silloin ne asiakkaat on valmiiks niin poteroissaan että, semmosessa verkostopalaverityyppisessä työskentelyssä sen asian vieminen voi olla haastavaa. Mutta mä aattelen että olis hyödyllisempää siinä että yritetään ennaltaehkäistä niitä, niitä, että jos epäillään tai nähdään että asiat on menossa huonompaan suuntaan. Jos siinä kohtaa pystyy tiivistään työskentelyä ja antaa näil asiakkaille aikaa, jos niitä pystyy siinä kohtaa kuunteleen ja antaa palveluita niin, mä aattelen et sillä pystytään ennaltaehkäsemään sitä, niitä pahoja jumitilanteita. Ei kaikkia mutta, jotain.

V2: ...mä ajattelen että se ei saa olla häpeä vaikka tehtäis viis väärää aloitusta. Että sitten täytyy vaan oikeesti jotenkin, ellei sit se lapsi oo niin uhassa että täytyy ottaa huostaan. Mutta must se on jotenkin väärin ihmisiä kohtaan että me oltais sillai että no meillä on nää seittemän kertaa ja me ei olla kuudella osuttu niin nyt ei kannata enää. Vaan niin kun tiäksä että se että mä ajattelen et nää on inhimillistä hätää ja siis oikeesti tuottavia asioita, niin silloin rakenteet ei voi olla este sille etteikö yritetä...jos on oikeesti niin kiireellinen ja akuutti tilanne, että se ei saa olla...nopeen toiminnan este tai semmosen välittömän puuttumisen este.

Systemisissä palavereissa työntekijä- ja toimenpidekeskeisen puheen sijaan orientoiduttiin kohti perheen tuottamaa näkemystä todellisuudesta antamalla tilaa perheenjäsenten omalle tulkinnalle ja kokemukselle. Tämä avasi väylää moninäkökulmaiseen keskusteluun, esitettäessä vaihtoehtoisia hypoteeseja todellisuudesta. Perheenjäsenten näkemyksen tultua aidosti kuulluksi, perhe lähti työstämään pulmallista tilannetta orientoituen muutostyöhön, joka parhaassa tapauksessa voi johtaa vaihtoehtoiseen tulevaisuuteen, jossa huolestuttava tai pulmallinen tilanne on ratkennut. Asiakasperheen tasavertaisen kohtaamisen ja erilaisten näkemysten kuulluksi tulemisen voidaan ajatella synnyttävän perheenjäsenissä motivaatiota työskennellä kohti muutosta ja toivottua/tavoiteltavaa tulevaisuutta. Motivaatiolla saattaa olla myös yhteistyön jatkon kannalta työskentelyyn sitouttava vaikutus. Lastensuojelun *suunnitelmallisen työskentelyn, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden* näkökulmasta asiakasperheen omalla motivaatiolla on suurin merkitys toivotun ja pitkäkestoisen vaikutuksen juurruttamisessa lapsen ja perheen tilanteeseen. Perheenjäsenten motivointi, kuten myös huolten purkaminen, tapahtui vähitellen edeten pienin askelin.

V2: ...mä koen että useinkaan ja varsinkaan missään tiimeissä tai semmoisisa verkostopalavereissa asiakkaan ääni ei tuu kuulluksi ja asiakkaan ääni ei oo ees kauheen kiinnostava. Paitsi sitten ku se antaa selityksiä siitä miks asiat on niin huonosti...jotenkin se lähtee herkästi siihen että se perheen aikuinen asettuu yhdeksi voivottelemaan lapsensa tilannetta...siinä ei oo välttämättä sellasta et miten siitä mennään aidosti eteenpäin... vaan että luetellaan mitä on jo tehty... ja sit välillä ne on tosi kurjia niille vanhemmille...että sillä vanhemman ololla on ihan tosi iso merkitys...kun ajattelee et me ollaan tosi isoissa verkostoissa niin kuka välittää siis oikeesti, mä tiedän et esimerkiks täällä toimistossa välitetään.

V2: Mä ajattelen et sen perheen elämä on monesti siis niin yhteen solmuun menneitä asioita. Ja mä jotenkin mä oon aina halunnut ajatella sen niin, mikä ei siis välttämättä [naurahtaa] oo totta, mut se on vähän se että me mietitään kun niitä lankoja ja tiiäksä solmuja on niin paljon että mistä kannattaa ruveta tiiäksä sitä tilannetta purkaa. Ja se et jotenkin myös semmosesta tavallansa kun monesti ne ongelmat on niin kasaantuneita, niin tehdään sitä sellanen asia kerrallansa, aidosti asia kerrallansa. Ja sit se että pystytään niitä asioita käsittelee osittain myös asiana...

Yhtenä työskentelyn tavoitteena nähtiin lastensuojelun asiakkuuden syiden avaaminen ja sanoittaminen asiakasperheelle yhteistyön, ymmärryksen ja luottamuksen luomiseksi: ”Miksi lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaana ja mitkä ovat ne asiat, joita esimerkiksi vanhemmilta odotetaan tai joiden täytyy arjessa muuttua, jotta lastensuojelullinen huoli poistuu?”. Läpinäkyvyys ja avoimuus työskentelyssä mahdollistaa luottamuksellisen yhteistyösuhteen muodostumisen asiakkaan ja työntekijän välille.

V2:...Ensinnäkin just se että se, mä nään sen että se vaatii sitä et sitä perhettä on tavattu. Se vaatii sen et se minkä takia he on lastensuojelun asiakkaana, mitä nähdään siel ongelmana, niin se on et se on avattu. Ja jossain kohtaa se on myös ehkä konkretisoitu, et esimerkiks se vanhemmuuden haasteet vanhemmuudessa tai semmoset yläkäsitteelliset on sellasia mitkä ei välttämättä mejän asiakkaille aukene. Ja ne voi olla siis määrittelyinä myös ajatellen vähän julmia jos et sä ymmärrä mikä se on ja miten sä et tavallaan miten sitten siitä pystyy pääsee pois, jos et sä oikeesti tiiä missä kohtaa se ongelma on. Ja sit se vaatii sitä tietynlaista, siis semmosta et täytyy olla sit suhdetta luotu siihen asiakkaaseen. Toisaalta mietin sitä et vaikka se ois vähän heikompi se suhde, niin mä ajattelen et systeeminen työskentely voi myös parantaa sitä.

Muutostyöskentely kohti tilanteen ratkaisemista kuvautui perheen ympärille intensiivisen ja riittävän tuen valjastamiseksi ja vastuun jakamiseksi tilanteen ratkaisemisesta perheenjäsenten, läheisten ja muiden toimijoiden kesken. Systeemisen työskentelyn vaikutukset ulottuivat yli perhesysteemin läheis- ja tukiverkostoihin.

V2: Se ei auta että tiedetään mitä pitäisi tehdä, kun on aina kysymys siitä että kuinka paljon se ihminen tarvii siihen tukea jotta se pystyy sen tekeen... Ja silloin mä ajattelen että siitä tulee siitä moniäänisyydestä ja siitä et mitkä niin kun, koska mä jotenkin ajattelen että monesti se muutos ei lähde siitäkään että mietitään mikä on ensin, vaan mitkä jutut yhdessä esimerkiks voi olla riittäviä.

Ratkaisuehdotuksista valikoituivat suunnitelmaan mukaan ne, jotka soveltuivat perheen arkeen ja perhe koki toimiviksi. Tavoitteiden toteutumista seurattiin ja arvioitiin suunnitelmallisesti.

Tavoitteita ja suuntaa muutettiin tarvittaessa, mikäli valitut toimet todettiin perheen arjessa toimimattomiksi. Palaverissa tehtiin näkyväksi osallistujien ajattelu- ja päättelyprosesseja refleктоitaessa tavoiteltujen tai haluttujen vaikutusten toteutumista. Eräs työntekijä kertoi tekemästään huomiosta, ettei lastensuojelussa keskustella riittävästi siitä, mikä on riittävä muutos lapsen ja perheen tilanteessa: ”*Milloin lapsi ei enää tarvitse suojelua perhesysteemin ulkopuolelta?*”.

V2: Mutta se että mä jotenkin ajattelen että siinä on se ajatus että enää kun ei tuu kysymyksiä, niin joskus se on myös se että mihin se laitetaan se rima missä kohtaa ajatellaan et on riittävän hyvin, mikä on mun mielestä taas jossain kohtaa aika semmonen mielenkiintoinen eettinen keskustelu, mikä taso riittää meille. Onks se sitten se että kun se lastensuojelullinen joku rima on ylitetty, niin sitten me annetaan olla vai onks sitten myös että autetaan perhettä hiukan enemmän. Sitä ei oo mun mielestä kauheesti pohdittu missään.

Lastensuojelun systeemissä työskentelyssä painottui perheiden vapaaehtoisuus ja lupaa kysyvä työote. Asiakasperheillä oli mahdollisuus kieltäytyä työskentelystä, vaikkakin organisaation ajatuksena oli, että toimintamallista saatava hyöty välittyisi vähintäänkin työotteen kautta osaksi kaikkea lastensuojelun työskentelyä. Työntekijöiden näkemyksissä systeemisen työskentelyn ajateltiin hyödyttävän enemmän muutostyöhön motivoituneita asiakasperheitä. Työntekijät pohtivat kuitenkin myös sitä, miten työotetta voisi hyödyntää perheiden motivoimiseen.

V4: ...Mutta ei se, et vaikka sitte niillä hyvin pienillä asiakasmäärillä on yritetty ni, ei se siltikään.. oo mun mielestä kyllä oikein, ehkä ollu semmosta ku mitä alun perin ajatteli että, olis se työskentely...ja nyt ainaki tässä viimisisimmässä mulla oli alun perin ajatuksena toinen perhe mut he ei suostuneet tähän. Tai ei olleet (milläkään) [0:03:23] periaatteessa kai sit tietysti, me kai sitten päätetään, siitä työskentelystä mutta. He oli niin vastahakosia että sitte todettiin että ei. Sit se vaihtu.

Systeemistä työskentelyä työotteena ei koettu merkittävällä tavalla erilaiseksi tavaksi työskennellä lasten, perheiden ja verkostojen kanssa aiempaan suhteutettuna. Työntekijöiden näkemyksissä systeeminen työote erottui aiemmasta työskentelytavasta tiimikokoonpanon, palaverirakenteen ja tavoitteiden seurannan systemaattisen noudattamisen kautta. Osa työntekijöistä ilmaisi pettymystä toimintamallia kohtaan. Systeeminen työskentely vaati runsaasti etukäteisvalmistelua ja valmisteluun käytetty ajallinen resurssi vähensi suoraa asiakastyötä.

V1: ...semmonen negatiivinen yllätys on se kuinka paljon tähän on menny semmosta aikaa mikä ei suoraan hyödytä mun asiakkaita. Esimerkiks noi tiimien, tiimien määrät, lukumäärä. Paljohan tässä on menny sillä lailla että on, on tehty yhdessä kaikki sosiaalityöntekijät, ja yritetty saada tätä toimimaan. Ja kun tää on vähän semmonen, vaikee saada toimimaan näillä asiakasmäärillä niin, se ei oo ollu mitenkään kitkatonta tämän käynnistäminen.

V3: No kyllä ainakin mitä mä tavallaan kirjallisuudesta ja myös työntekijöiden kanssa keskustelujen perusteella oon ymmärtänyt, itse en ole toki sitä aikaa elänyt, niin joskus ennen vanhaan tavallansa se työskentely on ollut tämän tyyppistä. Ja sen jälkeen on tullut näitä lakimuutoksia ja monenlaista tiukennusta tavallaan siihen, et miten eri asioissa pitää edetä ja mitä vaaditaan tiettyjä asioita siltä työskentelyltä, jolloin

sit ehkä se sosiaalityö on muuttunut enemmän tällaiseks palveluohjaukseks ja palveluautomaatiksi. Tavallaan siinä kiireessä ja niissä velotteiden määrässä on päädytty siihen että kun nyt vaan syydetään jotain palvelua äkkiä mahdollisimman paljon niin sitten kukaan ei ainakaan voi valittaa [naurahtaa] tyyppisesti. Niin ehkä tietyssä mielessä tää on nyt paluuta siihen juurille, mutta sitten kuitenkin tähän nyky maailman vaatimukseen yhdistettynä.

Työntekijöiden haastatteluista kuvautui pettymys toimintamallin käyttöönoton vaiheeseen. Eräät työntekijöistä kokivat, ettei toimintamallia ollut mahdollista hyödyntää työssä systemaattisesti ja suunnitelmallisesti. Osa taas ajatteli, että toimintamallin käyttöönotto itsessään lisäsi suunnitelmallisuutta, tavoitteellisuutta ja johdonmukaisuutta työn tekemiseen. Uuden toimintamallin implementoinnin ja perustehtävään integroimisen tueksi kaivattiin muutoksessa johtamista ja organisaation tukea. Toimintamalli otettiin käyttöön lisäämättä henkilöresurssia tai ajankäyttöä resurssia ja tiimiin osallistuvien työtehtäviä vähentämättä tai uudelleen järjestelemättä. Toimintamallia alettiin harjoitella ikään kuin oman perustehtävän päälle, mikä kuormitti entisestään kuormittuneita työntekijöitä. Toimintamallin käyttöönotto ja harjoittelu synnyttikin aluksi vastustusta ja muutosvastarintaa työntekijöiden keskuudessa.

V4: No tietysti se olis aina kiva että ku tämmöstä kehittämistä mietitään, ja uusia työskentelytapoja että sitten se resurssointi ois myös sen mukasta et se on oikeesti mahollista. Et kyllähän siitä helposti tulee vaan semmonen lisäkuormitustekijä. Kyl mä aattelen et siinä viime vuoden kaoottisuudessa yks osa oli sitä että, työntekijänä ehkä koki että tulee vaan lisää vaatimuksia mutta, että pitää, selvitä. Entistä enemmästä työmäärästä sillä samalla resurssilla. [huokaa]...Varmaan menty aikalailla perse edellä puuhun, tässä, koko aika, musta jotenki sille tuntuu.

Ajallisten resurssien ja henkilöresurssien vähyydestä johtuen systeemiseen työskentelyyn valikoituivat asiakasperheet, jotka tarvitsivat intensiivistä tukea huolestuttavaan ja monimutkaiseen tilanteeseen. Työntekijöiden kokemuksissa työskentely lasten ja perheiden kanssa ei kuitenkaan näyttäytynyt intensiivisenä, eikä lapsia tavattu tiiviisti palaverien välissä. Asiakasmäärät olivat vaikeasti hallittavia, eikä asiakkaana olevia lapsia ja perheitä kyetty tapaamaan systeemisen työskentelyn merkeissä riittävän tiheästi luottamuksellisen asiakassuhteen luomisen, työskentelyn suunnitelmallisuuden ja vaikuttavuuden, saati lain veloitteen näkökulmasta.

V3:...lastensuojelussa missä aatellaan että on suojelutarpeisia lapsia, pitäis olla pelkästään suojelutarpeisia lapsia, niin kyllähän heitä pitäis tavata joka tapauksessa useemmin.

V4:... Mua aina huvittaa lueskella sitä ku me tehtiin aluksi semmonen infokirje, perheille missä sitte.. lupailtiin paljon. Mikä ei oo kyl sitten toteutunu...Ku siin kuvattiin sitä että miten, tää systeeminen työskentely nyt sitte saattaa perheen, arjessa näkyä niin esimerkiksi sillai et lasta tavataan pari kertaa kuussa. Eikä todellakaan tavata [nauraa] pari kertaa kuussa, kyllä, lapsia.

Toimintamallin käyttöönotkokokemukset käsittivät konkreettisia toimintaympäristön aiheuttamia haasteita esimerkiksi sosiaalitoimen neuvottelutilojen suhteen. Lastensuojelun tiimin käytettävissä olevat tiimipalaverien järjestämiseen soveltuvat tilat olivat aktiivisesti organisaation työntekijöiden ja muidenkin toimijoiden käytössä. Työntekijöiden arvio realistisesta ja kohtuullisesta asiakasmäärästä, jolla systeminen työskentely mahdollistuisi lastensuojelussa vaihteli 15-30 asiakkaan välillä. Asiakkaana olevan lapsen lisäksi työskentely ulottui laajaan läheis- ja tukiverkostoon, joka ympäröi lasta ja perhettä. Ratkaisuksi suureksi koettuihin asiakasmääriin ehdotettiin henkilöresurssin lisäämistä, joka laskisi asiakastyön määrää sosiaalityöntekijöillä asiakkaiden jakautuessa useammalle työntekijälle. Työntekijät näkivät ratkaisuksi myös asiakkuuksien säännöllisen tarkastelun, kevyempien ehkäisevien palveluiden ja erityisen tuen palveluiden rajapinta-asiakkuuksien arvioinnin ja asiakkuuksien siirron tarpeen mukaisiin palveluihin. Ajatuksena oli, ettei lastensuojelun erityisen tuen palveluissa olevaa asiakkuutta ikään kuin pidettäisi voimassa varmuuden varalta, vaan suuntaliike toimisi sujuvasti myös lastensuojelusta pois päin kevyempiin palveluihin tai asiakkuuden päättämiseen.

V1: Se Aulikki Kananajan ehottama 25 kuulostas tässä kohtaa tosi hyvältä, tosin mää oon myös sitä mieltä että, sek in liian iso määrä siihen että me tavattas joka perhettä kerran viikossa...Niin no se työntekijäongelmahan siinä on, että meillä pitäis olla lisää työntekijöitä. Meillä pitäis mahdollisesti olla myös lisää neuvottelutiloja koska, niinkun huomaat esimerkiks mun huone ei sovellu semmosen palaverin vetämiseen...

V2: ...nyt tulipalojen sammuttamiseen menee niin paljon enemmän aikaa...mä väitän että me tehdään loppupäistä työtä niin paljon että sillä tekis jo helvetisti alkupäästä [naurahtaa] niin kun systeemistä työtä. Toki niitä ei kaikkia ei saa siltikään pois eikä äkillisyyttä...

V3: Jos ny ajatellaan että tällä hetkellä he suosittaa sitä 15–20, eiks niin? Ja sitten joku muu suositus on 25 lasta. Se on aina että maksimi 25, ihan ehdottomasti. Mutta sittenhän kun kuitenkin realistinen tilanne on se että lastensuojelun asiakkuudet varmaan kuitenkin koko ajan lisääntyy ja siinä on sellasta aaltoliikettä, niin sit että onko se 20 se mihin pyritään jotta sit siinä on varaa ottaa se yks perhe jossakin tilanteessa. Ja sit tietysti täytyis myös huomioida se että sit sieltä myös poistuu niitä sieltä lastensuojelusta, että varmaan se ehkä tässä jos aatellaan tätä meidän asiakaskuntaa tai asiakastilanteita, niin on se että sitten myös sieltä niitä avohuollossa olijoi ta joilla ei oo enää niin kriittinen suojeluntarve niin sit niitä pitäis myös [naurahtaa] palauttaa sinne sosiaalihuollon puolelle. Että niin 20 ehkä sitten, jos aatellaan tässä tilanteessa.

Toimintamallin ajateltiin hyödyttävän asiakasperheitä sosiaalityöntekijöiden keskittyessä perheiden kanssa luottamuksellisen yhteistyösuhteen luomiseen, perheiden kohtaamiseen heitä arvostaen, välittäen ja kuullen sekä huolenaiheita voimavara- ja ratkaisukeskeisesti käsitellen. Systemisestä tiimi- ja palaverirakenteesta saatava hyöty lastensuojelun työskentelyssä näyttäytyi perheiden tilanteiden tuntemisena lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tutustuessa toinen toistensa asiakasperheisiin. Vastuun jakamisen tiimin kesken ja työskentelyn läpinäkyvyyden lisääntymisen

ajateltiin vähentävän työn kuormittavuutta yksittäisellä työntekijällä. Työntekijöiden mukaan huomiota tulisi kuitenkin kiinnittää vielä entistä enemmän asiakkaiden kokemukseen, ottaen heidät osalliseksi työtapojen kehittämiseen sekä omaa työskentelyn säännölliseen reflektointiin. Systeeminen toimintamalli voidaan ajatella koko lastensuojelun työskentelyn läpileikkaavana toimintana, työotteena ja osana perustehtävää. *Miten voimme auttaa lapsia ja perheitä, elleimme tunne arkea, jossa he elävät?*

V2: Suurin hyöty on siis se että tai ylipäättänsä se että sosiaalityöntekijät saa tehdä sosiaalityötä, se on musta suurin hyöty. Koska se on sellanen että ne ihmiset, koska ihmiset kyllä siis ansaitsee tulla oikeasti riittävästi kuulluksi ja nähdyksi ja sinne päätösten taakse täytyy saada riittävästi tietoa, niin se on mun mielestä tämmöstä suurinta hyötyä. Plus ne mitä mä oon sanonu jo, tavoitteiden palottelusta ja sitten myös siitä avoimuudesta. Suurin haitta on tietysti se...että jos me nyt tarkistellaan että mejän tiimi ei ollu systeeminen eikä välttämättä onnistunu, niin se että siel on aina myös ollu se asiakas joka on ehkä saanu sen saman kokemuksen. Mutta tietysti se ei osaa sillä tavalla tietysti verrata että mitä sen olis pitänyt olla tai mitä se oli.

V3: No mä toivosin että se suurin hyöty on se, että lapset tulis kohdatuks ja kuulluksi henkilökohtaisesti. Ja sitten myös se että se olis vaikuttavampaa se työ mitä lastensuojelussa ja sosiaalitoimessa tehdään kun asiakkaitten motivaatio olis siihen kytketty...Ehkä niin kun tää on lähdetty väärästä päästä kehittämään valtakunnallisesti tätä koko asiaa, kun ensin ois pitänyt laittaa ne ennaltaehkäisevät ja peruspalvelut varmistaa että ne on kunnossa...et se ois sieltä oikeesta päästä lähdetty kattomaan sitä hommaa niin sit olis ollut helpompi ryhtyä myös tähän työskentelyyn kun se paine ei ehkä ois niin järjetön että niitä lastensuojelun asiakkaita tulee koko ajan uusia. Mun mielest se on se haitta et miten tämä systeemi ja tää järjestelmä ja ne työntekijät nyt kestää sen, tän jutun.

5.6 Tutkijaksi, havainnoijaksi ja haastattelijaksi asemoitumisen haasteet

Tutkijan roolini ajattelen Leena Eräsaaren (2000) pohdintoihin viitaten tilannesidonnaiseksi ja hetkelliseksi. Tutkijana asemoiduin tiettyssä tilanteessa tietyn aikaa ennalta nimetyn ja sukupuoleeni sidotun roolin kantajaksi (Karvinen & Pösö & Satka 2000,122-128.) Tutkijana toimin moninaisissa positioissa yhtäaikaaisesti työskentelyyn osallistuvana ja ulkopuolisena toimijana. Tutkimuksen teon yhtenä haasteena koin roolini säilyttämisen objektiivisena ja työskentelystä riittävän eriytyneenä. Osallistuin työskentelyyn osallisena, mutta pyrin olemaan vaikuttamatta työskentelyn suuntaan. Tutkijana saatoinkin kuitenkin tiedostamattani vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Tutkimuksen teon yhteydessä keskityin kokemaan ja kohtaamaan tilanteet ja tunteet sellaisina, kuin ne tulivat eteen, niitä muuttamatta ja osallistujien näkemystä toista korkeammalle arvottamatta. Kiinnitin erityistä huomiota läsnäoloon ja hetkessä elämiseen yrittäen olla menemättä tapahtumien edelle ja

ennakoimaan ratkaisuja. Ihmisten välisissä kohtaamisissa heränneet tunteet ja reaktiot herättivät myös minussa tuntemuksia, joita pohdin jälkikäteen niitä reflektoiden.

Systemisessä palaverissa toimin osallistuvan havainnoijan tai pikemminkin havainnoivan osallistujan positiossa²⁴. James Spradleyn (1980) mukaan osallistuva havainnointi on omien ja muiden reaktioiden tarkkailemista. Tutkijan tehtävä on tällöin pohtia reaktioita eri näkökulmista kirjaten ylös havaintonsa siitä, ”mitä hän näkee ja kokee”. (Karvinen & Pösö & Satka 2000, 163). Osallistuvan havainnoijan roolini muotoutui sekä ulkopuolisuuden, että osallisuuden kokemuksen kautta. Katselin, kuuntelin ja havainnoin palaverin kulkua aktiivisesti, jotta saisin merkitykselliset huomiot kirjattua paperille. Toisinaan minulle lankesi osallistujan rooli kysyttäessä näkemyksiäni tai kun sain tehtäväkseni kirjata systemisestä palaverista muistion. Havainnoijan roolissa toimiessani yritin tiedostetusti asemoitua tapahtumista sivuun ja toisinaan koin haastavaksi olla vaikuttamatta keskustelun kulkuun. Eräässä palaverissa ymmärsin vasta jälkikäteen asettuneeni istumaan suoraan asiakasperheen aikuisten ja työntekijöiden väliin. Perheen aikuiset suuntasivat puhetta toistuvasti minulle, odottaen minulta reaktioita ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä osallisti minua vuoropuheluun. Tämä aiheutti minussa ristiriitaisia tunteita, kun jouduin pohtimaan uudestaan ennalta ajattelemaani havainnoijan roolia.

Tutkielman teon loppuvaiheessa pääsin osallistumaan systemiseen palaveriin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolissa. Asettuessani erilaiseen aktiiviseen rooliin suhteessa aiempaan tutkijan asemaani nähden, pääsin testaamaan käytännössä opittua ja peilaamaan omaa työskentelyäni suhteessa oppimaani. Samalla minulle avautui erilainen moniulotteinen ja konkreettinen näkökulma systemiseen työskentelyyn. Itse kokemus oli minulle hyvin merkityksellinen. Vaikka toisinaan asiakasperheen aikuiset saapuivat huonotuulisina tai vastahankaisina palaveriin, vastahankaisuus kääntyi palaverin kuluessa myönteiseksi kokemukseksi. Luottamuksellisen yhteistyösuhteen kasvaessa ja työskentelyn tullessa osallistujille tutuksi, asiakasperheen aikuiset sitoutuivat työskentelyyn melko vaivattomasti. Haastatellut asiakasperheen aikuiset ovat kuvanneet saaneensa systemisen työskentelyn myötä ääneensä kuuluviin ja tulleet ymmärretyiksi. Kunnioittava, arvostava ja lupaa kysyvän työotteen lisäksi siihen on osaltaan saattanut vaikuttaa myös perheisiin tutustuminen ja sitä kautta tiivis työskentely

²⁴ Ks. Flick 1998, 137-138 (Muk. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

perheiden kanssa, jolloin perheiden kanssa laaditut suunnitelmat ovat soveltuneet ja olleet toimivia perheiden arjessa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET – SYSTEEMINEN TYÖSKENTELY LASTENSUOJELUN TOIMINTAMALLINA

Tutkielmassani kysyin ”Mitä systeeminen työskentely pitää sisällään ja miten lastensuojelun asiakasperheen aikuiset ja moniammatillisen tiimin työntekijät kuvaavat työskentelyä?” Lähdin etsimään vastauksia tutkimuskysymykseeni osallistumalla systeemisen työskentelyn palavereihin havainnoijan roolissa sekä haastatellen asiakasperheiden aikuisia ja lastensuojelun moniammatillisen tiimin työntekijöitä. Tarkoitukseni oli selvittää, mitä systeeminen työskentely pitää sisällään. Systeeminen työskentely prosessina näyttäytyi monivaiheisena ja moniulotteisena kokonaisuutena sisältäen perheen työskentelyyn valmistamista, palaverityöskentelyä ja siihen valmistautumista, intensiivistä suunnitelmallista työskentelyä lastensuojelullisessa riskissä olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa sekä perheenjäsenten kanssa laaditun suunnitelman tavoitteiden toteutumisen arviointia. Havaintoaineistossa ja haastatteluaineistossa läpi tutkielman toistuneet teemat/elementit kytkeytyivät: *1. lapsikeskeiseen ja ennalta ehkäisevään näkökulmaan luottamusta yhteistyöhön luoden, 2. moninäkökulmaiseen asiantuntijavallan jakamiseen ja yhteistoiminnallisuuteen, 3. suhdeperustaiseen työskentelyyn systeemikeskeisesti, 4. voimavara- ja ratkaisukeskeiseen muutosorientaatioon sekä 5. lastensuojelun vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden kehittämiseen tavoitteellisen työskentelyn ja arviointityökalujen avulla.* Asiakasperheiden ja työntekijöiden haastatteluissa lastensuojelun systeeminen työskentely kuvautui ongelmia ja ongelmien monimutkaistumista ennaltaehkäisevänä ja lapsikeskeisenä näkökulmana lapsen ja perheen tilanteeseen. Työskentely lapsen ja perheen kanssa keskittyi lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, vanhemmuuden voimavaroihin ja lapsen kasvuympäristön aiheisiin.

Tutkielmaani osallistuneet lastensuojelun asiakasperheet valikoituivat systeemiseen työskentelyyn sen myötä, keiden ajateltiin hyötyvän intensiivisestä työskentelystä. Valinnan teki joko lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yksin tai tiimin kanssa asiasta neuvotellen. Suuresta asiakastyön määrästä ja sen hallitsemattomuudesta sekä systeemisen työskentelyn intensiivisyydestä johtuen, työskentely toteutui ainoastaan muutamien asiakasperheiden kohdalla. Asiakasperheitä tavattiin

heitä valmistaen systeemiseen palaverityöskentelyyn ja pohtien yhdessä lapsen tilanteesta lähtevää rajattua kysymystä palaverin osallistujien ratkaistavaksi. Perheenjäsenten kanssa laadittiin sukupuu tai verkostokartta ja mahdollisesti aikajana ennen palaveria. Palaveriin kutsuttiin perheen toivoma ja/tai kysymyksen ratkaisemisen kannalta olennainen verkosto koolle. Palaveriin kutsutuille annettiin mahdollisuuksien mukaan lyhyt perehdytys systeemisen toimintamallin mukaisen työskentelyn ja keskustelun periaatteista ennen palaveria. Systeemiseen palaveriin saatettiin kutsua esimerkiksi koulun, nuorisotoimen tai perheneuvolan edustus. Perheellä oli mahdollisuus kutsua tueksi toivomansa läheiset, mikäli kokivat saavansa heiltä pulmallisen tilanteen ratkomisessa tarvitsemaansa tukea. Läheisverkoston läsnäolo palavereissa oli kuitenkin lähestulkoon olematonta, eikä läheisverkoston tarjoamia voimavaroja ja luonnollista tukea hyödynnetty riittävästi systeemisessä työskentelyssä.

Fagerstömin (2016) mukaan systeeminen työskentely tarjoaa mahdollisuuden kohdata lastensuojelun asiakkaana olevat perheet yhdenvertaisina toimijoina ja asiantuntijoina heidän kokemuksiaan kuullen. Perheen kokemus kertoo työskentelyn laadusta ja toimivuudesta. Vaikka ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta rakennetaan yhdessä erilaisten olettamusten pohjalta, hypoteesit eivät saa kuitenkaan muodostua työskentelyn itsetarkoitukseksi. Palaverin vetäjän tehtävä on pitää fokus asian käsittelyssä ja varmistaa osallistujien tasavertainen mahdollisuus osallistua keskusteluun. Toisaalta osallistujille on annettava myös mahdollisuus olla osallistumatta. (Fagerström 2016, 14-18.) Systeemisissä palavereissa työntekijät ja asiakasperheiden aikuiset asettuivat vuoropuhelunomaiseen keskusteluun asetelmassa, jossa keskustelu sisälsi tavoitteellista toimintaa, odotuksia ja arvoja. Keskustelu johdatteli teemoihin, jotka lastensuojelun konteksti ja lapsen suojelun tarve määrittivät ja kysymyksenasettelu oli lapsikeskeinen. Perheenjäsenten valta-asema oli lähtökohtaisesti epäsymmetrinen suhteessa työntekijöihin työskentelyn tapahtuessa lastensuojelun asiakkuudessa, lastensuojelun kontekstissa ja ympäristössä ja lastensuojelulakiin nojautuen. Työntekijöitä oli palavereissa lukumäärällisesti enemmän, kuin perheenjäseniä, ja keskustelua käytiin työntekijävetoisesti työntekijöiden omalla maaperällä ja kielellä, toisinaan hankalasti selitettävien ja käsitettävien viranomaistermein. Valitettavan usein vuoropuhelunomainen keskustelu jäi kysymys-vastaus-tyyppiselle keskustelun tasolle ja asiakkaiden vaikuttamisen mahdollisuudet sekä valta omassa asiassa kapeutuivat työntekijöihin nähden. Eräässä systeemisessä palaverissa havaitsin joidenkin työntekijöiden puheenvuorojen saavan enemmän

tilaa, kuin toisten. Jäin pohtimaan, oliko heidän äänellään enemmän vaikutusta työskentelyn suunnan ja tavoitteiden määrittelyyn sekä suunnitelman laatimisen kannalta.

Tutkielmani myötä syntyneitä näkemystäni systeemisen toimintamallin mukaisesta työskentelystä voisi kuvata lasten ja perheiden ehkäisevien palveluiden ja lastensuojelun eri prosessien vaiheet läpäiseväksi työotteeksi ja ajattelutavaksi. Perinteisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin on sisällytetty ongelmakeskeinen tapa tarkastella lapsen ja perheen tilannetta ikään kuin perheen puolesta ”*paremmin tietäen*”. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävään liitetään odotuksia lapsen suojelemisesta ja perheen kompleksisen tilanteen ratkaisemisesta nopeilla ja perhe-elämään toisinaan tahdonvastaisestikin puuttuvilla interventioilla, ratkaisuilla ja päätöksillä. Ongelmakeskeisestä lähestymistavasta on suuntauduttu kohti voimavara- ja ratkaisukeskeistä systeemistä lähestymistapaa, jossa tarvittavien muutoksen välineiden ja toimijuuden ajatellaan löytyvän perheeltä itseltään suhdeverkostojen tukemana. Systeemisestä toimintamallista saatava hyöty näyttäytyy asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheen tilanteen kokonaisvaltaisena tarkasteluna osana heidän elämänsäpiirilleen luonnollisia systeemejä sekä palveluiden räätälöintinä heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa ja toiveisiinsa. Haastattelemani asiakasperheen aikuiset kertoivat kuulluksi, autetuksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemuksesta, mutta muutokseen uskominen ja systeemiseen työskentelyyn sitoutuminen koettiin ajoittain vaikeaksi. Haastattelemani työntekijät pitivät juurisyyhin paneutumista olennaisena tekijänä muutosmyönteisyyden synnyttämiseksi perheenjäsenissä. Kauaskantoisena tavoitteena nähtiin systeemisen toimintamallin mukainen työskentely kaikkien lastensuojelun asiakasperheiden kanssa vähintäänkin työskentelyyn välittyvän työotteen muodossa.

Tutkielmani perusteella voidaan todeta, että systeemisellä työskentelyllä on mahdollista saavuttaa muutosmyönteisyyttä lapsen ja perheen tilanteessa. Muutoksen aikaansaaminen lapsen huolta aiheuttavassa monimutkaistuneessa tilanteessa edellyttää tilanteen tarkastelua moninäkökulmaisesti ja suhdeperustaisesti osana laajempia sosiaalisia verkostoja ja ympäristöjä. Mutta, kuten Lairdin ym. (2017) ovat havainneet, systeemisen toimintamallin mukainen työskentely ei automaattisesti tarkoita laadukkaampaa tai vaikuttavampaa sosiaalityötä (Emt. 2017.) Systeemisen toimintamallin integroiminen osaksi lastensuojelun perustehtävää vaatii ajankäytöllisiä resursseja ja henkilöresursseja, työskentelyn mahdollistavan organisaation ja johdon tuen sekä asiakasmäärien kohtuullistamista, kuten Forrester ym. (2013) tutkimusraportissaan toteavat. Systeemistä toimintamallia implementoidessa tulisikin ensimmäiseksi rakentaa puitteet,

joissa työskentelyä on mahdollista toteuttaa. (Emt. 2013.) Tutkimuskaupungissa systeemisen toimintamallin käyttöönoton jälkeen saatujen kokemusten perusteella on toimintaympäristöä lähdetty työstämään ja asiakasmääriä rajaamaan toimintamalliin soveltuvaksi. Hyviä kokemuksia on saatu sittemmin myös perheterapeuttisen osaamisen laajentamisesta systeemisten palaverien väliseen työskentelyyn perheiden kanssa työparityöskentelyn (perheterapeutti ja sosiaalityöntekijä) muodossa. Systeemisen toimintamallin mukaista työskentelyä toteutetaan kuitenkin vielä vajavaisesti ja vajavaisin resurssein, eikä kaikkea mallista saatavaa hyötyä ole vielä otettu käyttöön. Koko lastensuojelun työskentelyn läpäisevänä työotteena systeeminen toimintamalli voi vähitellen vaikuttaa ammattikunnan ajatteluun ja organisaatiokulttuuriin sitä muuttaen. Lastensuojelun ja systeemisen toimintamallin kehittämistä tulee edelleen jatkaa keräämällä palautetta kokemuksista kaikkein tärkeimmiltä toimijoilta, eli lapsilta ja heidän perheiltään.

7 MUUTTUVIA LASTENSUOJELU JA SYSTEEMINEN TYÖSKENTELY

Lastensuojelulain 417/2007 mukaan lastensuojelu voidaan jakaa lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, joka sisältää avohuollon tukitoimia, lapsen kiireellisen sijoituksen, huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon toimet. Lastensuojelulain mukaista ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan tuen ja erityisen tuen muodossa peruspalveluissa kuten opetuksessa, sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Jaottelu lastensuojelulain mukaiseen lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun sekä ehkäisevään lastensuojeluun mahdollistaa erityisen tuen tarjoamisen lapsiperheille matalan kynnyksen palveluissa. Valitettavan usein julkisuudessa ja eri yhteistyötahojen toimesta nähdään lastensuojelu lasten huostaanottojen ja sijaishuoltoon sijoittamisten kautta ratkaisuksi palveluiden kohdentamisen, oikea-aikaisuuden, saatavuuden ja riittämättömyyden haasteisiin. Lasten, nuorten ja perheiden palveluita on kehitetty viime vuosina lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) kautta. Alueellinen kehittämistyö jatkuu hallitusohjelman mukaisesti panostamalla lasten, nuorten ja perheiden varhaiseen tukeen, lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluihin sekä lastensuojeluun. Lähivuosien tavoitteena on matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen, koulunkäynnin tuen vahvistaminen, mielenterveys- ja päihdepalvelujen liittäminen oppilaitosten yhteyteen, sote- ja sivistysalan yhteistyön

vahvistaminen sekä lastensuojelun asiakkaisiin satsaaminen kouluttamalla. (THL 2020.)²⁵ Julkisia sosiaali- ja terveystalvueluja kehitetään Sote-uudistuksen myötä painottaen yhdenvertaisuutta ja laatua. Tarkoituksena on edistää palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, kaventaa hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä alueellisia eroja, varmistaa ammattitaitoisen työvoiman saanti sote-palveluihin, sekä hillitä kustannuksia, jotka väestön ikääntymisen ja syntyvyyden vähentymisen myötä ovat nousussa.

Lasten ja perheiden etu olisi, että tuki ja apu olisi saatavilla ja saavutettavissa mahdollisimman matalalla kynnyksellä ja luonnollisissa ympäristöissä, kuten kodissa, koulussa ja päiväkodissa. Matalan kynnyksen perustason palveluihin suunnatut määrärahat ovat nykyisellään riittämättömät tarjoamaan perheille tukea oikea-aikaisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Lapsen suojelun tarpeen ei pitäisi aiheutua palvelujärjestelmän toimimattomuudesta, palveluiden saatavuuden tai saavutettavuuden pulmista ja riittämättömistä tai puuttumattomista määrärahoista. Lapsen ja perheen tarvitsema tehostettu ja erityinen tuki (niin sanotut kalliit ja erityistason palvelut) mahdollistuvat siirrettäessä asiakkuus lastensuojeluun. Lasten suojeleminen alkaa kuitenkin jo vanhempien kasvatustehtävästä, jota voidaan tukea ennalta ehkäisevästi jo ennen lapsen syntymää. Mitä varhemmin perhe saa tarvitsemansa tuen ja avun ja mitä matalammalla kynnyksellä sitä voidaan tarjota, sen kauaskantoisempia ovat seuraukset lapsen ja perheen elämässä. Lasta ja perhettä tukevien palveluiden sekä lyhytkestoisten interventioiden järjestäminen oikea-aikaisesti ja riittäväällä resurssoinnilla saattaisi ehkäistä lastensuojelun intensiivisten ja kalliiden palveluiden käyttöä sekä pitkäkestoisten asiakkuuksien syntyä. Lastensuojeluun sovellettava systeeminen toimintamalli voi toimia ehkäisevän lastensuojelun palveluissa ongelmien syvenemistä ehkäisevänä työotteena ja matalan kynnyksen intervention välineenä. Systeeminen toimintamalli koko lastensuojelun ja ehkäisevän lastensuojelun läpäisevänä työotteena tarjoaa mahdollisuuden toteuttaa laadukasta ja vaikuttavaa lastensuojelua. Se ei kuitenkaan tarjoa nopeita tai helppoja ratkaisuja, eikä välttämättä sovellu käytettäväksi jokaiseen asiakastilanteeseen. Systeeminen toimintamalli mahdollistaa kuitenkin kokonaisvaltaisen työskentelyn perheen kanssa eri toimijoiden välisiä ajoittain keinotekoisiaakin raja-aitoja ylittäen.

²⁵ Lisää aiheesta: lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta (2020): [sote-uudistus.fi](https://www.thl.fi/fi-fi/raportit-ja-tutkimukset/sote-uudistus), [THL.fi Lapset, nuoret ja perheet](https://www.thl.fi/fi-fi/raportit-ja-tutkimukset/lapset-ja-perheet), [THL.fi Sote-uudistus](https://www.thl.fi/fi-fi/raportit-ja-tutkimukset/sote-uudistus), [STM: LAPE-muutosohjelman maakunnallisten hankkeiden tulokset 2016–2018](https://www.thl.fi/fi-fi/raportit-ja-tutkimukset/stm-lape-muutosohjelman-maakunnallisten-hankkeiden-tulokset-2016-2018)

Lapset itse elävät ja kokevat perheen arkea ollen useimmiten tietoisia esimerkiksi vanhemman psyykkisistä vaikeuksista tai päihdeongelmasta. Lapsen oma kokemus siitä, miten lapsi näkee vanhemman päihteiden käytön arjessa ja mitä ajatuksia se lapsessa herättää, on tärkeää nostaa systemisen työskentelyn keskiöön. Lapsikeskeisestä keskustelusta huolimatta, itse lapsi jää usein sivuun työskentelystä, eikä lapsia tavata ja kuulla riittävästi sosiaalityön näkökulmasta. Mahdollista olisi, että lastensuojelun systeminen tiimi palaverineen ja verkostoineen jalkautuisi lapsille luonnollisempiin ympäristöihin, kuten kotiin tai kouluun. Tämän suuntainen suuntaliike lastensuojelun kontekstista kohti lapselle luonnollista elinpiiriä voi edesauttaa lapsen osallisuutta ja osallistumista oman asiansa käsittelyyn sekä aktivoida lapselle ja perheelle luonnollisia verkostoja mukaan työskentelyyn. Olisi myös hyödyllistä kerätä palautetta lastensuojelun asiakkaana olevilta perheiltä heidän kokemuksiaan kuunnellen ja kuullen systemisestä työskentelystä, sillä valitettavan usein lastensuojelun tuki ja apu koetaan asiakasperheiden näkökulmasta epätoivottuna puuttumisena perheen arkeen ja yksityiseen elämään. Lasten suojelemiseen kytkeytyvä harkintavalta ja valta-asema suhteessa asiakasperheisiin on läsnä jokaisessa kohtaamisessa. Vaikka työntekijän näkökulmasta yhteistyö perheen kanssa toimisi ja asiakassuhde olisi luottamuksellinen, saattaa asiakkaana oleva perhe kokea olevansa ulkopuolisten toimenpiteiden kohde, vailla määräysvaltaa omaan elämäänsä. Työntekijänä ja ihmisenä pidän tärkeänä nöyryyden säilyttämistä yhtenä työn tekemistä ohjaavana arvona. Nöyryys ilmenee toisen ihmisen erilaisuutta kunnioittavana kohtaamisena ja inhimillisyytenä. Työntekijöinä emme voi koskaan täysin tuntea ja tietää lapsen ja perheen kokemusta todellisuudesta, mutta voimme jakaa omaa tietämystämme, kokemustamme ja oppejamme. Voimme myös luoda myönteisen, kannustavan ja voimaannuttavan ilmapiirin, jossa lapsi ja perhe saa hyväksyntää, ymmärrystä ja empatiaa osakseen. Avoimuus, rehellisyys ja läpinäkyvyys välittyvät asiakassuhteeseen luottamusta luoden ja mahdollisesti koettua epäluottamusta hälventäen. Oman tietämättömyyden hyväksyminen, yrityksen ja erehdyksen kautta oppiminen ja työskentelyn jatkuva reflektointi sisältyvät työntekijänä kehittymisen ammatilliseen oppimisprosessiin.

”Meidän pitää uskaltaa olla aikuisia, järkähtämättömiä tuessamme, ja tehdä se lempeästi toivoa ja uskoa luoden.” (Lehtola Kati 2016)

LÄHTEET

Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019a) Systemisen lastensuojelun toimintamalli – Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Helsinki:THL. Saatavilla verkossa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/137709> [viitattu 09.09.2020].

Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019b) Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit – Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpäpaperi 33/2019. Helsinki: THL. Saatavilla verkossa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/138967> [viitattu 09.09.2020].

Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko (2017) ”Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Helsinki: Juvenes Print- Suomen yliopistopaino Oy.

Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005). Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Vantaa: Palmenia.

Besthorn, Fred H. (2013) Ecological Approach. Teoksessa Gray Mel & Webb, Stephen A. (toim.) Social Work Theories and Methods. 2nd Edition. Lontoo: SAGE, 173–182.

Korpinen, Johanna & Eskonen, Inkeri & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäpaperi 42/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla verkossa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence [viitattu 20.10.2020].

Forrester, Donald & Westlake, David & McCann, Michelle & Thurnham, Angela & Shefer, Guy & Glynn, Georgia & Killian, Mike (2013). Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children’s Services. Final report of a comparative study of practice

and the factors shaping it in three local authorities. University of Bedfordshire. Saatavilla verkossa: <https://core.ac.uk/download/pdf/30322069.pdf>. Viitattu [19.10.2020].

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (toim.) (2006) Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Gray, Mel & Webb, Stephen A. (2013) (toim.) Social Work Theories and Methods. Second edition. Lontoo: Sage.

Granfelt, Riitta (2000) Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa: Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Goodman, Isabelle & Trowler, Steve (2012) Social Work Reclaimed: Innovative Frameworks for Child and Family Social Work Practice. London: Jessica Kingsley Publishers.

Hakalehto, Suianna & Toivonen, Virve (toim.) (2016) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari.

Heikkilä, Marjukka & Rantaeskola, Satu & Suikkanen-Malin, Tuija (2018) Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Warelia: Sastamala.

Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus- moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla verkossa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37493/isoherranen_vaitoskirja.pdf [viitattu 20.10.2020].

Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koski-Jännes, Anja & Hänninen Vilma (1998) Dialogiset prosessit ja riippuvuudesta vapautuminen. Teoksessa: Anja-Riitta Lahikainen & Anna-Maija Pirttilä-Backman (toim.) Sosiaalinen vuorovaikutus. Helsinki: Otava, 173-191.

- Kröger, Teppo (2000) Paikallishistoria sosiaalipalvelujen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa: Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtola, Kati (2016) Puheenvuoro seminaarissa Kuka koulukotia tarvitsee? Teoksessa: Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino,321.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) (2007) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.
- Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla verkossa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalais%20ta_040417.pdf?sequence=1 [viitattu 23.09.2020].
- Morris, Kate & Archard, Philip John & Laird, Siobhan E. & Clawson, Rachel (2017) Family experiences of children´s social care involvement following a social work change programme. Journal of Social Work Practice. DOI: 10.1080/02650533.2017.1326473. Saatavilla verkossa: <file:///C:/Users/heidi/AppData/Local/Temp/Family%20experiences%20of%20children%20s%20social%20care%20involvement%20following%20a%20social%20work%20change%20programme.pdf> [viitattu 19.10.2020].
- Paalumäki, Heli (2003) Edistyksen illuusio – Bertrand de Jouvenelin ”mahdolliset tulevaisuudet” aikansa kommentaattorina. Futura 02/03, 16-26.
- Pätäri, Taru & Ylikännö, Minna (toim.) (2018) Tahto tehdä toisin – uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Tietosanoma Oy: Helsinki.
- Payne, Malcolm (2014) Modern Social Work Theory.4th edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ProQuest Ebook Central, 184-211.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla verkossa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> [viitattu 28.09.2020].

Sloper, Patricia (2004). Facilitators and barriers for co-ordinated multi-agency services. *Child: Care, Health & Development*, Vol.30 (6). Blackwell Publishing Ltd, 571-580.

Sudenlehti Jussi (2018) Systeeminen ja moninäkökulmainen ymmärrys. Teoksessa: Sudenlehti Jussi & Uusitalo Ilkka. *Tulevaisuuden lastensuojelu*. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.

Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva. *Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. Helsinki: Alma Talent.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta (2000) *Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografian mahdollisuudet*. Teoksessa: Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) *Sosiaalityön tutkimus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Törrönen, Maritta (2005) *Lasten arjen yhteisöllisyys ja sosiaaliset verkostot*. Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Vantaa: Palmenia.

Vilka, Hanna (2006) *Tutki ja havainnoi*. Helsinki: Tammi.

DIGITAALISET TIETOLÄHTEET - EI HENKILÖITYÄ TEKIJÄÄ

Hallituksen esitys HE 237/2018 vp. Saatavilla verkossa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_237+2018.aspx [viitattu 5.10.2020].

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999. Finlex 2020. Saatavilla verkossa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621> [viitattu 20.10.2020].

Lakialoite LA 86/2018 vp. Saatavilla verkossa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Sivut/LA_86+2018.aspx [viitattu 5.10.2020].

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) (2018) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sivusto päivitetty 25.07.2018. Saatavilla verkossa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-> [viitattu 17.10.2020].

Lastensuojelu 2019 (2020) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 28/2020. STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto. Saatavilla verkossa:
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 4.8.2020].

Lastensuojelulaki (417/2007). Finlex 2020. Saatavilla verkossa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki> [viitattu 20.10.2020].

Lastensuojelun käsikirja (2020). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sivusto päivitetty 11.09.2020. Saatavilla verkossa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto> [viitattu 5.10.2020].

Lastensuojelun systeeminen toimintamalli (2018) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sivusto päivitetty 11.09.2020. Saatavilla verkossa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis->

ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-systeeminen-toimintamalli [viitattu 17.10.2020].

MIELENTERVEYSSEURA: Psykoterapian professori Jaakko Seikkula: ”Vuorovaikutuksessa luovutaan kontrollista.” Mielenterveysseura. Saatavilla verkossa: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/psykoterapian-professori-jaakko-seikkula-vuorovaikutuksessa-luovutaan-kontrollista>[viitattu 17.10.2020].

THL (2020) Systemisyys lastensuojelussa ja yhteistyöverkostoissa-koulutus (kouluttaja Tiina Civil)

Turnell, Andrew (2011) Signs of Safety – Child Protection Practice Framework. Government of Western Australia. Department for Child Protection. 2nd edition. Saatavilla verkossa: <https://www.dcp.wa.gov.au/Resources/Documents/Policies%20and%20Frameworks/SignsOfSafetyFramework2011.pdf> [viitattu 8.9.20]

Valiokunnan mietintö StVM42/2018 vp. Saatavilla verkossa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_42+2018.aspx [viitattu 5.10.2020].

PYYNTÖ OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN

Tutkimuksen nimi: Lastensuojelun systeminen toimintamalli. Lastensuojelun asiakasperheiden ja moniammatillisen tiimin jäsenten kokemuksia suunnitelmallisesta työskentelystä.

Hyvä vastaanottaja, Teitä pyydetään osallistumaan tutkimukseen, jossa tutkitaan lastensuojelun systemisen toimintamallin suunnitelmallista työskentelyä ja siitä saatavia kokemuksia. Kaupunki on antanut tutkimukselle tutkimusluvan. Tutkimus on osa Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden sosiaalityön tutkinto-ohjelman opintoja. Tutkimus suoritetaan helmittoukokuussa 2019 ja tutkimuksen tulokset julkaistaan pro gradu-tutkielman muodossa Tampereen yliopiston www-sivuilla osoitteessa <https://tampub.uta.fi/>. Tässä tiedotteessa selvitetään tarkemmin tutkimuksen sisältöä.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ja kuvata lastensuojelun systemistä toimintamallia nostamalla esiin lastensuojelun asiakasperheiden ja työntekijöiden kokemuksia suunnitelmallisesta työskentelystä. Tutkimus tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää paremmin monitoimijaista suunnitelmallista työskentelyä sekä kehittää lastensuojelun asiakastyön käytäntöjä. Tutkija tallentaa tapaamisen sanelimella ja kirjoittaa havaintopäiväkirjaa huomioistaan. Tapaamisen päätteeksi tutkimukseen osallistuvia haastatellaan yksilöhaastattelun keinoin. Haastateltava osallistuu vain yhteen yksilöhaastatteluun. Haastattelu tallennetaan ja aikaa haastatteluun on varattu puolesta tunnista tuntiin. Tutkimukseen osallistuminen on sinulle vapaaehtoista ja sinulla on oikeus kieltäytyä sekä keskeyttää tutkimukseen osallistuminen ilman seuraamuksia koska tahansa syytä ilmoittamatta.

Tutkijan yhteystiedot: Heidi Mäntysalo

Sähköposti: Mantysalo.Heidi.M@student.uta.fi

PYYNTÖ OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN

Tutkimuksen nimi: Lastensuojelun systeminen toimintamalli. Lastensuojelun asiakasperheiden ja moniammatillisen tiimin jäsenten kokemuksia suunnitelmallisesta työskentelystä.

Hyvä vastaanottaja, Teitä pyydetään osallistumaan tutkimukseen, jossa tutkitaan lastensuojelun systemisen toimintamallin suunnitelmallista työskentelyä ja siitä saatavia kokemuksia. Kaupunki on myöntänyt tutkimukselle tutkimusluvan. Tutkimus on osa Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden sosiaalityön tutkinto-ohjelman opintoja. Tutkimus suoritetaan helmittoukokuussa 2019 ja tutkimuksen tulokset julkaistaan pro gradu-tutkielman muodossa Tampereen yliopiston www-sivuilla osoitteessa <https://tampub.uta.fi/>. Tässä tiedotteessa selvitetään tarkemmin tutkimuksen sisältöä.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ja kuvata lastensuojelun systemistä toimintamallia nostamalla esiin lastensuojelun asiakasperheiden ja työntekijöiden kokemuksia suunnitelmallisesta työskentelystä. Tutkimukseni tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää paremmin monitoimijaista suunnitelmallista työskentelyä sekä kehittää lastensuojelun asiakastyön käytäntöjä. Tutkija tallentaa tapaamisen sanelimella ja kirjoittaa havaintopäiväkirjaa huomioistaan. Tutkimukseen osallistuvia tiimin jäseniä haastatellaan kahdesti: tutkimuksen teon aluksi yksin ja lopuksi ryhmänä. Haastattelutilanteet tallennetaan sanelimella ja niihin varataan aikaa noin puolesta tunnista tuntiin per kerta. Tutkimukseen osallistuminen on sinulle vapaaehtoista ja sinulla on oikeus kieltäytyä sekä keskeyttää tutkimukseen osallistuminen ilman seuraamuksia koska tahansa syytä ilmoittamatta.

Tutkijan yhteystiedot: Heidi Mäntysalo

Sähköposti: Mantysalo.Heidi.M@student.uta.fi

Liite 3. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJAN SUOSTUMUSLOMAKE

Tutkimuksen nimi: Lastensuojelun systeeminen toimintamalli. Lastensuojelun asiakasperheiden ja moniammatillisen tiimin jäsenten kokemuksia suunnitelmallisesta työskentelystä.

Tutkimus on osa Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden sosiaalityön tutkinto-ohjelman opintoja. Tutkimus suoritetaan helmi-toukokuussa 2019 ja tutkimuksen raportointi toteutuu pro gradu -tutkielman muodossa. Valmis opinnäyte julkaistaan Tampereen yliopiston verkkosivuilla. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistujalla on oikeus kieltäytyä sekä keskeyttää tutkimukseen osallistuminen ilman seuraamuksia koska tahansa syytä ilmoittamatta.

Tutkimusaineiston ja tallenteiden käsittely tapahtuu tutkimukseen osallistuvia kunnioittavasti ja luottamuksellisesti. Tutkimuksen tulokset julkaistaan niin, ettei tutkimukseen osallistuvia voi niistä tunnistaa, eikä tutkimusvastauksia luovuteta kolmansille osapuolille. Tutkijana vastaan tutkimusaineiston, tallenteiden ja tiedostojen turvallisesta säilyttämisestä ja hävittämisestä. Paperinen aineisto hävitetään toimittamalla se tietosuojatyhjennysastiaan käsittelyn jälkeen. Tallenteet ja tiedostot hävitetään tuhoamalla, kun sisältö on purettu analysoitavaan muotoon. Tutkimuksessa ei muodostu henkilötietopohjaista rekisteriä. Suostumuslomakkeeseen kerättyjä yhteystietoja käytän ainoastaan yhteydenoton mahdollistamiseksi ja suostumuslomakkeet hävitän samoin, kuin muunkin tutkimuksessa kerätty paperinen aineisto tutkimuksen valmistuessa.

Olen lukenut ja hyväksynyt tässä suostumuslomakkeessa olevat tiedot. Olen saanut kirjallista sekä suullista tietoa ja vastauksen tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Suostun allekirjoituksellani vapaaehtoisesti osallistumaan tähän tutkimukseen ja annan samalla luvan äänitallenteelle, jota tutkimuksessa tullaan käyttämään tekstin muodossa.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____

Liite 4. HAASTATTELULOMAKE LASTENSUOJELUN ASIAKASPERHEEN AIKUISELLE

1. Kauanko olet olleet mukana systeemissä työskentelyssä? Mitä työskentely on pitänyt sisällään?
2. Minkälainen tunne tai kokemus on jäänyt päällimmäiseksi mieleen systeemisestä työskentelystä?
3. Onko systeemiin palaveriinkin helppo tulla ja osallistua? Onko sosiaalikeskus ympäristönä työskentelyyn soveltuva?
4. Onko palaveriin osallistujien määrä sopiva? Tai mikä olisi sopiva määrä?
5. Koetko, että sinua on kuunneltu ja ymmärretty? Miltä se on tuntunut?
6. Minkälaista apua tai tukea perheesi sai työskentelyn kautta? Mitä tapahtuu seuraavaksi?
7. Mikä työskentelyssä toimii? Mitä muuttaisit?
8. Ovatko työskentelyssä laaditut näkökulmat, ratkaisuehdotukset ja suunnitelmat toteuttamiskelpoisia? Millaiseksi koet mahdollisuutesi toteuttaa suunnitelmaa jatkossa?
9. Onko tällainen tapa työskennellä mielestäsi toimiva tapa ratkoa huolenaiheita?
10. Mikä työskentelyssä herättää ihmetystä tai kysymyksiä?
11. Varataanko huolen tai ongelman käsittelyyn riittävästi aikaa?
12. Onko tapaamisia mielestäsi riittävästi ja onko tapaamisten väli sopiva?
13. Aiotko jatkossa osallistua systeemiseen työskentelyyn? Miksi?
14. Mitä haluaisit vielä sanoa tai lisätä, mitä ei tämän haastattelun yhteydessä ole tullut esiin?

Liite 5. HAASTATTELULOMAKE MONIAMMATILLISEN TIIMIN JÄSENELLE

1. Minkälainen kokemus sinulla on systeemisestä työskentelystä? Kauanko olet ollut siinä mukana?
2. Oletko itse toiminut vetäjänä systeemissä palaverissa vai joku muu? Kuka?
3. Minkälaiset työtilat ja välineet on työskentelyyn saatavilla?
4. Minkälaista koulutusta olet saanut systeemiseen työskentelyyn?
5. Miten valmistaudut systeemiin palaveriin? Miten valmistelet perheen ja muut osallistujat?
6. Mitä tahoja olet kutsunut palaveriin ja millä perusteilla? Montako henkeä on ollut koolla?
7. Onko palaverissa ollut mukana lapsia? Miksi? Ellei, miten lapsen mielipidettä on selvitetty?
8. Kuinka pitkäkestoista on työskentely yhden perheen kanssa? Mistä luulet, että se johtuu?
9. Mikä on sopiva tai riittävä määrä systeemiä tapaamisia? Entä tapaamisille sopiva väli?
10. Miten olet kokenut systeemisen työskentelyn? Onko työskentely herättänyt voimakkaita tunteita tai reaktioita sinussa? Jos, niin minkälaisia?
11. Onko asiakkaissa herännyt voimakkaita tunteita tai reaktioita? Jos, niin minkälaisia?
12. Minkälaista palautetta olet saanut perheiltä systeemisestä työskentelystä?
13. Ovatko työskentelyssä laaditut näkökulmat, ratkaisuehdotukset ja suunnitelmat olleet toteuttamiskelpoisia ja vastanneet perheen tarpeisiin?
14. Onko hypoteesi-sana toimiva tai mitä sanaa itse käyttäisit?
15. Onko puhe systeemissä palaverissa ollut ongelma- vai voimavarakeskeistä?
16. Miten vuorovaikutus on toiminut palaverissa?
17. Ovatko kaikki palaveriin osallistujat tulleet kuulluiksi ja huomioituiksi?
18. Mikä sinut on yllättänyt systeemissä työskentelyssä?
19. Eroaako systeeminen työskentely aiemmasta tavasta työskennellä verkostojen kanssa? Miten?
20. Minkälaisiin huoliin tai ongelmatilanteisiin työskentely mielestäsi soveltuu?
21. Soveltuuko työskentely työskentelyyn motivoimiseen?
22. Mikä systeemissä työskentelyssä toimii? Mitä muuttaisit?
23. Mikä on suurin systeemisestä työskentelystä saatava hyöty? Entä haaste?
24. Minkälainen on sopiva asiakasmäärä systeemisen työskentelyn toteuttamiseksi?
25. Mitä haluaisit vielä sanoa tai lisätä, mitä ei tämän haastattelun yhteydessä ole tullut esiin?

HAVAINNOT: Systeeminen malli käytännössä:

1. Miten osa muuta työnkuvaa? Miten asiakas tulee osaksi työskentelyä? Miten työskentely alkaa?

*** Kotikäynnit ym. tapaamiset etukäteen ennen systeemisiä tapaamisia (toimet ennen)**

2. Miten systeemisiin tapaamisiin valmistaudutaan? Mikä on teema? Minkä tyyppinen tapaaminen kyseessä esim. ensimmäinen tapaaminen? Mitä asiakkaasta puhutaan ennen tapaamista?

3. Systeeminen tapaaminen:

H1= , H2= , H3= , H4=

H5= , H6= , H7= , H8=

Äänensävy, katset, olemus, miten istuvat tai asemoivat itsensä (vuorovaikutus + valta, kuka saa äänen)

Kontekstin ilmapiiri, tunnelma, ympäristön yleisfiilis (missä sijaitsee, miten sinne pääsee, siisteys, lukot)

Kuinka tilaan mennään (kuka menee ensin), miten asiakas suhtautuu työntekijään ja työntekijä asiakkaaseen, kuka avaa keskustelun ja miten

Liike ja liikkuminen eri tiloissa, ruumiillinen oleminen (kosketukset, eleet, ilmeet)

Poikkeavuudet, intuitiot, huomiot?

4. Dokumentointi ja siihen käytettävä aika tapaamisella

5. Kauanko systeminen tapaaminen kestää, kuinka se päätetään?

**6. Mitä työntekijät ja asiakkaat tekevät tapaamisen jälkeen? Tapaamisen jälkeiset tunnelmat?
Mitä tapahtuu tapaamisen jälkeen (suunnitelma, keskeiset yhteistyötahot)?**

8. Kuinka tutkijan läsnäolo vaikuttaa tapaamisen kulkuun? Mikä jäi ihmetyttämään?

LIITE 7. LITTEROINTIMERKIT TUTKIMUSTIE OY

Puhujien merkinnät: K: Kysyjä(t)
V: Vastaja(t)

Muut merkinnät:

,	Lyhyt tauko puheessa
..	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleiviivaus</u>	E erityisen painollinen sana tai jakso
[haka sulkeet]	Litteroijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta